ČIKA JOVO.

SLIKE IZ ŽIVOTA.

5% čistoga prihoda namienjeno **„Družbi sv. Ćirila i Metoda za Istru"**, a 5% za podignuće **„Strossmayerova spomenika"** u Zagrebu.

PRVI SVEZAK.

CIENA 70 fil.

1906.

TISKOM ANTUNA LEDERERA
U OSIEKU, GORNJEM GRADU.

ČIKA JOVO
OSIEK III. BISKUPSKA ULICA 15.

SLIKE IZ ŽIVOTA.

5% čistoga prihoda namienjeno **„Družbi sv. Ćirila i Metoda za Istru"**, a 5% za podignuće **„Strossmayerova spomenika"** u Zagrebu.

PRVI SVEZAK.

CIENA 70 fil.

* *

1906.
Tiskom Antuna Lederera u Osieku.

Naklada piščeva.

Uspomeni

dobrog pastira, vrlog otačbenika, uzor čovieka i prijatelja, otca sirotinje

jubilarca svećenika

pok. Stjepana Latkovića,

novokapelačkog župnika,

posvećuje ovu knjigu zahvalni župljanin

Pisac.

I.

Slike iz seoskog života.

Dobra djeca.

Moje vam je selo malo, ali puno ljudi vesela duha, živa temperamenta i bujne mašte. Nitko ti ne će tako zorno, tako živo prikazati i izpripoviedati koji dogadjaj, pa ma on i ne bio od Bog zna kakova zamašaja, kao ljudi moga sela.

Vidiš ga, gdje ide. Sgurio se i uvuko u se, kao da ga nevolja još od poroda bije, stupa lagano i nesigurno, kao da se sad digao iza dulje bolesti; mà pomisliš: ti ljudi bogme ne znaju ni do pet nabrojit! Al' dà, ded zametni s njim govor, pa ćeš čuti i uvidjeti, da je u ljudi moga sela neizcrpivo vrelo dosjetaka i doskočica; opazit ćeš, da im je mašta živa i slikovita, te da su svi skoro od naravi pjesnici.

Ne treba njemu mnogo jezika, da ti sve kaže; on će se u slučaju nužde poslužiti i rukama i nogama i glavom i nosom i cielim tielom, a ti ćeš sve razumjeti, kao da ti je sve riečima pripoviedao.

Eto takovi su vam moji ljudi! Al' ima med' njima i po koji pametan i triezan čovjek, s kojim možeš zapodjeti i ozbiljnije razgovore o čemugod te volja, pa će

znati s tobom razpravljati o svem i svačem, kao kakvi gradski čovjek. A ima med' njima opet i naivnih, priprostih — nipošto bedastih — starčića još iz „nemecke" škole, koji će u svojoj bezazlenosti prikrpiti koju i takovu, koja baš nije ni logična ni estetska, ali je kakavgod mudrijaš ne bi znao reći, da mozga Bog zna koje dane.

Ako i jesu moji ljudi gotovo svi sami lakrdijaši, priznaju oni ipak jednoga izmedju sebe prvakom, koji obično vodi glavnu rieč.

Neko vrieme slovi kao šaljivdžija jedan, doskora ga pretekne drugi, ovoga opet treći, ovoga jedan od njegovih mladjih učenika, i to ide uviek redom, tako, da moje selo nije još nikada ostalo bez svojega „seoskog budale" ili „budalaka", kako ga oni sami nazivaju.

Već duže vremena održao se na svojoj budalaškoj visini „did Turčin", čiji se glas razširio na daleko i široko, te nema u čitavom kraju sela ni kuće, u kojoj se ne bi sa smiehom izgovaralo ime staroga „Turčina".

A zgodan vam je taj moj „did Turčin". Od svoje šestnaeste godine soldatovao on i potucao se po „cilom svitu", kako kažu moji seljani. Bio u Italiji, Ugarskoj, prošao dobar komad Rumunjske, a bies ga odnio i u Tursku. Tu ga u malo ne poturčiše. Jedva im je bio umakao. Od onda ga i zovu „Turčinom", te u kraju malo tko i zna, kako mu je kršteno ime.

U selu obnašao „Turčin" sve moguće časti. Bio knezom, obć. „većnikom", mjestnim školskim nadzornikom, poljarom, a sad pod stare dane vrši službu lugara mjestne zemljištne zajednice, i kopa rake svojim seljanima, kad im se prohtije u carstvo mrtvih.

Bio stari „Turčin" svakom dobar, svakom rado pomogao i zborom i tvorom, pa ga sviet rado imao i rado ga u kuću zazivao. A umio on i zabavit ljude. Uviek se u njega našla po koja zgodna pripoviedka, svakom loncu našao on poklopac. Je l' samo tko šta spomenuo, odmah bi on nadovezao: „Čuješ, to ti je upravo kao ono . . ." itd.

A i doživio on koješta toga. Od momka do zrela čovjeka potucao se po svietu, pa svašta čuo i vidio, a ko razuman čovjek i upamtio. — — — —

Bilo to prošle godine, a zgodilo se baš na badnju večer. Ja došao kući da sprovedem blage dane u roditeljskom krugu, pa pozvao i „dida Turčina", starog prijatelja naše kuće, da se malo s nama proveseli. Došlo dakako i drugih prijatelja, starijih i mladjih.

Za duge večeri, gdje nikom nije bilo do spanka, naklapalo se o svem i svačem. Netko volio ozbiljne razgovore, nekom je pak bilo milije udarit u šaljivu žicu. Tu dakako „dida Turčina" ne bi nitko nadmašio, al' ovaj put kan'da mu se nije dalo „komedijat". Mi o jednom, on o drugom, mi u šalu, on u zbilju — i nikako ga navest. Htio čovjek da bar na božić bude ozbiljan.

Manismo se na koncu i mi šale, pa ga uzesmo „tentat", nek nam štagod zgodna pripovieda, bud što je sam doživio, bud što je gdje u svietu čuo il' vidio.

Stari „Turčin" dao se obično dugo molit, no ovaj put kan'da ga je jezik svrbio. Opazismo, da se sprema i misli, kako bi počeo. Mi ušutismo, a on napuni svoju lulu, zapali, odpuhnu dva tri dima, i poče.

* * *

Bilo to u Somboru, u gradu ravne i plodonosne Bačke, a ima već dobar niz godinica. Već onda bio Sombor liep grad, prilično napučen, a stanovnici mu, većim dielom Srbi, bili dobro stojeći ljudi.

Nikola Cicaković bio jedan od ponajboljih gazda. U njegovoj kući bilo svega, što si čovjek seljak može poželjeti, al' su zato Nikola i žena mu Mara radili od rana jutra do mrkloga mraka, i kad su drugi ljudi za ružna vremena ili s inoga kojega uzroka bez posla dangubili i krali Bogu dane, našao je Nikola u svojoj kući mà šta, što bi trebalo popravka i njegove ruke. Nije onda čudo, što mu je kuća svakim danom sve to više svim i svačim obilovala, a uredno mu i napredno gospodarstvo na očigled cvalo.

Dobar je naš seljački narod, al' ipak ne znam reći, da l' igdje ima toliko nenavidnosti i zloradosti, kao baš u tom siromašnom, seljačkom narodu. Nevolja i bieda, koja ga prati cielog života, i od koje ne može ni da pravo progleda, ne da mu da se otrese te mane. On ne želi svom komšiji zla, sačuvaj Bože, al' mu je ipak nekako težko, žao, kad je tko bolji od njega, kad on nema onoga, česa je u drugoga možda i na pretek.

I Nikolini susjedi gledali su zavidnim okom njegovu kuću, njegovo gospodarstvo. Vidio to Nikola, i to ga je boljelo, to ga je jedilo.

„Šta, zazorna vam je moja kuća?“ znao on svojim susjedima više puta dobaciti, kad bi primietio čiju nenavidnost. „Jesam li šta na nepošten način stekao? Ili sam od koga ukrao, il' oteo? Zar su, mislite, od ljengarenja ovi žuljevi na mojim rukama? Šta je moju Maru onako postaralo, ako ne rad i briga? Bog nas je stvorio, da radimo, pak ćemo i radit. Dok vi spavate, ja se znojim, dok se vaše žene prepiru i zlo med' sobom prave, moja ne sjedi skrštenih ruku, neg' zasuče rukave, pljune zà dlane, pa radi kô i ja . . . . Tko je prvi rekao, da žena tri ugla od kuće drži, a čovjek samo jedan, pametam je bio i baš mu evala; ja sam se to kod svoje Mare evo osvjedočio“. . . . .

I govorio Nikola istinu. Mari ne bilo para u čitavom gradu, a malo bi ih onakovih našao i u čitavoj Bačkoj. Ne zna čovjek, da l' joj je bilo veće poštenje, da l' marljivost ili opet štedljivost.

Živio Nikola sa svojom ženom u bračnoj ljubavi i slozi od prvoga dana. Ništa na svietu ne bi uzmutilo njihova sklada. Jedno ih samo u mladosti žalostilo, što su godine prolazile, a oni nisu imali od srdca poroda. No došlo i to. U petnaestoj godini njihova braka porodi Mara dva zdrava dječaka, dva sokola siva — Lazu i Savana, a tri godine iza toga kćer Martu. Tko bi opisao veselje čiča - Nikole! Nema toga, s kim bi se on sad mienjao. Kogagod je sreo, svakom bi se pohvalio. Hvala mu postala već poslovičnom.

Tekli dani, prolazile godine i došlo doba, kad su Lazo i Savan svršili školu.

Nikola kao da je jedva dočekao ovaj čas.

„Hvala Bogu, babo“, govorio Nikola svojoj ženi, „sad si dobila izmjenu. Ne će ti siroti bit sad sile svakud ćoretati, u dječaka su lagane noge“.

A i bila djeca poslušna. Što se našlo sitnijeg posla u kući, to su oni sve obavljali natječuć se upravo, tko će brže i bolje. Vesela majka raztapala se sva od milja gledajuć dobru djecu.

Al' revnost ova kan' da je od jednom stala po malo jenjati. Hitri dječaci postajali sve tromiji, posao im smrdio, i gdje samo mogli, oni mu se ugnuli.

Opazila to Mara, a primietio to i Nikola, i starcima se nekako navoralo čelo.

„Mà šta je to, babo, na jednom od naše djece?" Nikola će jednom zgodom Mari, kad su ostali na samu. „Zapećak im nji'ov, oni se kan'da ulienili......"

„Čekaj, Nikola", blago će Mara, „nemoj tako! Da su se ulienili, kažeš! A tko su oni, znaš li ti? Djeca. Pa gdje ćeš ti u djece, koja još pravo ne znaju ni da žive, tražit pameti ko u stara čo'eka. Idi s Bogom! Pusti ih, nek se igraju, nek skaču; kad dodju do pameti, vidjet će i sami, da bez rada nema kruva".

„E ženo, nije tako", ozbiljno će Nikola. „Znam ja, ti si mati, a matere su sve jednake. Ne valja djeci popuštat. Odučit će se od posla, naučit će se dangubit, pa kakvi će biti poslenici? Nikakvi. Šta vriedi, molim te, Jovan kuma Pere? Bitanga, dok je živ. Prekinut će nam se diete, mlad je, nejak, a sada — sad plaču. I pravo im je; sami su krivi, nije selo. Al' ne će moji tako. Il' radi, ili...."

„Tà, čo'eče...." hoće Mara.

„Ne, ne, ne, pusti ženo," prekine Nikola Maru, „znam ja, šta bi ti. Pusti ti mene, ja sam otac. Moja djeca moraju da rade; ne će se ubiti*), ne tjera njih nitko na težak posao.... Al' ako će i dalje ovako, e onda ću ja, da znaš, okrenut u druge diple." — — — —

Prošlo nekoliko dana. Bila večer. Mara otišla u komšiluk i ondje se nešto preko običaja zadržala, a

*) ubit se t. j. poslom.

Nikola izašao pred kuću, sio na podsjek, zadimio lulu i odbijajući dimove zagledao se u bajnu, tajinstvenu večer. Djeca skakala po dvorištu, a kad ih obuzeo umor, sjela na klupu, pa i sama ušutila.

Nikola se zabrinuo, što mu još nema žene, i stao nagadjati, rad' šta li je tako dugo ostala, kad ga iz misli prene Savanov glas.

„Ćako!"

„Oj, sinko!"

„Lazo bi ti nešto kazo, al' ne smije".

„Tà kako ne bi smio svom otcu reći!... Ajde Lazo, ajde diete", milo će Nikola „reci svom ćaki, šta bi rada!"

„Mà, ćako, onaj...."

„Tà reci, sinko, ne boj se!"

„Ja b' — — u škole", onako mazno će Lazo.

„Šta? Kakve škole!.... Kakve ti se škole vrzu po glavi?!"

„Al' ja b' išo....."

„Manje; ti ćeš bit, gdje jesi. Vidiš ti njega!"

Lazo ušutio, al' za kratak čas počeo jecat i plakat.

U to došla i Mara.

„Ja se, djede, malo zadržala," Mara će ulazeć. „Ni' ti žao? Zadivanila sam se s kumom Smiljkom. — — — Al' šta je Lazi, zašto plače?"

„Ah, šta mu je? Poludio, eto šta mu je!" ogorčeno će Nikola. „Navalio u nekakve škole.... Šta on hoće kraj ovakog našeg grunta?.... Hoće mu se biti gospodinom — da ne mora radit! Zato njemu ne miriši posao, sad ja znam. Al' ček' derane, ja sam tu goso, mene se pita."

Mara šutila, ne prozborila ni rieči. Mislila i ona već više puta, kako bi bilo liepo, da joj jedan sin bude gospodinom, bilo bi mu ipak lakše, al' joj se nekako gudjalo*) reći to svom starom. Znala je ona, da je on ponosan na svoje gospodarstvo, i da je jedva dočekao, da mu sinovi dorastu za posao, pa je gotovo znala, da će se stari pri prvoj rieči, što ju spomene, izdrečit na nju. Sad joj se doduše nadala zgoda, da i ona rekne o tom svoju, al' se bojala, da će starog još više razjedit i tako sve pokvarit. Zato je šutila i čekala zgodniji čas.

Prošlo od te večeri nekoliko dana. Približavalo se školsko vrieme. Lazo bivao sve neveseliji, svakim danom sve prkosniji. Čim uhvatio samo priliku, izgubio se od kuće i eno ti ga u selo. Nikola nije znao, šta da radi. Išao mrk, mučaljiv, a Mara tužna, zabrinuta. — —

Bilo nedjeljom po podne. Djeca se igrala pred kućom, Mara pregledala kalendar, a Nikola se spremao da će malo med' ljude.

„Ostani malo, Nikola", Mara će, „imam s tobom razgovora".

„Dobro, babo, dobro. Ajde samo govori!"

Nikola sio, izvadio lulu i puneći ju čekao, da čuje, šta mu žena želi. Al' Mara šutila, oborila glavu i premišljala, — nije znala, kako da počme. Napokon će ipak:

„Nikola, šta ćemo s Lazom? Vidiš i sam: dečko se uzjogunio, bježi od kuće, slabo jede, a po noći se samo prevrće. Poslušaj me, Nikola, dajmo ga na škole, kad već hoće."

„Šta, babo, zar i ti!?" plane Nikola.

---

*) Gudjati se = ne dati se, ne militi se.

„Pa da šta ću, čo'eče? Hoću li gledat, gdje mi diete propada, gdje na očigled gine? On si je uvrtio u glavu, da će u škole, pa daj sad, izbij mu!

Mara za čas prestala, da čuje, šta će Nikola, no on oborio glavu, podupro se laktovima o koljena, i šutio. Zato ona nastavi:

„No daj sad, govori! Šta ćemo s njim?"

„Šta! Nek radi, ko i ja, i ti".

„Hm, nek radi! Lako je to reć. A vi'š, da mu se ne da . . . . ."

„Mora", plane Nikola.

„Mora! Al' kad ne će! O'š ga ubit? . . . . Nemoj tako, Nikola," nastavi blago Mara, „kad voli učit, pusti ga. Ostat će nam Savan, on nek radi. Pa zar ti ne bi volio, da ti sin bude gospodin? . . . . ."

„Volio! Volio! Al' škole stoje brige, novaca, a gdje nam je?"

„Šuti, imamo. Da za kog se patimo, komu stičemo, a? Za djecu. Marta će se udat, Savan ostaje sam, dosta će mu bit. A Lazo, kad hoće učit, nek ide. Ima i gorih, pa daju sinove u škole, zašto da mi ne damo? Glè Jovana! Taj ima jednog sina, pa i njega daje od kuće. A zar je Cicivakova kuća bolja od naše? A bome mu ni Stevo nije ni u čem bolji od našeg Laze . . . . Al' ti, dà, misliš, da je sve blago u tvojim volovima i zemljama! A šta imaš od toga? Nit koga znaš, nit te tko zna. Patiš se i mučiš, a živiš? Ni pas gore. A tako će ti i sin. A da svrši škole, bio bi liepo gospodin, dobro bi živio, i svi bi mu se klanjali . . . A nije takav, da se ne bi i tebe koji put sjetio. A ovako? Kad ugleda kog svojeg vršnjaka — gospodina, kako lako živi, a on se

mora mučit, uzdahnut će i opsovat ti i kosti u grobu' što ga nisi načinio čovjekom, a mogo si."

„Mogo! Opet ćeš ti!" oštro će Nikola.

„Pa dà, mogo. Nemamo l' dosta? Reci! 'O'š it valjda na viek živjet, il' ćeš u grob poniet svoju zemlju? . . . Drugi bi otac bio veseo, da mu diete 'oće učit, a ti — ne ću da kažem. Kô da si mu oču', a ne otac! . . . ."

„Stani, ženo!" živo će Nikola. „Vidim, da već ne će bit mira, neka bude. Kad si baš tako nar'nula, neka ti. Da vidiš, da sam otac. Al' ne dô Bog, da požališ. — Nek ide, nek uči. A ti se brini, da mu stvari do polazka budu u redu. Reci mu, da će ić'. Ostalo je moja briga." — — — — — — — — — — — — — — — —

Došao dan, kad se Lazi bilo dielit od roditeljske kuće i poći na škole. I Nikola će s njim, da mu nadje stan, da ga upiše i nabavi mu potrebne knjige i druge stvari.

Treba da se razstanu. Svi su ćutili, da im treba nešto reći, al' im rieč zamirala na ustima. Nikola se oblačio, pregledao sad ovo, sad ono, brojio novce, i sve nekako kao da se bojao razgovora. Mara se vrtila po sobi i po nekad postajkivala, da pogleda u sinka, a u njezinu pogleda čitala se i radost i žalost u isti mah. Tà majka je majka. I ako joj srdce želi, da joj diete bude sretno, da bude nešto bolje, više, nego što je ona, ipak je težko majčinu srdcu, kad ga ne vidi kraj sebe. U tudji će sviet, a u tudjina nema srdca ko u rodjene majke. I pri toj pomisli steglo se Marino srdce, ovlažile joj se oči. A Savan? On se stisnuo u zapećak i šuteć gledao u brata; u njegovim očima bio je on sad drugo biće; u njem je on već sad gledao velikog gospodina, s kojim će se on danas sutra ponositi.

Kucnuo čas. Mara ogrlila sina, pritisnula ga na srdce; htjela, da mu nešto kaže, al' joj plač ugušio rieči. Jedva smogla da iztisne: budi dobar. Savan i Marta zarinuli glave u haljine, što su kraj njih visjele na zidu, i počeli u sav glas jaukati i naricati. Jedini Nikola držao se na oko miran, al' tko bi mu zavirio u dušu, vidio bi, koliko pati. — — — — — — — — —

Prošlo i opet nekoliko dana. U Nikolinoj kući nastao stari red. Starci radili kô i prije, samo što je Nikola manje govorio, a po kadšto uzdisao, a Mara češće brisala kradom suze, kojih prije nije bio. Na jedinom Savanu opažala se neka promjena. Nestalo brata, s kojim se dosada igrao, pa mu je sad kod kuće bilo pusto, i zato se češće znao ukrast u selo, da si ondje nadje zabave. I tako se češće desilo, da ga je otac trebao, a njega nema; a to je Nikolu znalo razsrdit.

„Pa šta ti misliš, derane", prosuo Nikola jednog dana na Savana, kad se ovaj vratio iz sela i plašljivo uvukô u kuću, „zar ću ja tebe badava 'ranit, a ti ćeš se meni skitat! Zar i ti kaniš u gospodu?"

„Ja b' u zanat", lane plaho Savan.

„Šta? post ti dječji!" skoči Nikola. „Zar ste vi, djeco, poludili! Jedan bi u škole, drugi u zanat, a ja? Šta ću ja, i mat' tvoja? Zar sam vas zato odranio i s vama se napatio, da vas obadva dâm od kuće, a ja i baba da se sad pod stare dane patimo i lomimo? . . . . Van, i da mi nisi više ni rieči reko o zanatu! . . . . Dat ću ja teb' majstora — preko kičme!" — — — — — — —

Prošlo tjedan dva dana. Savan kao da je zaboravio na zanat, bar ga nije spominjao. Al' tad počeo i opet o njem sanjat, no ovaj put pred samom materom.

„Mamo, ja b' na zanat.“

„Al' Savane, sinko, vidiš, kad otac ne dâ. Šta ćemo nas dvoje samih onda?“

„Al' ja b' išo“, navalio Savan na mater jednako se mazeć.

„Tà mani se ti zanata!“ Mara će; a vidjelo se na njoj, da bi popustila, da je do nje. „Šta teb' još treba kraj našeg grunta? . . . . Mnogi ter mnogi majstor bi se draga srdca mienjo s tobom.“

„Al' ja b' . . . . .“

„Ajd', prodji me se!“

I tako se to počelo od sad opetovat dan na dan. Savan se mazio i napastovao mater, jer je znao, da će ona, pristane l' samo, obrlatit*) i otca, pred kojim on o majstoriji nije smio ni rieči spomenut.

I nije se prevario. Mara već bila kontena, da joj sin podje u zanat, samo je trebalo još starog sklonut. Zato će ona njemu jedne večeri, kad su Savan i Marta već sladko spavali:

„Čuješ, Nikola, s našim Savanom gore no s Lazom. Taj ne će ni za čitav sviet da ostane kod kuće. Ni jednog dana mi ne da mira, — hoće u zanat. . . . .“

„Bože mi prosti, al' ti si, babo, pod staru glavu poludila!“ prekine Nikola otresito Maru. „Šta hoćeš ti s tom djecom? Zašto men' ne govori? Jer ja ne dâm ter ne dâm, a ti pušeš s njim u isti rog . . . . Man'te se vi mene!“

„Tà strpi se, čo'eče božji!“ kô uvriedjeno će Mara. „Ne smije ti čovjek ništa ni spomenut, a ti uma' hu — bu! . . . . . Diete kô diete, drži se materine zaprege.

*) obrlatiti = sklonuti.

Vidim, da je nešto mučaljiv, snužden, ničega mu se ne će, čim ga nudim, pa ga zapitam, šta mu je; bojala sam se, da ga šta ne boli. Znaš i sam, da ga svaki čas netko urekne. A on ti onda men' liepo kaže, da bi u zanat, a ti mu ne daš. Pa sam ti eto htjela to reć', al' ti — dabome, odma' prospeš . . . .“

„Tà kako ne bi'! Kajem se neprestano, što sam i onog pustio; da ne ode onaj, ne bi sad ni ovaj navaljivao. No ovaj mi ne će od kuće, pa ma se sve selo oborilo na me. . . . . Hoćeš li ti, ovako jaka, mjesto njega radit? Il' ću ja kô staro ključe morat iztezat? Sav bi nam se sviet rugao: glè ovih starih budala, kako se pate, a ne bi im bila sila. A imali bi i pravo! . . . . A jà, ovaj ne će nikuda.“ . . . .

— — „A je l', Nikola! A ako nam dečko pobjegne od kuće, kô što mi je već rekô, šta ćeš onda?“

„Nek ide. Ja ga ne ću tražit.“

„Nemoj tako, Nikola! Savan nam nije sluga, već rodjena krv. — Ne dô Bog, da do toga dodje! . . . . Pa sramota je, čo'eče božji! . . . .“

„Pa šta 'oćeš onda? Daj govori!“

„Šta 'oću! To, da . . . no, kako da ti kažem . . . . da nam diete bude sretno.“

„A da šta želim ja? Zar mu je otac neprijatelj?! Jesmo l' mi, i drugi ljudi, koji su na gruntu, nesretni? . . . . Ej, babo, babo, već ni sama ne znaš, šta govoriš. . . .“

„Daaá, ti samo znaš. Što volim svoje diete, zato ne znam, šta govorim?“ I Mara zaplače.

„No, no, ne moraš zato odma' plakat“, mirnije će Nikola. „Nisam ja oču'. — Kô da ja ne bi' volio, da mi sin bude pošten majstor, lakše bi — istina, — živio,

nego l' seljak, da imam više mužke djece. Al' ovako, tko će nam radit? . . . ."

„Tko? Tko je i do sada, — nas dvoje. Jesu l' nam i dosad djeca polja obradjivala? Nisu. Pa nije nam ipak posao bio natražan. Daj reci!"

„He babo, nemoj ti opet tako! Dosad smo mi bili u snazi, al' doć' će doba, kad ćemo mi još više ostarit, kad ćemo posvema oslabit, a šta će bit onda? Na to ti ne misliš?"

„Mislim ja, Nikola, mislim. Slušaj! Za koji dan, pa će nam i ovo žensko diete odrast i bit za pomoć; a dok dodje doba, da nas i ona ostavi, da se uda, ne će ni nas za dugo bit."

— — „Pa dobro, babo. Budi, kako želiš. Savan će na zanat. Al' nemoj onda mene krivit, kad budeš pod svoju starost slaba i grbava morala poskakivat po poljima i livadama. A sad, kad želiš, nek ti bude!" . . .

I tako bi odlučeno, da će Savan na zanat. — — —

U mjesec dana nesta iz Nikoline kuće njegovih sinova, njegovih sivih sokolova. Lazo u Pešti učio škole, a Savan na Dunavu učio mlinariju.

* * *

Minulo je petnaest godina, kô petnaest dana. Od ciele Nikoline porodice ostao u kući jedini on. Lazo svršio škole, postao graditelj i otišao u sviet, da se nije znalo ni čulo, gdje je. Savan izučio mlinariju, prizetio se, te imao već i dva sina. Marta se udala u drugo selo za brijača, čovjeka više pijana, nego l' triezna, s kojim je jako hrdjavo življela. Stara Mara počivala već par godina u hladnom grobu.

Nikola živio sam. Nevolja i žalost učiniše od njega osamdesetgodišnjeg starca. Kuća mu opala, požutila, krov obrasla trava. Nikola bio slika svoje kuće, a ona opet naličila njemu. Sam kuhao, sam jeo. Al' ne, nije bio sâm. Bio u njega i macan, stara i slaba dobričina, ko i sam što je bio. Za njih dvojicu radio Nikola, i kad nije bilo kod kuće njega, pošao bi i macan u šetnju.

Nikola tugovao za Lazom, o kojem nije znao, da l' je živ, da l' mrtav, al' još više kukao za starom Marom. „Blago čovjeku," veli mudri Sirak u knjizi mudrosti, „tko je našao mudru i pametnu ženu; našao je neprocjenivo blago." Jao pak čovjeku, tko je takvu ženu imao, pa ju izgubio. A takav nesretnik bio je naš Nikola. Osjećao je on uviek, što vriedi valjana žena, al' je najviše ćutio sada, kad je ostao sam, slab. I nije bilo dana, kad se ne bi nje sjetio, kad ne bi za njom uzdahnuo i za dušu joj se pomolio.

„O, Maro, ženo, Bog ti se smilovao! Al' samo da te u jednom nisam poslušao, ne bi' se ovako mučio i kinio. Djeca moja, moji sinovi, bili bi sad ovdje, a ja bi' ninao unučad i živio mirno svoje zadnje dane. No Bog je valjda ovako htio, budi mu hvala i dika!" I tad bi se zanio mislima u daleki sviet i tražio ondje svog Lazu; al' Lazi ni traga ni glasa. — — — —

Bio krasan, jesenski dan; nebo vedro i čisto, bez najmanjeg oblačka. Kadšto lagano povjetarce zastrujilo bi zrakom, poigravajuć lišćem po drveću.

Nikola sjedio pred kućom na klupi zureći u daljinu. Misli mu lutale širom, bez predmeta, dok se ne bi na koncu ustavile na njegovoj djeci.

Ulicom žurio listonoša, uperio k Nikoli. Starac ga nije opazio.

„Dobar dan, djede Nikola!" pozdravi listonoša.

„Da Bog dâ, sinko!" odzdravi starac.

„Evo pisma, djede."

„Meni! Pismo! Možda se varaš, sinko? Ded još jednom pogledaj!"

„Ne, ne, djede, upravo na Vas glasi," odvrati listonoša. „Evo, vid'te: Nikola Cicaković; drugog nema."

„Ajde dè. A odkuda je?"

„Ne znam; bit će iz daleka. Valjda . . . . ."

„Od Laze", doreče starac, a krv mu prostruja tielom.

„Amo, sinko; daj ga brzo! . . . Od Laze! Mog Laze! . . . Hvala Ti, Bože — hiljadu put hvala! . . . Jest od njega, srdce mi kaže . . . . Živ je, živo je moje diete; sjeća me se, ni' me zaboravio" . . . . . .

Nikola se digao i potražio s mjesta čovjeka, koji mu pročitao list.

„Dragi moj ćako!" pisao Lazo. „Nadam se, da će te ovaj list naći u životu i dobru zdravlju. Ja sam daleko, na medji Rumunjske. Sretan sam i zadovoljan. Bogato sam se oženio, imam dobru ženu i dvie liepe kćerke. U mene je veliko gospodarstvo, svega je, hvala Bogu, dosta, mogu i s tobom dielit. Ne časi zato časa, već prodaj sve svoje, pa dodji k meni. Za tvoje stare kosti nije više naporni seljački rad. Dodji što prije! Pozdravlja te tvoj sin Lazo."

Starac Nikola gotovo se pomladio. Sreća i radost učiniše ga za dvadeset godina mladjim.

„Moj Lazo mi je pisao, zove me diete k sebi." Ovako Nikola govorio svakom, koga bi sreo, a svim prijateljima i susjedima pokazivao list i njim se hvalio.

„Lazo, sinko, samo kad si mi ti sretan! . . . . O

Maro, Bog ti platio; da si mi živa, alaj bi se veselila! — Tvoja je to zasluga. — Lazo, diete, evo me skoro k tebi. Tà kako ne bi tvoj otac išao k tebi — djetetu svom! Samo da te vidim, pa makar umro!"

Tako Nikola sam sobom govorio i spremao se na put. Prodao na brzu ruku kola i nešto poljskog orudja, namjestio u kuću kćer i zeta, sio na vlak i odputovao.

— — — — — — — — —

Dobro bilo starom otcu kod sina Laze. Nije mu bilo sile da poteže svoje stare kosti, a što je glavno, našlo se dobra zalogaja i još bolje okrepe. Starcu Nikoli počela se vraćat snaga.

Potrajalo to ovako nekoliko dana, a tad će Lazo otcu:

„Ćako! Vidim, da ova bezposlica nije za tebe, ti si vičan radu. Uz dangubu i dosadu omrzne čovjeku i život . . . . ."

„Dà, dà, Lazo, sinko," Nikola će, „imaš pravo. Već sam i sam mislio, da se latim posla. Nisam ti ja naučen dangubiti."

„Eto vidiš, nisam se prevario. Zato sam se ja dogovorio sa ženom, da ti hraniš bravce. To ti već znaš. Sladje ćeš jesti."

„Dobro, dobro, sinko. Moja će bit briga, da ne budu gladni; samo kad si kazo."

I Nikola počeo da hrani trideset bravaca. Sieci svaki čas misirače, pravi napoj, nosi, čisti — pravi posao za stara čovjeka, da si njim otjera dosadu!

A Nikola se ipak nije tužio.

„U mog Laze veliko je gospodarstvo," umovao Nikola, „i on siromak ne može da svagdje ima svoje

prste. A tko će mu prvi pomoć, ako ne njegov otac, koji ga je rodio. Pa i ovi bravci! Ima tu i drugih ruku, è al' tu treba pouzdana čovjeka; a tko bi mu bio veći prijatelj, ako ne rodjeni otac!"

I Nikola radio kao rob. Prvi ustani, zadnji lezi, po vas dan na nogama, — i mladjim bi nogama dodijalo, a kamo l' ne slabu, izradjenu čovjeku. Al' Nikola s veseljem podnašao sav napor; tà Lazi svom, svom djetetu radi! — —

Nikola jeo u kuhinji sa služkinjom i slugama. Ovi znali više put uzet starca na nišan. Danas ga peckali s ovim, sutra s onim; jednom mu se narugali i zato, što jede s njima, a ne sa sinom i sna'om.

„E, djeco, nemojte tako," uzeo Nikola u obranu sina i sna'u. „Kako bi' ja ovako zamazan i blatan sio za nji'ov gospodski stol?! U nji' svaki dan gosti — sve sama fina gospoda; pa di bi' ja sjedio s tom gospodom? A jà, ne bi' ja to ni za živu glavu. Vi to njima zamierate, jer — što ste vi? Sluge. Al' ja, otac nji'ov, drugačije mislim. Šta bi rekla gospoda, da me moraju kod stola ovakoga gledat? A rad' mene da se oni od njega odbiju! Bog slobodi!" — — — — — — — — — —

Pristao Lazo po koji put uz otca, i promatrajuć, dok bi on hranio bravce, stao s njim u divan. Pitao otca za ovog il' onog svog druga, za komšije i druge prilike, al' nikad ne zapita: kako mu živi brat Savan, što li mu radi sestrica Marta.

Primietio to svaki put stari Nikola, i bi mu žao. Al' i ovdje nadje stari dobričina brzo izpriku.

„Tà, siromak je u poslu, od silnih briga ne zna, gdje mu je glava; gdje će mu onda i padat na pamet braća? A možda to opet i nije u gospode običaj?" . . . .

Lazo, kako rekoh, porazgovorio se na koji čas s otcem, al' žena mu nikad.

„Stari, krmci dreče, gladni su. Šta si zasio?" To su bile jedine i obične rieči, što ih je Nikola od nje čuo. A i nju bi starac svagda izpričavao.

„Pa šta bi ona sa mnom i divanila?" mislio on. „A valjda je i naravi šutljive!" — — — — — —

Nikola spavao u mračnoj jednoj sobici do kuhinje. Bilo njemu i to pravo, nije se ni na to nikad potužio. Umoran čovjek ne izbira mnogo, — ma kakav kutić, samo da protegne umorna uda. Pa i tu je bio na putu.

„Ćako!" jedne večeri će Lazo, „služkinja mi se tuži, da ne može spavat, jer ti jako hrčeš. Bit ćeš dobar, pa ćeš se preselit u drugu sobicu."

„Dobro, sinko! Dakako, sirota služkinja po vas ubogi dan muči se i pati, a po noći treba opočinka . . . . A hrčem, kažeš? E, šta ćeš — no dobro, dobro, preselit ću se još večeras."

I Nikola se preselio u mračnu i vlažnu izbicu blizu štale. — —

— — Prošlo bilo već nekih osam, devet mjeseci, odkako je Nikola došao k Lazi. Što naporan i težak rad, što slaba hrana, a što opet vlažan i nezdrav stan, učiniše, da je stari Nikola počeo u zadnje vrieme pobolievati. Siroma starac jedva se vukao, a htio da radi ko i prije, da mu ne bude prigovora. Al' što se ne da, ne da. Snaga ga izdavala, noge mu počele odkazivat službu. Bravci jeli još više, svaki čas drečali i tražili hrane, a Nikola nije dospievao, da ih dovoljno nahrani. Trebalo je mladjeg, jačeg čovjeka.

Nikolin posao preuzeo drugi, on dobio da hrani

i čisti četiri vola. Od sada se stari malo kada pokazivao. Od štale u svoju sobicu, iz sobice u štalu, to mu je bio sav put. Jelo su mu slali u njegovu sobu . . . . . .

Bilo je jednog jutra. Nikola nešto ozebao, pa došao u kuhinju da se malko ogrije. Služkinja prala rublje, a snaha sjedila i štošta ju upućivala.

„Nà, sinko", Nikola će služkinji, „kad već pereš, operi i ovaj moj rubac."

„Daá, skoči snaha ko kurjačica, „nije dosta, što badava ždereš, već da te još i peremo! Imaš i sam ruke, pa se operi!" I baci mu rubac natrag pred noge.

„Šta, kćeri? Zar ti tako meni! Ja da badava jedem! E pa dobro, ne ću više." I otišao starac plačuć u svoju sobu. Za pol sata ostavio je Lazinu kuću ne rekavši nikom ni „s Bogom."

*

Došao Nikola kući.

Kćer i zeta kan' da ovo nije obradovalo.

„Zar vi, ćako, niste kod Laze?" pitala kći.

„Vidiš, kćeri, nisam. Bio sam."

„A zašto niste ostali?" zet će.

„Nisam, zete, mogao više. Zaželio sam se svoga ognjišta, pa druge svoje djece."

„A, baš niste marili dolazit," opet će zet. „Tamo vam je sigurno bolje bilo, nego l' će ovdje. Lazo je bogataš, a mi smo sirotinja, prosjaci spram njega."

„I sirotinja je mila, ako je svoja, pa dobra," odvrati Nikola, i učini rukom kretnju, da ne želi više o tom razgovarat. — — — — —

Sio Nikola u kut, spustio glavu i zaronio u misli.

S navorana mu se čela odražavaše tuga i bol. Gorka mu bijaše prošlost, šta li ga čeka u budućnosti?

„Bože moj, Bože," tugovao on, „što sam ja dočekao! — Lazo, moje diete, moja krv, pa ovako meni, svom starom otcu! Bog ti, sinko, platio! . . . . . A šta ću, kud ću sad? Da ostanem kod kuće? Kraj ovog zeta! Istom sam došao, a već sam mu težak . . . . Idem k Savanu. I on mi je sin, a bit će milokrvniji. Dà, sjećam se, dok je još diete bio, boljeg je srdca bio od ostale djece. Dà, dà, k njemu."

I Nikola se spremio k Savanu. Prebacio preko ledja torbu i ne rekavši, kamo ide, otišao. — — — —

Bio je svetac, Velika Gospa, kad je Nikola stigao k Savanu. U selu bila godovina i sviet polazio u crkvu. U Savanovu dvorištu bilo nekoliko kola; bili to gosti, većim dielom mlinari iz okolice. Amo tamo prhutala perad, a domaći kudrov štektao i skakao igrajuć se s jednim ždriebetom.

Nikola ušao u dvorište. Stao ukraj jednih kola i htio baš da zapita jednog kočijaša za gospodara, kad izadje Savan iz kuće u dvorište.

„Šta 'oćeš ti, stari?" prodere se on na starca još s vrata.

Nikola protrnuo, krv mu zastala. Rodjeni sin ga ne pozna.

„Savane, sine, ja sam — tvoj otac."

„Moj otac!" lecne se Savan i podje prema starcu.

„Dà, zar me ne poznaš?" Nikola će žalostno, a suze mu curkom poteku niz obraze.

„Poznam, poznam," šaptao Savan više nego l' govorio ne skidajuć očiju s otca. . . . . „U poslu sam,

znaš, puna kuća gosti, pa sad daj ovamo, daj onamo, a mislio sam opet, da je kakav prosjak — ne možeš ih već naizterivat — pa onako ljut nisam pravo ni pogledao, tko je. A ti si se opet i promienio puno. — A ni ne pitam te, odkud ti ovamo?"

„Pa od kuće. Da odkud bi'?"

„No, dobro, dobro . . . Ajde dè, samo kad si zdrav! A šta si tako poderan, zar nemaš ništa boljeg obuć?"

„A šta treba men' bolje!" odpovrne Nikola. „Ne'š se, ne boj se, trebat stidit, ne ću ja med' tvoje goste."

„A ma ne mislim ja tako. Čudim se samo, što si se tako zapustio poslije materine smrti . . . . Al' ajde sad odmori se malo; znam, da si umoran." I Savan uvede otca pod šupu i namjesti mu ondje, da sjedne i odpočine.

Oni u razgovoru, a mimo njih će Savanova žena. Bila to krupna, debela ženetina, više obličja mužkaračkog nego li ženskog. Na licu joj se čitala škrtost i prostota.

„Ajde, Savane, mani se razgovora!" dobaci ona prolazeć, „žuri u sobu, gosti su sami."

„Pa nek pričekaju malo, dok se časak s otcem porazgovorim," odvrati Savan.

„Šta? S otcem! Pa gdje ti je otac?"

„Pa evo ga, zar ga ne vidiš?"

„To? Tvoj otac? Ajd' ne šali se."

„Tà ne šalim se, otac mi je došô."

„No," ona će, omjerivši priezirno starca, „imaš i otca! Došo ko prosjak." I ode. Malo za tim ode i Savan.

Nikola uzdahnuo.

— — „Dakle, ni tu mi nema duga obstanka! . . . .

O Nikola, Nikola, zar si ti to zavriedio? Ti, nekada onaki gazda, a sad sjediš u sinovoj kući ko kakvi prosjak u šupi . . . I nazivaju te prosjakom . . . . O Maro, ženo, tisuć' put ti blago; bolje da nisi živa! . . . . . . Šta ću? Prenoćit ću, a sutra natrag kući. Kako je, tako je — u svom sam. Ondle me ne može nitko iztjerat."

I starca oblile po drugi put suze. Izvadio rubac, da ih obriše. — U to izadje u dvorište Savanova žena.

„Stari!" vikne ona, „idi dolje u bašču, pa pomozi onoj ženi lan čupat!"

„Tà Gospa je sveta danas, kćeri božja!" u čudu će Nikola.

„Kakva Gospa?! Ako je moja, nije tvoja." — Nikola naime bio pravoslavne vjere, a Savanova žena katolikinja.

— — „Ne ćeš? Pa dobro, ne 'š dobit jest'."

Nikola htio da odgovori, a u to izadje Savan.

„Ćako!" Savan će, „odi, molim te, dok bude ručak gotov, u štalu, pa pomozi slugi izbacat djubre! I ja ću doć' kasnije."

Nikola uzdahnuo, digao se i bez rieči otišao u štalu. Malo poslije došao i Savan. Nikola i sluga čistili štalu, a on stao na vrata i razgovarao se s njima.

„Savane!" oglasi se s praga njegova žena, „odi pripravi piće za goste! Šta si stao tu?"

„Pa i ovo mi je gost," odvikne Savan.

„Ah, tebi je svaki prosjak gost," odgovori posprdno žena i zalupi za sobom vratima.

„Šta, da ti tvoga!" skoči Nikola s vilama na polje. „Zar sam ja to zaslužio u kući svoga sina, koga sam ja od'ranio i čovjekom načinio?!"

Starac Nikola bio je upravo biesan. U svom životu nije još bio ovakav.

„S Bogom, Savane! Od Boga ti bilo prosto!"

I siroma Nikola uzme svoju torbu i ostavi plačuć i Savanovu kuću.

*

Nikola došao po drugi put kući.

„Gdje ste bili, ćako, ovo vrieme?" pitala Marta.

„A, nigdje. Imao sam malo posla u drugom selu." Siromaka starca bilo stid da kaže pravu istinu, pa morao slagat.

„S tom torbom tepete se ko kakvi prosjak," opet će kći.

„Dà, pa nas samo sramotite," nadoda zet.

„Dobro, djeco, dobro, ne idem više od kuće nikud."

. . . .

Jadnog starca smjestili u neku komoricu u dvorištu. Ako je tražio jest, dali su mu štogod, ako nije, nije ga nitko ni nudio. Više je jeo kod susjeda, negol' kod kuće. Tako to išlo dan na dan.

Primakla se i zima.

Jedne večeri došao Nikola kući, al' njegova komorica prazna.

„Šta je sad opet to?" pomisli Nikola i podje u kuću, da upita kćer.

Kad on u kuću, al' ono njemu spremili čistu sobu, naložili peć, a kći i zet sjeli, pa čekaju na njega s večerom.

„Bože pomozi!" mislio Nikola, „došla djeca k sebi. Uvidili, da sam im otac, pa se popravili. — Pa ipak su dobri!"

Nikoli nikad bolje. Kći i zet tetošili oko njega ko oko malog djeteta. Tako to potrajalo do pred božić.

„Ćako!" Marta će tad jedne večeri, kad su sjedili oko peći i grijali se, „mi smo, ja i moj Stojan, odlučili, da vas do smrti do'ranimo. . . . . ."

„Liepo, djeco, liepo," veselo će Nikola, „Bog će vam to naplatit."

„A vi da nama — kuću prepišete," produlji kći.

„Šta? Kakvu kuću!" trgne se Nikola. „Zar ovo nije vaša kuća ko i moja?"

„Ma jest," opet će kći, „al' mi bi' najvoljeli, da ju vi nama prepišite."

„A jà, kćeri. Dok sam ja živ, kuće ne prepisujem nikomu, a kad ja umrem, kuća je božja pa vaša."

„Daá", skoči sad i zet, „a šta će bit, ako se vi kud odtepete, pa za čijim plotom crknete, a Lazo i Savan dodju, pa nam otmu i kuću i grunt? Či' smo mi onda? — Il' ćete nam ju prepisat, il' vas mi ne ćemo 'raniti. To je moja zadnja" . . . .

I doista, Nikola nije imao više kod kćeri i zeta kašike. Morao je da proda jednu njivu, da se uzmogne hranit.

Osvanuo u to i badnjak.

Nikola kupio tri ribe i dao ih kćeri, da ih priredi za objed, a on sio pred kuću na klupu, pa udario s ljudima u divan. — Prošlo podne, ljudi se razišli kućama, pa podje i Nikola.

„Dè, kćeri, 'oćemo li jest'?" Nikola će Marti.

„Tko je htio, taj je već jeo," odvrati prkosno kći.

„O sinko, Bog te vidio, ja sam to kupio . . . . ."

„Glè ga," skoči zet ko ris, „ a što smo mi njega

tako dugo 'ranili, to ništa. A sad rad' triju ribica napravio toliku larmu!"

„Tà, zete božji, zar te nije Boga strâ? Kakvi badava? U čijoj ti kući sjediš? Pak onda, zar ti ne će poslije moje smrti ostat kuća i grunt? Da si . . . . ."

„Šuti! Ni rieči više, jer . . . . ." i zet pograbi nož i zamahne njime prama tastu.

„Pa udri, nesretni sine!" poviče Nikola i razgali prsa; u isti mah nož zabljesne, a Nikola zatetura i sruši se poledjice na pod. Ubo ga zet u trbuh.

Nikolu odvezli u bolnicu. Rana na sreću nije bila pogibeljna, ali se starac ipak slabo oporavljao. Punih pet mjeseci odležao on u bolnici. . . .

Ostavio Nikola bolnicu. Sad tek nije znao, kuda će. Zar kući? Tamo su zet i kći. Morao bi ih prije iztjerat, a tu bi i sud imao posla. „Ne, to ne ću," mislio Nikola, „ipak je sramota. Moja je krv, pa da se s njom parbim i pred svietom sramotim! Ne; idem radje u sviet" . . . .

— — „I tako sam ga i ja upoznao," dovrši stari „Turčin." Bio sam pred tri godine u „Štofu" u bolnici, a tamo došao i Nikola. Ondje mi se izjadao ko svom bratu. Odkako je izašao iz bolnice, tepe se po svietu. Negdje radi, negdje prosi, a kad dodje zima i mećava, svrne se u najbližu bolnicu. Tu prezimi, a s proljeća opet nastavlja put." — — — — — —

„Turčin" svršio.

Na satu udarilo dva.

Svi smo šutili, nikom se nije dalo govorit. Svi bijasmo pod utiskom „Turčinove" tužne pripoviesti, svaki se bavio svojim mislima. Stariji, koji su imali već odraslu djecu, kao da su već sada osjećali onu bol, što bi im ju prouzročila ovakova neharnost njihove djece. Žene su uzdisale, neke su dapače i suze brisale. Sve nas je obuzela neka tuga, sjeta. Nezahvalnost nas najviše boli i dira, tim više, ako potiče od rodjene krvi.

U sobi vladala grobna tišina. A vani bila mirna noć. Bliedi mjesec pokrio svojim plaštem cieli kraj, cielo selo obavila neka sveta, tajinstvena mirnoća; ovdje ondje samo čuo se lavež pasa ili bi pietli naviještali, koje je doba noći. U selu sve spavalo, iz kuća prodirala svjetlost.

Iz daljine počeli dopirati glasovi, sviet se vraćao iz župe s polnoćnice; čula se vika, žamor, a na koncu zaorila pjesma:

„Tri ružice rumene, dodji, diko, do mene,
Da ti ljubim lice tvoje, sladko lane moje, oj!"

Pa opet:

„Moje oko garavo svu noć nije spavalo,
Pa ni noćas spavat ne će, ljubit će ga cvieće, oj!"

A iz susjedne kuće odgovarala im majka sa svojom dječicom slaveći Rodjenje Kristovo:

„Svim na zemlji mir, veselje,
Budi polag božje volje!" . . . .

Čika Mujo.

Na desnoj obali rieke Orljave leži vam liepo i ubavo seoce — moji Dragovci. Sa sjevera ga okružuju ogranci „Babjih gora," a jug mu otvara vidik na vijugastu Savu i visoku Motajicu planinu. Polje ga hrani, gora ga poji, i da ga ne biju godine, nigdje mu para.

Ljudi moga sela porieklom su Bosanci. Pred dvjesta i više godina utekoše pred zulumom turskim i razsijaše se po bezbrojnim našim brežuljcima.

Prvoga uskoka prozvaše „Mujom"; tim imenom nazivahu mu sinove, isto ime nose mu i danas potomci.

A sila vam je božja tih Muja! Jedan zažmiri, pet ih progleda. I svi veseljaci, svi lakrdijaši!

Velika im porodica dade selu svu silu glasovitih „budalaka". Jedan se dapače kod okupacije Bosne pokaza i junakom, pa postade carski veljbaba.

Poslije dovršena rata ode „gospodin veljbaba" u zaslužno stanje mira, a „budalašku" službu preuze njegov najmladji sin Grga. O tome hoću da vam pripoviedam.

Da se je novi Mujo zvao Grga, malo je tko i znao. A zdušno je vršio svoju službu najmladji Mujo.

Da Dragovci imaju svoju poviest, sigurno bi Grga-Mujo zauzimao u njoj častno i dostojno mjesto. — —

Čudan li je život moga Muje. Rodila ga mati uz put u jednom jarku ne mogavši doći brže do kuće. Kao diete odniela ga krmača iz zibke u jednu baru, punu blata i vode, i kad se onda nije ugušio, prorekli ljudi, da će biti dobar plivač. I zbilja, nema ti boljeg plivača niti ronca od našeg Muje.

Smiešna li ti je pojava „budalaka Muje." Suhe, duge noge obuo je u šarene, kicoške obojke i putranke opanke, a na glavi, koje ni bumbar ne bi za tri dana obletio, prostršio mu samo ovdje ondje po gdjekoji čuperak kosa, koje se na goloj i svietloj lubanji medjusobno tako izpremiešale i izpreplitale, da ih nijedan češalj ne bi za dan mogao razčešljati.

Na sred lica ukočio se nos, a prije bi čovjek rekao, crvena je paprika; — znak, da naš čika Mujo rado poteže iz bočice, koja mu vazda iz žepa viri.

Pod vrat svezao maramu, šta li, ali joj ne bih umio ugonenuti prvobitne boje, toliko je masti već na njoj.

Kraj ovako liepe vanjštine nije čudo, da su ljudi moga sela slušali najradje čika Muju, jer mu je svaka riec, popraćena sa živim kretnjama, morala i kod najozbiljnijega i najšutljivijega čovjega proizvesti dosta smieha. Dosta je bilo vidjeti samo čika Muju, i već ti se smieh morao oteti iz grudiju. A čika Mujo uživao je u tom, te bi svagda, kad bi im izmamio par suzica, uzdigao glavu, uzvinuo brkove, koji su mu visjeli izpod paprena nosa ko dva mišja repića, prešao za tim rukom preko svoje bujne kose, i pljucnuv rekao:

„E, hvalite Bogu, da lakoma krmača ne pojede

čika Muje, jer inače, Boga mi, ja ne znam, tko bi vas kadikad malo razveselio, i od koga biste vi štogod liepa i pametna čuli."

Čika Mujo se jako ponosio sa svojim lakrdijama — a imao je bogme i s čime. A bio on i inače oštroumao i dosjetljiv. Hoće li tko kome kakvu psinu i magareštinu da učini, hajd popitaj samo čika Muju, jer ako te on dobro ne naputi, ne će lje nitko.

Čika Muju za to sve štovalo i duboko mu se klanjalo.

„Ne daj ti Bog te pameti, da se zamjeriš čika Muji!" govorile babe, a imale su bogme i pravo. „Osramotio bi te čika pred cielim svietom."

A ne htio on svakoga baš „džabe" naputit, već samo „svoje ljude".

Jednog dana trebao sam silno čika Muju. Dugo sam ga tražio, mnogo se nahodao, dok ga nisam našao.

„Čika Mujo!"

„Oj sinko! Koje tebe dobro donese k meni?"

„Posao, čiko. Trebam vas — silno. Pomozite, čiko, ne će bit utaman."

„Dobro, dobro, sinko, samo reci!"

Rekoh čika Muji, a on sve sluša, pa kima glavom, a na koncu svjetuj i puti, kako je samo on znao i umio. Nauči me.

Zapodjeli mi svakojake divane. Pričaj o svem i svačem, a na koncu mi čika Mujo pripoviedao mnogo toga iz svoga života.

Da i vama kažem.

* * *

— — Ma bio ti ja, što no rieč, veliki „dimzus." Zapni danas amo, sutra tamo, prošao ja dobar komad svieta, pa naučio, brate, pun koš kojekakvih vragolija.

Nije ti meni bilo sile gladovati i žedjati. Danas je sajam, sutra proštenje u selu, prekosutra u susjedstvu, za koji dan u okolici. Ja obuj nove opanke, sveži pod vrat novu svilnu maramu, ogrni šerenu surku, pak zapni tamo. Dodji ja višeput i bez probijene pare. Umiešaj se med sviet, prikrpi ovdje jednu, ondje drugu, čas se naškubi, čas nakrivi, pa stani samo i gledji, kako ti se luda svjetina sve svija od smieha. Tad dodji na koncu koji iza ledja, potegni za rukav, pa reci:

„A, baja Grgo, hoćemo li skoro?"

Ja dakako pristani odmah uz prvoga — i vrati se pod večer kući sit i napit s punom torbom još i za sutra.

Sad sam već krezub, mator, pa mi se nikud ne da, ali neka, hvala Bogu, nije mi ni ovdje zlo.

Al' ne umio ja samo ljudima komedije pripoviedati, nego sam ti ja i po gdjekojeg mudrijaša znao nasanjkati. A baš mi je milo. Slušaj!

— Išao jednom neki stari bradati čifto kroz selo. Nisam trpio čifuta ko ni vrag tamjana. Uzvikao ti se taj vrag po svem selu: suhih šljiva, ljudi, suhih šljiva!

Odkud nama suhih šljiva u proljeću? Tà pojela bi to dječurlija, da se u njima valjaju crvi ko prsti veliki! Čekaj ti, jarče bradati, sad ću ja tebe nasanjkati!

Došao on vičuć i do mene.

„Šta, gospodaru", upitat ću ga ja, „da li vi kupujete suhe šljive, ili prodajete?"

„Kupujem, goso, kupujem, i odmah s gotovim dobro plaćam. A ima li u vas?"

„Ima, ima, ako hoćete baš i pet kola natovarit. Tjerajte samo kola u „avliju", pa ćemo sad brzo nabacat puna kola, a sutra dodjite, ako hoćete, opet".

Čifti zasinuše oči, vidio sam. To me veselilo. Čekaj, čekaj, pasja vero nekrštena!"

„Samo, ako će to ići brzo," čifto će, „jer ja moram dalje žurit."

„O nije vama sila ići dalje. Nema toga nigdje kao u mene, a rekoh vam, da imam i za pet kola, a ne samo za jedna. Samo vi tjerajte kola unutra, pak dajte konjima da jedu, dok mi to brzo namećemo u kola."

Čifto utjera kola u moju avliju, izpregne konje, dade im siena, a ja dotle pošao u sobu i iznio dvie sjekire.

„Držite jednu!" ja ću, dajuć mu sjekiru.

„Šta će to?" on će. „Lopatu daj, ili kakvu mjericu!"

„Drž', drž' samo, pa za mnom!"

Primio čifto sjekiru, pa će za mnom.

Dodjemo u bašču. Ja stanem pod jednu suhu šljivu, stane i on, a vidim mu na licu, da se našao u velikom čudu.

„Hoće li biti puna kola?" upitam ga ja pokazavši rukom na ovu suhu šljivu i jedva se suzdržavajuć od smieha; a volio bi' se nasmijati, nego čašu rakije!

„Mà, ne to, čovječe božji!" u čudu će čifto; „ne takovih šljiva! Onih, što se jedu, samo suhih", i počne mi svakako tumačiti, ko da ga ja ne razumijem.

„A, tako ti men' reci, čovječe! Al' ne „suhih šljiva", nego „sušenih šljiva."

Ja se smijao, da sam se htio razpucat od smieha, a moj čifto psuj i grizi ustne, pak šibaj dalje.

Još sam ga par put čuo vikati po selu, al' je odsele vikao uviek: „sušenih šljiva". — — — —

Ima ti u našem selu, tamo već pri kraju, kuća, a u njoj sve same mudračine. Ne znaš, koji se gradi pametnijim, da li mužko, ja li žensko, da li mlado, ja l' staro. Ne ću da im baš kažem imena, no ti ih, sinko, sigurno isto tako dobro poznaš, kao i ja.

Ne mogoh trpjeti tih nadutih tikava, pa sam dugo i dugo mozgao, ne bi li kako i njima čim god zasolio.

A ne htjedoše te pasje vere sa mnom u divan. Ja zapitaj i ovo i ono, a on ti kimni glavom, pa kasaj dalje. Mà čekajte vi, pametnjakovići, ne ću ja ni vas mimoići.

Bilo baš nedjeljom, dan prije Sv. Triju Kralja. Kod nas imao biti blagoslov kuća, jer na sama Tri Kralja nije moguće obići sve kuće po svim selima župe.

Ele, ja jedva čekao jutra.

Istom svanulo. Ja se brže bolje obuci, uzmi sobom jedno zvonce, pak prama kući naših mudračina. Sakri se ja za susjednu kuću, potresi dva ti put zvoncem, pa zapjevaj onu božičnu:

„Narodio se je kralj nebeski
Od Marije, čiste Djevice . . . ." itd.

A znao ti ja pjevat, a glas mi opet bio baš kô u našeg kapelana.

Da si sad čuo. Nasta trka po svoj kući. Još su bili neki spavali. Za čas bi sada sve na nogama.

Ah, sinko dragi, ja ti toga ne mogu nikako predočiti baš onako, kako sam ja to onda sâm vidio i čuo.

Jedni trče na tavan po pleće, a drugi po bieli grah

za kapelana, jedni opet po sv. vodu i svieću. Onaj tamo utekao u zapećak, da si brže bolje sakrije golotinju, ovaj se žuri umiti — mà, gora strka, no kad kuća gori.

„Cure, cure, haj'te pred popa!“ dere se gazdarica na djevojke.

„Kog ste se vraga udrmile tu!“

„Tà kud ćemo ovako neobučene i zamazane? Doć' će on i bez nas“.

A ja se sve više primiči, ali tako, da me ipak nisu mogli opazit, ako bi slučajno kroz prozor pogledali; — pak zazveči, pa zapjevaj.

„Ah!“ — — — — i čika Mujo počne se opet grohotom smijat; — „kad se sjetim onoga jutra, one galame i onoga komešanja, još uviek moram da se smijem.

Primakni se ja na koncu uprav do „avlinkih vrata“, pa pod jedan prozorćić, pruži malo glavu, pa pogledaj i slušaj.

Ma stoje, brate, na 'rpi kô odsudjeni. A, trista mu, takva strâ niesam još vidio, a ni doživio.

Ma nije ni čudo. Sav sviet dočeka svećenika i blagoslov božji u čistoj sobi i čisto odjeven, a oni eto ne dospješe ni sobe pomesti ni golotinje pravo pokriti. A nemaš vremena, da se obučeš i urediš, kad zvono i pjesma javljaju, da su u susjedstvu; — a da bježiš i sakriješ se — sramota je. Zato, nikud nikamo, već čekaj onakav, kakav jesi.

A i bili su, brate — a mà baš kô oni pod čergom. Al' neka, neka, zapamtit će te mudre glave čika Muju.

Zvekni ja napokon zvoncem i pod prozorom, a oni će:

„Evo ga! Daj pali svieću!“

Uzkomešali se — sve jedno drugom po nogama gazi.

„Evo ga, dà, lude glave, da vam dâ blagoslov i više mozga u vaše šuplje lubanje!“ povičem ja izpod prozorčića, pa — sunem preko plota u susjedov vrt, a odavle preko bašče kući.

Znali moji mudrijaši, da sam im ja nosio taj rani blagoslov, ali mi ne rekoše ništa, no bi samo pokunjili glave, kad bi se gdjegod sreli.

*

Bilo ti u nas par mudračina, koji mislili, è su svu pamet zabili u glavu. Radi — mudruj, lezi — mudruj, hodi — mudruj, i sve uviek mudruj, te mudruj. A uviek ipak zadnji. Zadnji kose, zadnji oru, zadnji žanju, zadnji vrše — mà svagdje zadnji. Samo kad ti je u crkvu, tu ti je svaki medju prvima, te moli, čitaj i pjevaj, da se sve orilo a ovamo bi te utopio u samoj crkvi u sv. vodi, kad bi samo mogao.

Ne trpio ih nitko, a osobito ja. Ma radje bi ti se ja s kurjakom sastao, nego l' s kojimgod od njih.

Imao svaki od njih i po jednu djevojku za udaju. A bile su ti!

Ne bi ti ta zapjevala ili poskočila u kolu, van stani na stranu pa šut' i mudruj, ko i ćaća. Ah, sjedile su mi evo tu, baš navr' nosa, te nije čudo, da mi je sad pod starost malko pocrvenio.

Nakindjuri se te nesreće i razšepiri, pa ni da bi ti pravo Boga nazvale*) — eh, pa da su onda mudre! Bogate su — vele babe. Kakve bogate! S čim? Zar s

*) Boga nazvati — pozdraviti sa: Hvaljen Isus.

onim prnjama u sanducima, što im je još prababina baba nosila? Džaba ti toga, šta će čovjeku to.

Ja u kolu poskoči, pa zapjevaj, a gdje samo mogoh, bocni ja te bogomoljke. Grdile ti mene i one i otci i matere — al marim ja. Što oni više grdili, ja sve više pripjevaj u kolu. Eh, burgiju mu, kad sam podciknuo, pa zapjevao:

„A šta marim, kad se pobećarim,
Što me lole po selu ne vole“,

pa onda:

„Oj vi cure recite svom ćaki,
Da ste slične krezubavoj baki,
Kakvi otci, takve im cure,
Uzdignule glave kao pure.
Luda bio, tko bi vas volio,
A još ludji, tko bi vas ženio!“

Onda tek da si čuo! Grga ovaj, Grga onaj — i sve' samo ne ništa poštena.

Al osvetio se ja njima. Ma znaš, kad ja komu napijem zdravicu, taj ju mora izpit.

Evo, kako ti je to bilo:

— — Kako ti rekoh, njihove djevojke dizale visoko glave — a prosti Bože, šuplje tikve. Došlo doba, da se tko i za nje upita, ali nema nikoga — a ma baš ni k jednoj. Tà znaš, kako no se veli: „Bogat ne htio, a siromak ne smio.“ Čekaj, izgledji, hoće li odklegod grunut prosci kolima o kapiju, al nema baš ni jednog.

Znaš, sinko, dobra sam ti srdca, i žalile mi se djevojke.

Skupio ja svojih par prijana veseljaka, pak im

govori i tumači, kako bi nam bilo za dušu, da ovim sirotama ulijemo malo nade u djevojačka srdca, pa ma samo i na kratak čas.

Dogovorimo se. Povuci mi sobom ornice, objesi na se svaki po jedno zvonce, pak ponesi, što su te noge nosile pred kapiju prve udavače. Rudo udri o kapiju — i ona se u tili čas otvori.

Eh, brate, smieha. Mislila sirota: eto prosaca, pak potrči, da im otvori, a kad tamo mi udri u smieh, pa šibaj dalje — k drugoj, par kuća dalje.

Mi k drugoj pred kuću, al ti nastala trka po kući. Mati skače iz kreveta, otac pali svieću, a kći trči da pušta prosce u avliju.

He, post mu, alaj se nakrivila, kad smo joj pokazali dugi nos.

I tako ti mi u čas obišli sve naše mudračine. Svuda prosili, a nigdje ne izprosili. Bože mili! Grdna li smieha par dana po kućama.

Ne vidje ti nikoga od naših uprosaca na cesti. Bilo ih sram.

Pasje cape, jesmo bili . . .! A mnogo smo im skrivili. Došlo to na glas po svem kraju. Jedni se smijali, drugi psovali nas, treći govorili, da je sasma pravo: nama još kojekako, al' po djevojke bogme grbavo izpalo. Nitko, te nitko. Teda-negda istom pod starost udadoše se, ali — mršavo, sirotinjski.

* * *

A umio ti ja i gradske ljude nadmudriti.

Išao sam jednom po konje. Ja do puta, kuda se kreće u vinograde, al' ide lončar.

„Kuda majstore?“ ja ću.

„Tà, eto, u St. Kapelu.“

„ U St. Kapelu? Pa šta ćete tamo? Prodj'te se, majstore, ćorava posla! Tko će tamo i kupiti šta? Selo malo: utjeraj kola u nj, već je rudo na drugom kraju, — a za onih par lonaca, što ćete prodati, ne izplati se, brate, ići čak tamo. Nego poslušajte vi mene! Evo ovim putem ide se u drugo selo, koje je kud i kamo veće. Selo u strani, nitko za nj ne zna, a ljudi jedva čekaju, da se jednom i k njima navrne lončar. Baš neki dan rekoše mi, da im pošaljem prvoga lončara, kojega vidim. Tu ćete vi dakle prodati sve i do zadnjeg komada“.

„A je l' daleko?“ upitat će majstor.

„Tà kakvi daleko! Eno vidite tamo,“ i pokažem mu jednu kuću, a bila to kliet navr' vinograda.

„A kakav je put?“ opet će on.

„Put? Nikada ljepši! Cesta liepa, široka, gotovo svuda ravna, te se ne trebate bojati, da ćete se izvrnut.“

Čovjek mi se liepo zahvali, dà, ponudi me još i s barilcem rakije, da koji put gutnem, što ja dakako ne odbih, i mi se razstasmo, — on u tobožje selo, a ja kući, no na zaokretu udarih drugim putem, pa spram vinograda, da vidim, šta će moj lončar.

Oh, siromak! Sad mi ga je upravo žao.

Išao ti on i išao, i došao već pod vinograde. Blato do glavčina, da konji jedva noge izvlače iz blata.

Stao on, pa se ogleda, gdje je to selo. Vidi šljivike, vidi bašče, a nigdje ni jedne kuće. Čudno mu bilo, jer se počeo češati za uhom, vrtiti i okretati ne znajuć ni sâm, šta da uradi.

„Lonaca, žene, lo-na-ca-a-a,“ počne na jednom vikati, što ga je grlo nosilo, ne bi li ga tko čuo.

Sve tiho.

„Hm, šta je to? Jesam li nasamaren? Sigurno“ . . .

Potjera dalje.

„Hi, vranac, dorat, hi, ajde još malo. Ded čupaj!“

Ni maknut. Ne može kljusad ni da krakova izvlači iz blata, a kamo l' još i puna kola lonaca.

A ja? Mal' da ne pukoh od smieha. Stao ja za grm, pa gledam, šta će moj majstor sad.

Vikao ti siromak, dozivao u pomoć, psovao, grdio mene — oh, kako me je grdio — tukao konje, al' iz blata nikud. Nit može napried, nit okrenut kolâ u onom tjesnacu.

Prošao i cio sat, da se on tu patiô. Šta da uradi sam sred blata? Bilo mu siromaku, da plače. A ja se smijao. E bio sam, bio . . . . ! Oprosti mi, Bože, grieh!

Na jednom kao da se sjetio. Počme vadit jedan lonac za drugim, pa zdjele, bukare, testije, tanjure, i slagat ih okolo po živici i onom blatu, ne bi li konji izvukli makar prazna kola iz blata.

Pola ti se toga zablatilo, izkvarilo i polupalo.

Jedva mu nekako težkom mukom pošlo za rukom izvući kola iz blata u jednu bašču, gdje je opet natovario onu neoštećenu još robu i otišao drugim putem na glavnu cestu, a onda u druga sela.

Nikad ga više nisam vidio u našem selu, a ni u okolici, tek čuo sam, da se zove „lončar Mato“ a rodom je bio iz Požege.

*

Eto, takav je „Čika Mujo“. A nije ni on najgori. a ni jedini. Ima ih još dosta. Do sgode opet o drugom.

Dujak.

Od kuge, glada i rata —
oslobodi nas, Gospodine!

A znate li, šta je to **glad**? — Kad biesni bura, a grom treska za gromom, kad se uslied biesne borbe naravi drmaju zgrade, ruše krovovi, kad ti mećava ne da po više dana iz kuće, a u njoj ni klipa drveta, ni kore kruha, kad ti se uslied slabosti pred očima magli, u glavi šumi, vrti, — ti teturaš, glavinjaš, napokon padaš u nesviest, i ne znaš, šta dalje biva s tobom. — Nejasna je to, ali užasna slika gladi.

Siromašna je već i naša „bogata Slavonija", i njezini sinovi znadu, šta je glad, al' šta je te sve prama ovoj užasnoj slici, koja se u našoj Lici, u našem Prigorju često i prečesto prikazuje. — — —

I Miško Oblišak bio je sin prigorske vrleti. Pred dvadeset i nekoliko godina odtjerao ga glad s otčinskog praga, dotjerao ga u Slavoniju. Udomio se sa ženom Marom i sinom Adamom u našem selu. Bio je radin, vriedan čovjek, poštenje mu čvršće od samog kamena. Sve selo ga voljelo, išlo mu na ruku.

Miško zalazio med' ljude, Mara se priučila na žene

i s njima se počela vladat, al' Adam neprestano stranio, bio ko divlji. Takav bio ko diete, takav ostao i kô gjerz.*) — — — — —

*

Kod većine našeg naroda vlada običaj, da svaka kuća dobije svoj nadimak, svaki čovjek svoje „posprdno" ime. U jednom selu su sama gospoda, u drugom majstori, dok u nekom opet same životinje — čitava menažerija. U mom selu ima toga svega. Car brije bana, general služi kod majora, kurjak i bundaš najbolji prijatelji. A nikog to ne vriedja, i nikom ne pada ni na um, da se rad' toga jedi. Jedina iznimka bila su dva brata, dvie najveće biede i sirotinje, lončar i šuster.

Adam toga svega nije znao. — — — —

Bilo jednoga jutra, a bio svetac, mislim baš Spasovo. Adam sjedio pred kućom i fićukajuć nekakvu pjesmicu krpao opanke. Kod plota stajao Miško i razgovarao s komšijom Perom, Ličaninom, čovjekom debela, kvrgasta nosa.

„Dakle tako, kako si reko?" Miško će odlazeć.

„Dà", odvrati Pero. „Tako mi je on sinoć reko. Pozdravi ga, da ću ja i Ciganin sutra do njega."

„Dobro, dobro. S Bogom!"

„Sretno!"

Miško ode.

„A je l', Adame", Pero će sad Adamu, „zar ti ne znaš, šta je danas?"

„Znam; svetac," odvrati Adam čisteć s opanka blato.

„Pa zar ti nisi mogao čekat do sutra s tim opancima, kad ih već nisi jučer podkrpao?"

*) gjerz = momak za ženidbu.

„A jà! Ne znaš ti, kud ja još moram danas! — Vidiš ti ono? . . . ."

„Vidim, čizme," Pero će.

„No pa vidiš, s njima moram u Kapelu. Već reci mi, koji je šuster najbolji?"

„Šuster?"

„Dà."

„E, najjeftiniji bi ti bio onaj šusterac, ako ga znaš, nà vr' Kapele, a najbolji je naš."

„Naš! Pa zar mi imamo šustera?"

„Pa nego. Zar ti toga ne znaš?!"

„Ne znam."

„Znaš Imru K . ?"

„Dà. Kako ne bi'!"

„No, pa on je šuster."

„A, pa onda ću ja k njemu. Idem uma, mogu i bos. O, baš ti fala, čiča Pero!"

Pero ode u kuću, a Adam pusti opanke, uzme čizme i zaputi se k šusteru.

„Faljen Bog, strina!" Adam će „šusterici."

„Na vieke, Adame. Koje dobro?"

„Strina, di je majstor?"

„Koji majstor, Adame?!"

„Pa majstor, šuster, da koji!"

„Ahà. Čekaj, uma će doć." I ostavi žena Adama u sobi, da ode po muža.

Ne bi za dugo, otvoriše se vrata, a na njima se ukaza trbuh, pa nos, pa cieli majstor šuster. Jednom rukom držao je omašnu zemljanu lulu, druga mu je bila iza ledja; bit će, da nešto skriva u njoj.

„Šta je, Adame?" strogo će majstor stojeć na vratima.

„Mà, onaj, majstore . . . . ."

„Šta, gubo svjetska!" plane debeli majstor, „zar ćeš se ti men' sprdat? U mojoj rodjenoj kući!" Pa opleti, pa ožeži.

„A joj, majstore, tà majstore . . . ." naricao Adam braneć ledja, po kojima padale batine ko kiša.

„Glè ti krtnice," plane sad i žena, „još mu nije dosta! — Udri ga, Imra, nek zna nesreća, kad je došo k „majstoru"." A majstor iznova šuk, pa šuk.

Napokon se Adam ipak nekako dokopao vrata i pobjegao na put. A bilo je već skrajnje vrieme, jer se sad i „majstorica" dočepala nekakve oklagije i došla mužu u pomoć. No Adam je već sretno kasao kući . . . .

A čiča Pero pružio iza štaglja svoj veliki nos, pa se sladko smijao.

*

„Čuješ, Adame," otac će jedne večeri Adamu, „ne valja ti, sinko, posao! Ti više nisi diete, već eto čitav momak. Ja i mat' ne možemo svakamo dospjet. Zato imamo tebe, da nas zamieniš. A ti, čim kašiku iz usta, ajd u selo, pa kô luda s drugim budalama bazdrakaj okolo do zore. A kukuruz nek krade, tko hoće . . . . Bio sam večeras u „Ribnjaku". Kukuruz da ne može bolji, klipovi ko laktovi. Nema boljega u čitavom selu. Al šta 'asni . . . . sve se bojim, da ga ne ćemo jest. Našao sam svu silu batava bez klipova, netko ih je odkinuo i odnio. Mislio sam s prva, da je jazavac, al' nije, čovjek je to . . . . Zato podrani, sinko, koji put, ili okasni, ulovit ćeš već nekoga. Al' nemoj onda uma na

čovjeka hu, bu, kako ti to već znaš, jer bi te se mogo tko i naobručat.*)"

„Ts", mljasne Adam jezikom.

„Šta, ts?" otac će.

„Nema toga", odvrati Adam.

„Koga?"

„Koji bi mene", junačio se on.

„Idi, ráno moja", osmjehne se Mara, „di bi se ti još junačio! Tà zar ti ne vidiš, kakav si! Tanucak, pa sićušan, prelomio bi te dobar čo'ek ko suvarak."

„Pusti, ženo," Miško će Mari, „nek s' on samo junači! Bilo je tu i boljih, pa . . . . pa su grbavo prošli." — — — —

Odsele si vidio Adama svakoga jutra i večera, kako kraketa u „Ribnjak" i natrag. Al' nitko ni' lud, da čeka njega, dok on dodje. A kukuruza sve manje. Adam da se razkipi od jeda.

„Mà ulovit ću ja njega," vikao Adam svaki put, kad bi se kući vraćao, „al' onda — nek' me se čuva!" — — — —

Jedne večeri pošao Adam malo ranije no obično na svoje pregledanje. On blizu kukuruza, al' — šta je to? Tu se krši, tu lomazga, baš gospodski.

Adam stao, počeo razmišljat. „Bi' l' viknuo, nek pobjegne, il' bi' se šuteć došuljao, pa ga ulovio? . . . . Al' ako taj zbilja ne bude znao za šalu, neg' odapne i s desna i s lieva, što onda? A mora da je jakota nekakav! Glè, kako to samo krši i lomi, kô da je u svom! Ni sto koza ne bi valjda tako!"

*) naobručat se koga = iztuć, izlemat.

I Adam se rieši, da ostane vani, al' da se ipak skrije i vidi, tko to krade toliki kukuruz.

On k jednom grmu, al' na plotu do grma — opanci! Novi novcati!

„Opanci!" začudi se Adam. „Ajd da ih sakrijem." I radujuć se i zadovoljno smijuć stane se obazirat, kamo bi ih spravio. „Al' šta!" pane me u to na um druga misao, „kaki sakrit! Obut ću ja njih, nego, kô čo'ek, a na nji'ovo mjesto objesit moje stare i poderane. Vriede i oni još koju lulu duvana . . . . . Taakò. Ja sad liepo idem, a ti, baja, lomazgaj samo, lomazgaj; — valjd' ne 'š odniet za čitave opanke."

Došao Adam kući u novim opancima. Otac se srdio, psovao. Al' se i smijao. . . . .

Sutra dan podranio Miško po konje, pa se svratio i u kukuruz. Vratio se tužan i zamišljen.

„Adame, Adame, nesretni sine, šta učini!" vikao on na Adama. „Čovjek se namirio za svoje opanke; odnio mi kola kukuruza. — A ti na zimu glodji okorile podloge . . . kad nisi pametan!" . . . .

*

„Adame, oj Adame!" zvala Mara sina.

„Govori!" javi se Adam odnekle iza štaglja.

„Odi 'vamo!"

„Taki, taki . . . . . , . Šta je?"

„Ajd spremi se, ić' ćeš u Batrinu. Danas imamo poslenikâ, a nemam za dosta tanjura . . . ."

„Pa zar . . . ."

„Stani! Čekaj, dok ti kažem. Evo ti torba, idi zagrabi žita, pa onda idi. Al' pazi, ne daj, da te prevari!

Svaki tanjur naspi dva put žitom, ne daj tri put. Jes' razumio?"

„Jesam."

„A ti idi. Al' se žuri, do podne da si tu,"

„Dobro, s Bogom!"

„Sretno!"

Prošao Adam selo, došao do šume, do groblja; pred njim sjedio čiča Pero.

„Kuda, Adame?" dovikne Pero ležeć na travi.

„A glè. U Batrinu."

„U Batrinu? Po što?"

„Idem kupit tanjura."

„Tanjura! Pa šta u selu ne kupiš, čo'eče?" ozbiljno će Pero. „Zar sile rad' par tanjura glumat čak u drugo selo!"

„Pa di je u selu lončar? Kad ga nema!"

„Kako da nema, čo'eče božji! A šta je Marin K.? Bolji lončar, neg' svi Batrinci .... Malo je, istinabog, skuplji, al' je zato na nogama. Rad šake žita ne izplati se ni obuvat, a kamo l' još vrieme gubit ... Ne bud' lud, idi natrag, pa uzmi kod njega!"

„Ma, onaj ... a da to nije kô kod šustera?" sumnjao Adam sjećajuć se onih batina.

„Tà, mani," ko uvriedjen će Pero, „nisam valjda diete! Onda je bila šala, al' ovaj put se ne šalim .... Pa napokon, eno ti „cimera." Valjda si vidio lonac?"

„Nisam."

„Pa na kući visi ... Vidiš, da te ne varam .... Sam' zagrabi još malo žita, jer je Marin, kako ti rekoh, malo skuplji."

Adam posluša čiča Peru i vrati se veseo natrag.——

„Maje!" zine Adam još s vrata.

„Šta je, šta s' dotrkô već natrag?!" srdila se mati.

„Mà reko mi čiča Pero, da je u selu lončar, pa sam se vratio."

„Onda je dobro. Ajd' idi; žuri samo, da t' ne ode!"

Mara ode u kuću, a Adam se pripne na tavan, da dograbi još malo žita.

Mislila ona, da je u selu strani koji lončar s kolima, a ni slutila nije, da je to psina čiča Pere.

Medjutim je čiča Pero požurio priečacom kući, uzeo jedan polupani lonac i objesio ga na kuću tobožnjeg lončara.

Ide Adam selom, dodje pred kuću, — na njoj lonac.

„Glè, istina je," pomisli on, „nije me prevario. Fala Bogu, ne moram brusit peta!"

„Lončar" pošao na put i baš došao na vrata, kad je Adam htio da udje u avliju.

„Kuda ti, Adame, s torbom?" nagovori on Adama.

„Baš k Vama, majstore. Dat ćete mi ....."

„O zvezdu ti tvoju zvrkastu!" skoči majstor — i Adam osjeti, da mu je u isti mah nešto puklo za ušima.

Druge Adam nije čekao. Vidio on odmah, da bi s „lončarom" mogao proći ko i prije sa, „šusterom", pa dok je majstor zamahnuo po drugi puta, bacio on iz šaka i torbu i žito i pobjegao glavom bez obzira.

*

Bio je liep jesenski dan, a nedjelja po podne. U selu bilo sve živo. Na seoskoj straži udarao knez kvakom u dasku, sazivajuć ljude „nà zapovid", što im ju slala obćina, kotar, županija — svatko, a ti udarci

odjekivali cielim selom i odbijali se o brežuljke, koji im odgovarali jasnom jekom: cak, cak, cak, cak. Ljudi se kupili, razgovarali, bučili.

Pred kućama se šarenio ženski sviet. Tu baka prostrla po travi šarenicu, pa okupila oko sebe unučad, i priča im o sretnim starim vremenima, tam' mlade snaše posjedale na ćupriju, jedu kruške i zadirkuju u prolaznike.

Kraj kuća trče djeca, po putu se kotačaju dječarci.

Pod dudom, u sredini sela, skupile se djevojke, šale se i hihoću. Momci podbočili tarabe, puše i gundraju.

Igrali bi — nema gajdaša.

„Drugo, ajd' povedi nešto!" nestrpljivo će jedna, mala, koja se tek hvatala u kolo.

„A šta ću, jagodo?"

„Šta te volja. Dè onu: Alaj umim, alaj znam . . . ."

„Pa dobro, ti polaži!" I djevojke zapjevaju:

„Alaj umim, alaj znam
U taj novi kilogram;
Alaj umim izmjeriti,
Diku prevariti, šalaj!"

Momci poskakali, pripomogli, i selom odjeknula skladna pjesma.

U to došao i gajdaš, odpočelo kolo.

Niše se kolo, tijo, lagano, milo ga je vidjeti. Gajdaš svira, poigruje, djevojke igraju, tresu se, pjevaju. Sad prihvate i momci:

„Diko moja, ne ljuti se na me,
Što te nisam prosio u mame!"

Momci prestanu, djevojke podciknu, a gajdaš obidje kolo i primakne se k momcima, prestane svirat, pa i on povede:

„Bećar jesam, bećarski se vladam,
Čudo mi je, kako ne nastradam."

Momci pomognu, poskoče, djevojke dočekaju, i kolo se kreće brže, burnije. — —

Ukraj kola stajale dvie djevojke, dvie druge. Ne znaš, koja je od koje ljepša, koja milija. Obadvie su se rušile*), jedna za otcem, druga za tetkom.

I Adam bio u kolu; — tà i on je gjerz, Bože moj! Igrao dakako nije.

„Odi, Adame, u kolo!" zvali ga i vukli momci.

„A šta ću?" otimao se on; „da poderem opanke!"

Sviet se smijao.

„Od', odi, Adame!" nutkala ga jedna od onih dviju liepih djevojaka, Kata Stipina. „Kakav si ti gjerz?"

„Stojiš tu ko usadjen kolac," pridoda druga i udari u smjeh.

„He, he", naškubio se i Adam. „Baš ne ću!"

„Tà šta ste napale kukavnog momka!" umieša se jedna snaša; „dečko se kani ženit, pa sad zgleda, koju bi." I sve tri udare u smieh.

Adam šutio. Nije mogao da skine očiju s liepih djevojaka.

„Fine cure!" govorio on u sebi . . . . . . „Kako bi bilo, da se sbilja ženim? Sâm sam, ne bi bilo diobe."

Malo iza toga odu djevojke od kola, a Adam još časak popostane, protiska se kroz kolo i odkasa kući.

*) rušiti se = žaliti za nekim, nositi crninu.

„Ćaćo!“ Adam će stupiv u sobu.

„Slušam,“ odvrati otac uzdignuvši oči.

„Ja bi' se ženio“, bubne Adam bez oklievanja.

„Ženio?“ uzčudi se otac. „Hm, a šta bi, da si se smislio tako naglo?“

„Vidio sam“, odvrati Adam lagano.

„Vidio! Šta? Kurjaka?“

„Katu Stipinu.“

„Pa bi se uma ženio? Idi, idi, Adame! A zar je nisi dosad vidio? . . . . A je l', Adame? Ti bi se dakle ženio? A imaš li ti novaca za mladu i svatove? O, moj sinko! . . . . . Žita malo, šljiva nije poniela, od vinograda ne će bit ni ove godine ništa — odkud bi se ženio?“

„Prodaj vranicu!“ Adam će tužno.

„Prodaj! Lako je prodat, al' odkud ćeš onda drugu kupit? Imaš to jedno kljuse, koje te 'rani i ogrieva, pa bi i to prodo! A šta je ono? To ni' dost ni za rakiju. Ajde, ajde, mani se ti još ženitbe!“

Adamu bilo da plače.

„Al' ja oću, ja moram“, on će na otca.

„„Hoćeš, moraš! Mà odkud, sinko? Ne budi lud! Ne mo'š s koli' na peć.“

Adam šutio. Vidio on, da otac pravo govori, al' si nije dao nikako dogovorit.

„Moram, moram“, mumljao on kroz zube, „pa ma uprav' izradjivo novac za svatove“.

„Ha, vidiš,“ otac će mu, „ta ti je pametna! Ajde služit! Zasluži si novaca, pa se onda ženi, — ja ne branim“.

„Al' ona će se udat, dok ja budem služio“, dokazivao Adam.

„Ne će, ne, Adame. Čuo sam od samog baj' Stipe, da ne da kćeri još ove godine nikud. Samo ti idi, pa donesi novaca, a možda će Bog dat, da će i godina štagod poniet, pa eto svatova“.

Adam se razveselio malo, i počeo već umovat, kog bi za kuma, kog za prekumka, kog za djevera, čaju*) i ostale svatove.

„A kamo ću ić?“ sjeti se on na jednom i upita otca.

„Idi, kud 'oćeš. Pošten čovjek svagdje dobro prodje.“

„A ne bi' l' k ujaku?“ Adam će.

„Pa eto, možeš i tamo. Ujak ti je financ, valjda će ti nać' negdje službu.“

Na tom i ostalo.

Adam se pomalo spremao i bazdrakao po vas dan okolo po selu hvaleći se posvuda, kako će k ujaku, gdje će živjet „kô mali bogo“.

Pohvalio se i čiča Peri.

„Pero, ja ću dujaku, da zaslužim novaca“.

„Dujaku? Kakvom „dujaku“?“ Pero će.

„Mà k „ujaku“ ja velim“, Adam će.

„Tà nije, Adame! Rekao si: ja ću „dujaku“; nisam glu', dobro sam razumio.“

„Mà nisi“, Adam će.

„Tà jesam, čo'eče!“

I osta Adam „Dujak“. Pero pripoviedao snaš' Juli, ona sek' Evi, ova drugima, a Adam osta Dujak, pa Dujak.

Psovao on, vikao, prietio, da će ubost, glavu razbit, a ljudi se smijali, pa opet još više: Dujače, Dujače!

Napokon je otišao.

---

*) Čajo — čauš, svatovski lakrdijaš.

Sio na „cug“ do Siska, a odanle će do Mlake, gdje mu bio ujak financijalni nadstražar . . .

U Şisku je zaboravio, kako se zove mjesto, gdje mu je ujak, pa ni za Boga se sjetit.

Hodao siromak po ulicama kô bez glave. Kud će sad? Na jednom će jedan veseljak poviknut za njim:

„Hej, momče!“

„Govori!“ Adam će, okrećuć se oko sebe.

„Kuda, ako Bog dâ?“

„Mà“ . . . proizusti Adam i počeše se za uhom, „da ja znam, ja bi' vam kazo.“

„Pa onda si lud, momče!“ onaj će veseljak.

„Tà, valjda da sam već i lud! Izmetnuo sam eto čas prije iz pameti, kako se zove ono mjesto, kamo idem,“ Adam će na dušak.

I izpripovieda, da ide k ujaku, financu.

„Znam samo, da nije ni vruće, ni mrzlo.“

„Možda je mlako?“ onaj će.

„Dà, dà. Mljaka, Mljaka. E, sad znam. Tko bi se sjetio na mlako! A je l' daleko ta Mljaka?“

„Šta Mlaka? Nije. Ajde sam' pravac, kud si pošao!“

. . . . . .

Adam ostao u službi kod ujaka, gdje je obavljao za nuždu i službu kuhara. Sto muka s njim. Ujak se srdio, grdio, al' to sve slabo uplivalo na njegovu pamet, — Adam osta Adam . . .

„Junače!“ jednom će mu jedan financ, Ćosić, Ličanin.

„Vidiš li ti ovo?“

„Vidim,“ Adam će stojeći pred njim ko vojnik.

„To je, vidiš, ljubenica. Nosi je u kuhinju, priredi je, pa ćemo je poslije užine jest'. 'Es' razumio?“

„Jesam“.

„Sad idi!“

Poslije objeda zatraži Ćosić ljubenicu.

„Kako ćete jest'?“ dovikne Adam iz kuhinje.

„Pa možem, da kako bi'? odvrati Ćosić.

„A ja sam mislio, da ćete kašikama,“ Adam će.

„Kakvim kašikama!“ začudi se ujak.

„Kurjak ga uvalio!“ skoči Ćosić, „sad nam je izpeko ljubenicu.“

„Jesam ja reko?“ vikao on iz kuhinje.

„Mà, tko ti reko, da ju pečeš?“ derao se on na Adama.

„Šta sam ja znao, da vi jedete priesno“, izpričavao se Adam.

„Onda treba pitat, dragoviću moj!“ — i udari u smieh, kojega je cielo vrieme jedva suzdržavao.

„Adame, Adame! Iz tebe nikad kuhara. Što dalje a ti sve ludji“ . . . . . . Nakon godinu dana povratio se Adam kući.

„Ćako, sad ću se ženit,“ on će otcu.

„Sad možeš“, odvrati otac.

Obuo Adam nove opanke, obuko misne rubine*) crni čoveni kaput, finu kapu, i zaputio se još iste večeri k čiča Stipi u prošnju — sâm, bez roda i bez prijatelja.

„I, faljen Bog, ljudi!“ pozdravi Adam Stipu i njegovu čeljad. Bili baš za večerom.

„Vazda budi, Adame“, odzdravi Stipo. „Odi k nam'!“

„A, et' i vi imate malo,“ odvrati Adam.

---

*) Misne rubine = košulje, koje se samo „svetcem“ u crkvu nose.

„Sjedi!"

Adam sjeo, podbočio se na latkove, izbečio oči ko pečen jarac, pa trepao i šutio.

„Kako kod kuće?" upita u neke Stipo, da razprede govor.

„Ne znam, valjda spavaju," odgovori Adam i opet ušuti.

Prošao i cio sat, a da Adam nije ni dvie rieči prozborio.

„Nije druge, ajdmo spavat", Stipina će žena, da se rieši smiešna gosta.

„ E nema fajde, idem i ja", nadometne Adam ustajuć sa stolca.

„Nit vi mene pitate, po što sam ja došo, nit ja vam kazujem . . . . . A šta bi vam i kazivo, kad vidim, da iz našeg divana ne će biti ništa. I, s Bogom, čičo!" i izpane iz sobe . . . .

„Šta je Adame?" upita otac, kad se sin povratio iz prošnje.

„A, pusti me!" odvrati Adam srdit. „Ne ću se ni ženit, — — a za one novce, što bi' ji potrošio za ženitbu, kupit ću vranici para, pa ću se vozit ko čo'ek." . . .

„Pravo, Adame!" javi se mat', „liepo smo mi teb' govorili, da za tebe nije žena".

*

Adam ostao neoženjen. Pred par godina pomrli mu roditelji, i odonda živi sam. Sam radi, sam kuha, sam jede. Med ljude slabo zalazi; — njegova kućica, najmilije mu je prebivalište. Više put je dobar i — hajd,

još kako tako razuman, al' više put mu dodje, te ni vrag ne može ništa s njim razpravit.

S prvine ga dražili ljudi s njegovom ženitbom vičuć za njim, da voli kupit kobilu, nego l' dovest u kuću ženu, no kad je od ljutine više put čak plakat počeo, pustili su sirotinju u miru.

Kod prijatelja.

Bilo je jednih praznika. Pohodio sam prijatelja Grgu. Nadjoh ga na vršaju; vršili njegovi žito. Sjedosmo u hlad pod jedan granati orah i udarismo u prijateljske razgovore. Dan je bio vedar, bistar, sa gore popuhavao razblažujući povjetarac. Na tornju cinkalo zvono, išao je sprovod. Turobno je zvučio glas starca svećenika, žalobno je odzvanjalo selom pjevanje djevojaka, koje su pratile svoju drugaricu na vječni počinak. Pred kućama klečao sviet i molio za dušu pokojnice . . . . .

Uminulo je pjevanje, izgubilo se i zadnje drhtanje zvona, samo je pred nama zujio stroj, oko nas se dizala gusta prašina.

Vršaj je bio pun svieta, — ko na sajmu. Jedni bacaju slamu, drugi dobacuju snopove, treći ih razvezuju; jedni opet sgrću na 'rpu pljevu sa žitom, — stroj zuji i huji, a sviet viče, trči, domahuje, radi. Svud žurba, svud zaposlenost, a svi se natječu, tko li će koga preteći.

Domaćina obilazi poslenike s bocom rakije, a reduša došla pobrojit čeljad, da zna priredit na stol žlice i tanjure.

Jedna se baka opet dere na jednog derana, koji tik slame zapalio cigaretu i bacio još goreću „cindericu" u pljevu.

„Krtnico jedna! 'O'š da zapališ to malo sirotinje! Zar ti moraš uviek žvalit? 'O'š ić' o'tle, il' ću te ovom čabrajom preko kičme!"

Deran se pokunjio, nešto mumlja i laća se posla, a mlade snaše i vesele djevojke smiju se izpod glasa i šibaju te svojim vragoljastim očima. — — — —

Nadošlo doba objeda.

Milo ti je bilo pogledati za dugim stolom brkate i ozbiljne mužkarce u svojim bielim košuljama*), a do njih brbljavu ženskadiju u šarenim vezenim košuljama, srmenim zapregama, i maramama.

Čelo stola sio domaćina, s desna ja, a s lieva Grga.

S početka bilo sve tiho, samo se čulo udaranje žlica o tanjure; no kad se obredale dvie tri ovelike boce čiste domaće rumenike, razvezao se je jezik i ozbiljnim muževima i šutljivim, u tudjoj dakako kući, bakama.

Najviše dakako zapitkivali mene; tà tko će više znat, ako ne „školovani" gospodin, pa još k tome iz Zagreba.

Ljude zanimaju velike škole. Kakve su i šta se sve uči u njima.

Drugi, koji su imali kojiput u šakama novine, ili ih barem vidjeli u drugoga, pitaju za bana, vladu, sabor, zastupnike itd.

Djevojke i snaše sve se otimaju, koja će prije do rieči. Jedna misli, da i tamo igra „kolo", drugoj je čudno, što se gospodje ne mogu razlikovati u nošnji od „frajlâ",

*) Pod „košuljama" misli se: gaće i košulja.

treće opet zanima gospodska udaja, svatovi i slično, na što već one misle i o čem najradje razgovaraju.

Najteže je bilo s bakama. One dakako ni o čem drugom i ne mogu da pitaju, van o crkvi, molitvama procesiji, biskupu itd. A sve bi rad' znati, do u najtanje tančine.

Najviše se izticala baba Birdja. Ona je mnogo hodala po zavjetima i proštenjima, pa je mislila, da zna više od drugih žena. A baš to njezino tobožnje znanje bilo je krivo, da je više put odapela po koju onako, kako se kaže, ni u kola ni u sône. A djevojke bi se i snaše svaki put u sav glas nasmijale.

„Eto, vi'te," tužila se baba Birdja, „ne smije čovjek ni da šta upita, ni da sam šta kaže, već se te curetine krebelje i kese ko — ne ću da kažem . . . . . Ej, dok sam ja bila cura, drugčije je to onda bilo, — drugčiji sviet . . . . Al' drágo, kad je to bilo! . . . ."

„Pa kako je onda bilo?" saleti babu poznati šaljivdžija, Matan Kuštrin. „Onda su, je l' te, gjezvi volili babe, a cure se udavale za didake?"

„Id', nesrećo, goropad te napala!" otresne se baba na Matana, „rad' tvog poganog jezika tebe ne bi ni baba htjela. Et' ja, vi'š me, kakva sam sad', još te ne bi'."

„Ha, ha, ha" udare cureješ jače u smieh, „vi'š ti bake, vi'š, kako ona zna ćaprdat*)."

„A tko bi još Vas, bako!" dobaci i moj Grga, samo da navede babu, da nastavi dalje.

„E, sinko, stani ti!" požuri baba Birdja; „lako se teb' sad sa mnom sprdat, jer sam ja stara, pa slaba, i

*) ćaprdat = šaliti se.

sad me dabome ne bi nitko htio, čak ni onaj prosjak s puta; al' nije Birdja uviek 'vaka bila. Bila sam i ja cura, — i te kakva cura, da su se momci sve čupali i otimali za me. Pokojni moj Andrija, Bog mu daj duši lako, dobio je dosta bubotaka sbog mene. — Nije bilo toga momka u čitavom kraju, koji ne bi mene volio i htio uzet . . . . Pa i oženjeni i stariji ljudi rado su sa mnom divanili . . . . Bilo je, da sam koji put morala u rod, il' u dućan. Još ni sela nisam prošla, a već čujem: hej, vranac, pšt, kulaš, stani! a meni: seko Birdjo, il' snaš' Birdjo, ajd' ak' 'o'š u kola. A sada? Sad se nitko ne će ni da našali. Još me pravo i ne vide, a već viču: biži, babo, rudo će te! . . . ."

„Ha ha, ha!" udari mladež ponovno u smieh, „vidi ti bake, vidi!"

„Dà, dà, smijte se vi samo, smijte, al' ja vam i opet kažem, neznabožan je sad narod; ne poštuje to ni Boga ni popa, a nekmo li stara svieta" . . . . . . I baba Birdja objesi glavu, i zaveze se mislima u svoje mlade dane. — — — —

U to se dovršio objed i ljudi se razišli svaki na svoj posao.

„Eto vidiš, Ivane," prijatelj će mi smijuć se, „kakav je naš sviet. Ne zna, a i ne može Bog zna što znat, pa istom štagod lupi. Al' je za to dobar."

„Da, dobar je naš kukavni narod," odvratih prijatelju, „pa ga sbog njegovih nedostaka ne treba nikada izsmijavat, nego ga liepo poučit, gdje i u čem samo možeš. Srdce mi, brate, puca, kad vidim, gdje mnogi i mnogi izrabjuje u svoju korist neukost našeg naroda, pa se još onda gradi pred njim velikim narodnjakom i dobrotvorom. Jadnici!

Al' zato ćemo mi, brate, kušat makar naš kraj podići iz ovoga mrtvila; otvorimo mu oči i skinimo s njih onu mrenu, koju im je bieda i nužda navukla.

„Obećaješ li mi to prijatelju?"

„Obećajem, brate", živo će Grga i poda mi svoju poštenu ruku.

*

Dan odmiče, a osobito u veselu razgovoru i ugodnoj šetnji.

Grga me poveo u svoj vinograd, pokazao mi i raztumačio djelovanje „peronospore", koja skoro na svakom trsu ostavila svoj trag, i kad sunce počelo sjedati za goru, počesmo se i mi opet u prijateljskom razgovoru vraćati kući.

„Ivane", reći će mi Grga, „predjimo opet na razgovor o našem narodu.

Mi odlučismo i dadosmo si ruke, da ćemo raditi za boljak, za sreću našega naroda. Ništa ljepšega, ništa uzvišenijega nema ti za me, nego kad vidim u našem narodu uspjeli plod svoga djelovanja.

Često i prečesto zašao sam već med' naše ljude, i kad sam opazio, da su glede koje stvari na krivu putu, kušao sam ih na sve moguće načine poučiti i obrnuti na pravu stazu.

To sam radio ja, to si radio i ti.

Al' velim ti, da nam uspjeh nije takav, kakvu smo se sigurno nadali. Evo zašto:

U svakom žitu ima i kukolja, pa tako i u našem narodu. Ima med njima dobrih i razboritih ljudi, a ima opet nepopravljivih griešnika, koji bi za litru proklete

špiritnjare prodao i svog ćaću. Šta taj zna, što je ljubav k bližnjemu, što li čovjekoljubivost, što opet domovina? To su njemu tek puste rieči, do kojih on drži upravo toliko, koliko i do svoje potrte lule. Pred tima ne hasni ništa govorit. Šuti on, sluša, kima glavom, dapače i povladjuje, dok mu govoriš, nu čim si ti okrenuo pete, eno ti ga nà, — već on počeo svoje tračit.

Naš čovjek ne zna na koncu, kom bi od tolikih rieči vjerovao, bi l' tebi il' njemu, pak onda šuti.

Druge opet izvaraše i nasadiše kaputaši, pak se boje gospode ko vrag tamnjana. Svakom će on vjerovat, i najludjem, al' gospodinu — Bog sačuvaj!

On veli uviek jedno te jedno:

— — Gospoda su sva jednaka. Tko bi im vjerovao? Vrana vrani očiju ne vadi, a gdje će on volit nama siromacima, nego svojima, s kojima jede i pije. U njegovom medu oštri je žalac, njegove rieči pusta su laž, — ja im ne vjerujem, ako želim bit prijatelj svoje kape. —

A što je još žalostno, da svoj svojega obično najviše guli, vara i mrzi. Svatko će te prije pomoć, nego l' tvoj seljanin, tvoj susjed. Znade on to dobro, pa nije nikakvo čudo, kad nas poprieko gleda, te baš ni slušat ne će.

Eto, Ivane, svaki posao i pokušaj bio bi nam uzaludan, jer što ti rekoh, istina je, a ja poznam, hvala Bogu, vrlo dobro naše ljude.

Nego kušajmo ovako:

U svakom selu ima par trieznih, osbiljnih i — mogu reći — pametnih ljudi. Ima ih kod mene, a ima i kod tebe. Tih se držimo. Uputimo ga u sve, što će mu

trebati i koristiti, a on nek' onda propovieda, nek bude apostol medju svojima — medju ostalima.

Takove ljude oni će slušat, jer kako ti već rekoh, oni su njihovi, i ako nam djelo ne podje za rukom, ja kriv.

Obećaješ li mi, da ćemo odsele tako raditi, je li Ivane?"

„Obećajem, prijatelju, obećajem", odvratim mu uzhićeno, „jer vidim, da govoriš razborito, promišljeno i izkustno. Dajem ti rieč, da ću od danas tako raditi ja, a tako radi i ti!" . . . .

Već i mjesec zaplovio plavetnim nebom, a bezbroj zvjezdica zatreptalo po obzorju, kad smo stigli u dvorište.

Tu sve veselo. Posao gotov, žito spremljeno, samo reduše imale učinit svoje i vršitba gotova. Babe i stariji ljudi posjedali po kućnom pragu, pa zapodjeli razgovore o ljetini i ovogodišnjem plodu, a djevojke, momci i mladji oženjeni ljudi skupili se u 'rpu oko zdenca, posjedali na koritâ i pjevaju svojim zvučnim i zvonkim glasovima, da im se pjesma na daleko u noć razlieže.

Prispjesmo, te im pomogosmo.

To kao da ih je osokolilo, pa zapjevaše još jače i veselije:

„Udaje se Marasova Vida,
Dat će ćaća kuću i grunt sprida,
I još k tome i kozu i jarca —
To su tebi prezenti od starca."

Pa opet:

„Punica je privračala zeta,
Skuvala mu jezik od pileta,
A divojka privračala diku,
Slipog miša skuvala u mliku."

A na to zagrme momci na putu:

„Pijan Tošo pod mejanu došô,
Pijana ga i rodila mama
Pokraj peći na truljavoj vreći."

— — Uminula pjesma. U daljini se čuo zveket zvonca pomiešan sa glasom frule, na kojoj mladi pastir izvodio svoje pjesme goneći stado s paše kući.

Kadikad zalajao po selu pas, kadikad se oglasila iz gaja pjesma slavulja, a mjesec izašao iza oblačka, zasinuo jače i osvietlio cielo dvorište.

U to se pokazala na pragu domaćica. Večera je bila na stolu. Djevojke još jednom zapjevale, mi pomogli, a tad smo svi zajedno unišli u sobu na večeru.

Večera prošla tiho, bez buke. Sviet bio umoran, nikom nije bilo do razgovora. Netko se malo i našalio, netko i nasmijao, al' sve to bilo prisiljeno, preko srdca. Cure i snaše zievale, babe driemale i klanjale se peći i zapećku. Večera se brzo svršila i poslenici se razišli na počinak.

Za pol sata vladala je već grobna tišina; kadikad samo oglasio se stari kudronja, po koji put samo zakrnjaukala mačka.

Ja i Grga sjedili u dvorištu. Nije nam se dalo još spavat. Večer bijaše jako ugodna, vjetrić lagano popuhavao i zadahnjivao nas mirisom svježa siena, kojim odasvud odisala ciela narav.

Oko pol noći podjemo i mi na počinak. U sobama bijaše sparno, odemo zato na gumno, da ondje na slami prospavamo noć.

Grga se patio sa svojim tiesnim cipelama, a ja sam čupao iz „kamare" slamu.

„Čuješ Grga!“

„Šta je?“

„Koji je bies ovoj slami?“

„Šta joj je?“

„Ma jedva je izvlačim. Ko da je tko drži. Eto već me i znoj probio, kako se napinjem; ta bar ova nije još uležana!“

„A ti nemoj puno hvatat, već po malo,“ odvrati on smijuć se.

Počnem po manje izvlačit, al' isti bies — težko opet.

„Grga!“

„Oj.“

„Ja ne ću više čupat. Već je dosta.“

„Čupaj, čupaj samo, malo je. Zemlja je hladna, mogli bismo se prehladit, pa umriet. Pomisli, čovječe, na sve to!“

„Hodi ti, Grga, spat sa svojim zanovietanjem. Ako ti je malo, a ti čupaj sam. Ja ne ću.“

„Ma čupaj, Ivane, još malo, a ja ću poravnat i nasterat.“

Ja čupaj opet. Jedva sam dočekao, da je Grga rekao: stani sad, dosta je.

Bio sam mokar i izmoren više no da sam pećine valjao. Sav sam drhtao. Grga se smijao . . .

Hajd', nekako smo nasterali i legli, a bilo bogme već i vrieme.

U čas zaspasmo ko zaklani . . .

Istom bilo zadanilo, kad začujem nečije korake oko naše slame.

„O — o — o, gle!“ čudio se čovjek.

Poznam po glasu Grgina brata.

„Šta je, Stipo?“ upitam ga.

„Ma gdje su vam dvojici oči?“ on će smijuć se.

„Ma šta je, šta se čudite?“ upitam ga opet.

On se smijao.

„Tko je čupao slamu iz „kamare“?“

„Ja“.

„Pak niste ništa osjetili?“

„Šta?“

„Da vam je težko“.

„A, to jesam.“

„I ne znate još, zašto?“

„Ne znam“.

„A vi pogledajte!“ pokaže Stipo prstom na slamu, na kojoj je Grga još sladko hrkao.

Pogledam, a imao sam šta i vidjeti. U našoj slami bilo više od polak živog još klasa. Bio naime u onoj „kamari“ utrpan i jedan plast raži. Izvlačeć slamu vukao sam ja i raž iz svezanih snopova, pa je zato i išlo onako težko.

U to se probudio i Grga, te smo se sad sva trojica do sita nasmijali.

*

Kako se ja i Grga dogovorismo, onako počesmo raditi — i uspjeh je, hvala Bogu, bio dosta dobar.

I kad pomislim na svoj narod, svaki put se sjetim svog Grge i „raži“ — i moram da se smijem.

Ljubav — smrt.

Poznavao sam dobro „djeda Lazu“. Poštenjak to bio pravi. Čovjek vesela srdca, poštene duše, — stara graničarska korenika. Njegovo crno, vatreno oko bilo još uviek vedro i živo, njegovo zdravo, rumeno lice svaki čas spremno na prijatan smiešak i pozdrav, njegovo plemenito srdce svakom pristupačno, svakom otvoreno. Nikoga nije uvriedio, nikoga prevario, nikom žalne rieči rekao, a svi ga štovali i od srdca baš ljubili.

Na njegovu rieč mirili se pravdaši, na njegov savjet učinilo selo mnogo dobra i za se i za svoju djecu.

— Tako je rekao Lazo, tako mora bit, — i mirna Bosna. A Lazo uživao, Lazo se veselio, gdje ga sve sluša, sve štuje, a selo mu sve više i više napreduje.

U Laze bila zidina kuća i puno dvorište svakovrstnih sgrada, u njega oranicâ, šume i pašnjaka i na pretek, njegovi hambari puni žita, podrum pun vina, a smočnica puna suhoga mesa i dojiva.

Al' sve to, i još više, dao bi on za svoju krv, za svoju jedinicu Ljubu, koja mu mela i redila, koja mu oživljavala i razveseljivala stare dane.

Liepo, veselo djevojče radilo i pjevalo po kući po vas dan, a sretnom otcu rasla duša, skakalo srdce od uzhita i veselja.

„Ne, ja ne znam, kako da zahvalim Bogu, što mi je dao ovakovo diete. Hvala mu — i po sto put hvala!“ Ovako je govorio Lazo, kad bi sav razdragan gledao svoj pupoljak, svoju kćer, kojoj su u snu angjeli nebeski koraljne ustne cjelivali, a gorske joj vile vedro čelo ljubile. A ona se smiešila, oborila svaki put stidno i milo svoje žive, vesele oči, ogrlila otca, poljubila ga, povukla ljubko za debeli brk, pa pjevajuć prionula opet uz posao. — — —

A nedavno sam prisustvovao razudbi njihovih tjelesa . . . Na blatnim daskama ležala dva tiela, bez daha, bez života, osakaćena i iznakažena.

Užasno! — Eto, što je čovjek! — Dok je bio živ, svatko ga je volio, svatko k njemu rado zašao, a sad te spopada groza i mučnina, čim samo svrneš pogled na mrtvo mu truplo; neka odvratnost goni te daleko i od Laze i od liepog nekada, a sada nabuhlog i pomodrelog lica njegove kćeri.

Ljudstvo se sjatilo — za čudo svietu. Jedni odlaze, a drugi dolaze, popostanu, pogledju i zaviriju. Sad zapitkuju, sad se propinju na prste, opaze golu lubanju, pa se stresu, stisnu obrve i namrče lice, okreću se, pljuju, skreću s glavom, i bježe iz dvorišta, da pripoviedaju kod kuće ostalima.

Doktori režu i pile, a sviet upro oči i pritajio dah, samo da im nijedna ne umakne. Sve tiho, niemo, kadikad samo uzdahne koja žena, kadikad zapita diete tiho majku, ili prekine šutnju izjava sudbenog povjerenstva. — — — — —

Razudba se svršila. Tjelesa umotali u plahte, položili u crne liesove, postavili ih na nosila i sprovod krenuo put groblja, — otac napried, a kći za njim.

Lagano i tužno stupala povorka, žalostno odzvanjao po selu drhtavi glas starca svećenika, a zvonce sa seoske crkvice cinkalo i pjevalo zadnju pjesmu, zadnji oproštaj otcu i kćerci; a ta pjesma odzvanjala tužno, žalovito, i zujila po zraku kao uzdah, kao plač nejaka djeteta. — —

„Žalostna li slučaja!" prekine jedan šutnju.

„Dà, Bože!" prošapću nekoji i počmu uzdisati.

I ne čekajuć nastavi ovaj dalje:

„Bože moj dobri, tko bi se tom ikada nadao. Jučer još veseli i zdravi, a danas već za koji čas eto ih u hladnom grobu. Pa onda još neki kažu, da nije čovjeku sudjeno!? . . .

Kum Lazo pošo jučer da prigleda konje, a ja mu još liepo kažem: mani se, kume, mrak se 'vata, blato je, a ti star. Ne će konji u kvar. —

Al moj kum Lazo ne će da sluša, već durma, durma, da će ić' pa ić' — pak eto. Ni' l' ga sam sotona vuko baš na „štreku", gdje mu bilo sudjeno, da ga „mašina" zdruca!"

„Pak zar je bio glû, da ni čuo „mašine", gdje 'uči?" upadne mu u rieč jedan starac.

„Eh, da, šta ti znaš, kako je to bilo!" otresne se onaj na starca.

„Ja sam baš nadošao, ali na žalost već prekasno. Uh, ljudi, užasna vam je to stvar. Volio bi', da i nisam vidio! . . .

Kum Lazo pregledao svoje konje i pošao kući.

On na „rampu", a vidi jednog konja, gdje se nesreća udrla baš na „štreku", pa tamo pase.

Vidilo mu se žao, da ga pogaze, pa podje, da ga stjera dolje. On njega preko ledja „kandžijom", a moj ti konj ne budi lien, već zvizgac mog poštenog kuma obadvjema nogama u prsa, da je uma zaglavinjao i pao na „šinje".

Njegova Ljuba pjevala dotle i cvrkukala kod kuće ko češljugarka, a kad otca nije bilo dugo na večeru, obuzme nju nekakva slutnja, pa ti zakaše skute i šibaj kroz ono blato u livade.

Na „rampi" stane, te se počne ogledati i dozivati otca. U to začuje, gdje 'uči nedaleko nje vlak, i 'oće već da se ukloni, al' u tom momentu opazi otca, gdje se nedaleko protego preko „šinja".

„Otče, otče moj!" vriskala ona i vukla onesviešćena otca za ruke, da ga svuče sa „štreke".

„Otče, otč . . . . . . joj! — — i vlak je jurio i odskakivao od mrtvih tjelesa nesretnih žrtava.

Vlak projurio i izgubio se u noći, a otac i kći ostadoše pogaženi, iznakaženi.

Ja pošo, da potražim svog derana Stanku i začujem njezin vrisak. Potrčim, što su mi kosti mogle, u pomoć, al' dok sam ja sav zaduhan stigo do mjesta, već je vlak odjurio i ostavio za sobom samo 'rpu kosti, koje su se još ovdje ondje na koži držale — — — —

Eto ljudi, pa da su nam onda ti „ajzibani" koristni! Knjige pišu, da jesu. Jesu da, al' kome? Nama ne. Kad se gospoda u toplim vagonima vozikaju kojekuda za najveće mećave brzo i jeftino, onda su njima dakako koristni.

Gdje je tko čuo, da je prije kad došao načelnik sa oružnicima, pa ni ne pitajuć ljudi otjerao za gruntarinu s livada čitavu selsku čordu, kao što je to neki dan. Nikada! Kad je čo'ek trebô novaca, otišo je k spa'iji il' trgovcu, natovario kola dùge il' rane, pa zaslužio liep krajcar. A gdje ćeš sad, kad taj vrag sve odvuče! Trgovcima je dabogme od 'asne; oni gomilaju na 'rpe zlato i srebro, a mi sve više i više svakim danom propadamo, da smo željni više put i koricu pljesnive prove. Zar da su nam onda ti vragovi od 'asne?!

Pa eto, gle, onih, što ih k vječnom počinku nose! Lazo htio učunit ljubav svom bližnjem, da mu ne pogaze marvinčeta, pa ode; a da ne bi toga vraga, bio bi danas živ, i mi se ne bi' onog čuda nagledali. Kći htjela spasit otca i uklonit izpred nesreće, pa i nju stiže ista gorka sudbina. Ode najljepša djevojka, mlada i liepa ko kap rose na jutarnjem suncu, a ja još jučer mislio, da mi bude snâ.

Odkud nam već kvàri zemlje, drobi marvu, sad će još počet i nas! To nam je jel'te 'asna? Aj, aj, ne ću da govorim više, jer bi čo'ek zbilja još na koncu poludio, il' bi mu pukla žuč od jada". — —

Onaj ušuti, popostane, digne glavu, kihne silno, gromovito, obriše rubcem gusti, crni brk, pa visoko, znojno čelo i podje dalje mrmljajuć preda se: ja, tako je, tako, — a ljudi se šuteć penjali lagano uz brdo i šaptali: tako je, tako! — — —

Možda ima pravo!

*

Utonu već i zadnji trak zapadajućeg rujanskog sunca za visoke planine, već i tiha nojca počela razapinjati po zemlji svoja crna krila, i kad bliedi mjesec ukazao svoje tužno lice, našao je na r . . . čkom groblju dva nova humka, dva groba — Lazin i Ljubin.

Nesretnica.

„Duga Bara“ je u istinu nesretan stvor. Da li je stižu roditeljski griesi, ili se rodila pod nesretnom zviezdom, tko bi znao, a sviet svakako nagadja.

Od ranih nogu bila ju nevolja i sirotinja, iz koje nije progledala cielog života. Matere nije nikada ni poznala, a od otca nije čula nikada mile rieči, niti doživjela šta dobra.

On se bavio zidarijom, te malo kada i dolazio kući, a kad je došao, bježala bi sirota Bara izpred njegovih očiju, jer ju je uviek tukao i zlostavljao.

U ranoj dobi djetinstva, kad djeca provadjaju vesele i bezbrižne dane, kad ne znaju za pravo, ni da su na svietu, morala je ona već tada izkusiti mnogi gorski čas, doznati gorku istinu, da je siroti prijatelj jedini Bog.

Djeca joj se rugala i uklanjala, susjedi joj pružili koricu prove*) dan, dva, a kad bi i opet došla, izgurali bi ju van i zatvorili za njom vrata.

---

*) Prova = kukuružnjak, kukuruzni kruh.

Rodbina ju grdila i prezirala, gonila ju izpred kuće i sramila se priznat, da je njihove krvi, njihova roda. —

Dani tekli i prolazili, a Bara rasla i bujala — bez srdca, bez osjećaja, bez znanja i bez — stida.

Tielo zdravo i jako, al nespretno i lieno, srdce mlado, al' bez čuvstva, — tromo i mlitavo.

Sviet joj pružao, njoj bilo malo, pa grdila i psovala, sviet ju tjerao s praga, ona grdila i psovala . . . .

Takvu ju zateče otčeva smrt. Ni jedan uzdah ne vinu joj se iz grudiju, ni jedna suza ne orosi joj oka, ona bijaše na sve ravnodušna: činilo se pače, da joj laki smiešak preletio vazda preko modrih, debelih usana, kad bi čula spominjati otčevu smrt.

Pa zašto da ga i žali? Je li se brinuo za nju, kao drugi otac, je l' ju ikada pomilovao i pogladio, kao što radi rodjeni otac, je l' ju obukao, poučio, nahranio? Nit se brinuo za kuću, nit za kćer; skitao se po selima i pijančevao, dok se na koncu nije pijan u grabi i smrzao. Je li zavriedio, da plače za njim?

Za par mjeseci prodala oblast kuću i ono malo zemljišta za dužni porez i ine dugove, a ostatak od sto pedeset forinta uruči njezinu rodjaku, koji joj je imao bit skrbnikom.

Bara se preselila u skrbnikovu kuću. Bilo to za čudo selu, da on, koji ju je prije najviše odtipao od sebe, grdio i prezirao, primio ju sada pod svoj krov.

„Kako to, Marine,“ pitali ga ljudi, „da si ti Baru uzeo k sebi?“

„Ta pa ne mogu „sestre“ izgubit, ljudi božji!“ odvraćao on.

„A prije? Zar ti nije bila i onda sestra?“

„E, prije?! Onda je ona imala otca i kuću, a sad nema ništa, pa bi bila griehota od Boga, da ju pustim da se i dalje potipa od kuće do kuće po tudjim pragovima. A ja sam joj, brate, i tutor, pa moram, moram . . .“

Tako govorio brižni skrbnik.

Bara odala sada počešljana, obuvena i čisto obučena, a rodbina ju posvuda hvalila, kako je dobra, vriedna i pametna.

„Baro, rano,“ govorila joj brbljava skrbnikova žena, „sad si, vidiš, i sita i napojita, čista si i liepa, — sad ti ništa ne fali. Sad će te i gjerzi rado gledat, a ti samo budi pametna, pa ćeš se doskora i udat.“

S Barom postupali ko s rodjenim djetetom; ona išla obučena petkom ko druge svetkom i nedjeljom; ona sve slušala i vjerovala, te već gledala svoju udaju ko na dlanu.

„Gizdaj se, kukavico, gizdaj samo, bolje ćeš se udati; nisi ni ti najgora“, putila ju rodbina. A Bara se pokaže sva u svili, da se sve sjaji i šušti, kud prolazi.

Bara u kolu, Bara igra, podcikuje, skače, — ta tko će s njom?

Ijuju! Ahahaha! Ihihihi! vrišti Bara; svila šuška, momci namiguju, a sviet se odkreće . . .

Minula nekako baš godina dana, odkako se Bara nastanila kod svojih rodjaka.

Jesen bila na izmaku.

Još ovdje ondje vidio se na golom drveću po koji žuti list, s kojim se poigravao hladan vjetar mašuć suhim granama, po kojima se bielio mraz. Domala poče i snieg lepršati opominjući ljude, da se pobrinu za toplija odiela.

„Duga Bara“ nadje se jednog takvog dana na putu — bez krova i hrane.

Milostivi rodjaci držali ju, dok je teklo njezinih novaca, te dok su se i sami kol'ko tol'ko okrpali, a kad nesta blaga, nesta i prijatelja.

Prestade pjesma i kolo, nestade veselja; — Bara bila željna da pojede samo koricu pa ma i pljesnive prove.

Dan za danom prolazio, a Bara odtiskivala komad po komad svile i gizde i kupovala provu, da ne umre od gladi; i kad osvanu Božić, ne osta joj drugo, do li par starih košulja i sukanja, što ih je još za otčeva života nosila.

Osvanuo Božić, kojega i najgori siromak što dostojnije sprovadja, što bolje slavi i njemu se raduje, a Bara sjedila na tudjem pragu — gladna i prozebla, i plakala, — plakala za otčinskim domom, za srećom, za pameću.

Selo ju darivalo jelom, davalo joj iznošene robe, ali joj nije moglo uliti u dušu onoga mira, one nekušane još sreće, za kojom je ona u svom srdcu težila, za kojom je plakala i lila gorke suze.

Minulo i opet nekoliko dana — težkih i čemernih. Bara se potezala i povlačila po selu poput lake sjene više slična mrtvacu, nego l' živu stvoru.

Ljudi ju gledali, sažalievali i pružili kad šta, ali joj nitko ne otvori svog doma, ne pruži utočišta.

„Od Boga je grjehota, svietu, što se ta cura povlači po tudjim štagljevima, a nitko ne će da je primi na ovolikoj zimi“, govorila med' ženama jedna sirota.

„Je, draga Luco, tko bi ju primio? Ta ne znaš li

ti, da bi ona tebe išla još i tuć! Gdje je u nje srama? Pa primi ju ti, kad se toliko Boga bojiš".

„Jés,*) božje žene, nekate tako! Imamo i mi djece, pa ne znamo, što im se može još do smrti dogodit. Ja bi' ju iz duše primila, al imam i svojih odviše. Dederte vi, koje nemate djece; tà za dušu vam je, žene".

„Ja je bome ne primam," najbogatija će.

„Ni ja", druga će.

I tako sve redom.

„E, kad vi ne znate za Boga, znam ja", Luca će. „Valjda mi ne će nestat one komorice, ako ju pustim da prezimi u njoj."

I Luca primila Baru u svoju komoricu. Tužno je to istinabog bilo utočište, ali bolje i to, nego svaku noć na drugom štaglju, gdje je otvoren put i vjetru i sniegu . . . .

Nadošlo i ljeto, a Bara bila još uviek u Lucinoj komori. Kadikad bi joj uniela s drvnika po koje drvo, kadikad pomogla nabrat grâ ili nakopat krumpira, i to je bila sva plaća.

Kad bi joj tko pružio, onda bi jela, a kad ne bi, išla je i gladna.

Malo po malo privikla se Bara svojoj sudbini, prestala plakat, te se znala po koji put i nasmijat. No njezina duša bijaše kao i za djetinjstva bolestna i ledena, njezinog srdca ne ogrievaše ni sladka nada, ni blaga toplina ičije ljubavi.

Njezin život bijaše nalik onoj biljci, koja bez svjetla i topline uzraste u kakvoj mračnoj, vlažnoj sobi

*) Jés = Jezus.

visoka, a blieda i slaba; a čim dopre do nje prvi trak sunca, ona usane i klone k zemlji.

I „duga Bara" je takova biljka. Bez srdca, bez čuvstva i finijih osjećaja nije ona znala, šta je život, šta veselje, šta li opet ljubav.

Jedna jedina napast, jedna jedina kušnja bila je njoj dostatna, da ju skrene s puta kreposti; s puta, kojim je dosada istinabog išla, ali ga nije poznavala.

Prošla duga i dosadna zima, a osvanuli liepi i proljetni dani. Ciela narav okitila se mirisavim cviećem i bujnim zelenilom, i kad po selu zacvrkutala prva pjevačica, odazvao joj se iz Barine komorice plač maloga čeda.

Sviet ju prezirao, mrzio i pljuvao na nju kao na strvinu, a onaj, koji je sve to skrivio, koji joj obićao i život i sreću, on joj okrenio ledja i ostavio selo. — —
— — — — — — — — — — — — — — — —

Prošlo i opet neko vrieme.

Sviet se s nova privikao Bari, te joj pružao i dielio, a ona nekom pomogla kopat, nekom travu pljet — nekom nešto.

„Sirota Bara!" sažalievala ju jedna.

„Kakva sirota, strino Julo!" izbola se druga na nju. „Jesam li joj ja kriva? Il' ti? Ako je sirota, al' nek bude poštena! Dà, dok je trajalo novaca, nije bila dobra zaprega, već čak svila, a sad bogme, da je i kakav žmak*). A nedjeljom! Šta nedjeljom, a? Čim se odkle iz kojegagod kuta oglasi tamburica, eto Bare — jezdi kroz selo kô ladja, pa deder:

„Derite se cipelice male,
Dragi ore, kupit će petore!"

*) Žmak = krpa za sudje prat, sudoper.

A sad? Da su i okorjeli kakvi opančići, dobro bi došli i poslužili. Pa toj da ja dâm?!"

„Tà neka, drugo, nije ni ona svemu kriva", mirila ju Jula. „Pa ne daješ ti njoj; ti daješ Bogu, a On će ti to stostruko vratit. Smisli se malo na Boga, pa ne grieši duše!"

„Ah, k vragu i . . . . . o, Bože mi ne upiši u grieh! Eto, i sagrieših, a rad ništa. Dà, još da me i pokara*) stigne, a rad šta?" . . .

Jula htjela još nešto nadodat, al' u to opazi, da im se primiče službenim i odmjerenim korakom obćinski pandur, pa zašuti.

„Snašo, gdje ti je čovjek!" upita on zapoviedajućim glasom onu drugu.

„Ne znam. Šta će vam?" upita ona.

„Kaži mu, da imade u roku od tri dana donieti obć. poglavarstvu dvadeset novčića za uzdržavanje „duge Bare" pod prietnjom globe od dva i pol forinta.

„Dà, baš ga briga", odreže ona srdito. „Zar će selo 'ranit kojekakove . . . ."

„Šuti! Nisi ni ti bila ništa bolja!" otresne se pandur i ode dalje . . . .

— — Baru odsele uzdržavalo selo.

Bilo doduše vike i kara, al' šta 'asni — obćina zapovieda, moraš slušat.

Bara se smijala, išla selom uzdignute glave, a kad bi joj koja žena štogod dobacila, podciknula bi ona, što ju grlo nosi.

„Sram te bilo, nesrećo? Možeš se smijat i podcikivat za naše novce. Ne bilo te!"

*) pokara = kazna, kaštiga, pedepsa.

„Pa na'udite mi, ako možete! Šta ćete, kad me i gospoda vole. Ubijte se, ako vam je žao!"

Bara se uzobiestila, te dan na dan prkosila ženama, koje si od ljutosti htjele već kose počupat s glave, što ju moraju hraniti. A kad došla nedjelja, eto Bare opet prve u kolu, pa igraj, skači, djipaj i podcikuj, nek puca srdce od jada srditim ženama.

„Volim diku, tko će mi zabranit,
Tko me 'rani, i njega će 'ranit".

„Ohò, curo, poštenje ti tvoje, zar ti tako nama? Udrite gada, cure; van ju tjerajte izmed sebe; — nije vriedna, da po zemlji gazi." . . .

Zalud obćina nalagala, zalud se grozila zatvorom i globama, zalud pandur opominjao i molio ljude, nijedna kuća ne dade više za „dugu Baru" ni probijene pare.

„Nek zna nesreća, da je selo jače od nje", odgovarali ljudi i obćini i panduru. —

Došao i opet Božić.

„Duga Bara" ležela u biednoj komorici na vlažnoj i hladnoj zemlji, a vjetar zujio i pozdravljao ju novim krpetinama sniega. Smedja kosa padala joj neuredno po golim ramenima i žutom, mršavom licu pokrivajući joj upale oči i modra, posušena usta.

Žena leži; čas zadrhta, čas jaukne, zaškripi zubima, protegne se — i ostane kao mrtva. Vjetar zazuji jače, zavitla sniegom i baci ga ženi u poderanu komoricu; žena drhtne, opet jaukne, zahropti, zastenje, protegne se — i ostane opet nepomična, kao mrtva.

Sve više i više sipa snieg, sve jaše i jače svira i

zavija vjetar, i kad sav sviet u toplim sobama pobožno pjevao:

„Narodi nam se Kralj nebeski“ . . . . .

vikala oko Barine komorice djeca:
„Narodi se Bari već i druga kći!“ — — — —

Ludi Tona.

Svoje liepo, bliedo i sjetno lice naslonio je na jaku, koštunavu ruku i prebacivši nogu preko noge sjedio je na staroj, klimavoj klupi u župnikovom dvorištu. Na čas samo uzdignuo bi po koji put glavu i svrnuo pogled na zelenu ledinu, na kojoj se na nekoliko ponjava sušila pšenica, koju je on čuvao od gusaka i kokoši, koje se amo češće zalietavale, a tad bi se opet naslonio na ruku i zanio mislima u tužnu prošlost svojih mladih i neveselih dana.

Sjećao se onih čemernih i ljutih časova svoga djetinjsta, što ga je sproveo uz boležljivu majku u najvećoj biedi i oskudici, ne znajući kao druga djeca, što je igra i nestašno skakanje, što li radost, pjesma i veselje.

Slika za slikom, sve crnija i žalostnija, redala se i izmienjivala u njegovoj duši, a kad mu dodje pred oči i ona kobna noć, koja ga je za uviek lišila jedine, ako i slabe podpore — majke, nije mogao da suspregne težkoga uzdaha, koji mu se iz prsiju vinuo, i da ustavi nekoliko suza, koje mu se odroniše iz očiju niz bliedo, patničko lice.

Sjećao se dobro i onoga dana, kad je morao ostaviti otčinski dom, kad je plačuć pokucao na tudja vrata, da zatraži koricu kruha, kojeg već dva dana nije okusio, a sjećajuć se toga i opet je gorko uzdahnuo.

Gledao u duhu tvrdicu gospodara, kojemu se po majčinoj smrti ponudio za slugu i kojega je bio prisiljen služiti i bez plaće, samo da ne umre od gladi u tudju i nepoznatu kraju.

Sjetio se napokon i onog dana, kad je nakon sedam godina, vraćajuć se k svojoj rodjenoj grudi kao odrasao i jak momak, ugledao opet bieli zvonik sa velikim, drvenim križem, a kroz bašče i šljivike nejasne obrise malih, slamom pokritih kućica.

Kako li mu je onda srdce radostnije zakucalo, koliko li je opojnih nada gojio onaj čas u svom srdcu, kad je sav drhćuć od nekog ugodnog ganuća zakoračio na otčinski prag, kojeg se već jedva sjećao. Raztužila ga doduše ona mrtva tišina, koja je u kući i oko nje vladala, pa ona praznina i zapuštenost, koja mu nakon duljega izbivanja još više u oči upadala, ali se ipak ćutio slobodnijim na svom, pa je zato i uzkliknuo, kad se slobodnije odahnuvši uvalio na veliku hrastovu klupu: „Ej, Tona! Svoja kućica, svoja slobodica! — a ti više nisi sluga!"

Prvo mu sad bilo na umu, da pregne junački i živo se lati posla, ne bi l' s vremenom popravio ono otrcane i opale kućice i pribavio si bar najpotrebnije, što mu trebalo za život. Al' kako li se razočarao i klonuo odmah duhom, kad je već kod prvog početka naišao svagdje na zapreke, koje siromak nije mogao svladati.

Kamogod se svrnuo, gdjegod se pojavio, svagdje ga zametavali i priekim okom gledali spočitavajuć mu, da je danguba, skitalica, iz koje ne će bit nikad ništa, već doživotni sluga i tudje potipalo. Kogagod je za pomoć molio, svaki mu ju uzkratio, kom se potužio, izjadao, taj ga još izgrdio i opsovao. Boljelo ga to, i te kako ga ljuto peklo u duši, tim više, što je bio uvjeren, da nije kriv, ako je na prazno došao, pa sad ništa nema, i da drugačije nije mogao raditi, nego što je radio — — — — — — — —

Prošlo par dana, a da nitko nije vidio Tone, kad li na jednom puče glas, da je poludio. I zbilja, ne prodje ni pol sata, prokasa on kroz selo sa zvoncem o vratu i s trima kapama na glavi. Sviet gledao, al nije čisto vjerovao svojim očima.

„Tà, kako može čo'ek, pred par dana zdrav i razuman, šenuti tako brzo pameću?!" čudio se jedan starac.

„Znate, kako je", umieša se jedna baba, „to vam je sigurno božja pokara*). Kršteno čeljade, pa objesilo zvonce o vrat kô konj. Ja vam kažem, da je il' njegov otac, il' on krao konje."

„A šta se ti još miešaš!" otresne se drugi jedan starčić na babu. „Da je tako, onda bi ti već davno poludila. Nego to vam je, ljudi. Taj je momak od nevolje i samog glada poludio. To ja znam, jer sam već vidio takvog jednog ludjaka."

I sviet pristao uz starca.

„Kukavac, siromak!" sažalievalo ga sada i staro i mlado, kadgod bi ga vidjeli. „Oslobodi nas Bog takva zla!" A Tona svakim danom kô za plaću sve ludji i

*) pokara (od po-karati) = kazna.

ludji. Na jednu bi nogu obuo opanak, a na drugu navukô kakvu staru cipelu, kad bilo toplo, nosio po tri šubare, a kad zahladilo, protrčao bi kroz selo gologlav; kad ga pitali jedno, on odgovarao drugo, pri čem bi se čas smijao, a čas opet plakao. Ljudi ga prestali grditi i mrko gledati, pa ga sad sažalievali i davali mu hrane i odiela, samo bi ga još djeca dražila i vikala iza plotova: „Hej, ludi Tona, gdje ti je zvonce?"

Tad mu se smiluje župnik i uzme ga k sebi, da se ne potuca okolo po selu, i da ne obija tudjih pragova . . .

Svega se on toga sada dobro sjećao i više put uzdahnuo, kad se sjetio, što je sve pretrpio i šta ga sve još ne čeka do smrti. Al' čegagod se sjećao, na štogod mislio, ničega ne bijaše, što bi mu moglo razvedriti i zagrijati dušu sladkom radošću ili uspomenom na veselo proživjeli koji čas.

„Tona . . . Tona!" prene ga u to iz misli župnikov jaki glas.

„A?" zine on u župnika.

„Mà, zar si sliep, da ne vidiš živadi na žitu?"

„Iš, gus . . . lisica vas —", skoči on i mahne rukama, a tad opet sjedne.

„Hodi unutra!" župnik će mu, kad ga je neko vrieme promatrao sjetna i nevesela. „Obuci se, pa ćeš u grad; doniet ćeš mi nešto iz ljekarne".

„Je l' iz „pateke"? Tona će.

„Dà. Hoćeš li znat?"

„Ahma", pokima Tona glavom i podje da se obuče . . .

Za kratko vrieme uputi se Tona liepo i čisto obučen u obližnji grad. — —

„Dobar dan, Janjo!" pozdravi on iza sela jednu djevojku.

„Bog daj! . . . Glè, Tono, to si ti!" odvrati djevojka obazrievši se.

„Šta radiš, Janjo?" opet će Tona gledajuć nepomično djevojci u oči.

„Eto vidiš. Izvlačim iz plota ovo suho granje, da ugrijem malo sobu bolestnoj majci . . . A kuda ti? Pa gle, kako si se uredio!"

„Idem u grad. Šalje me moj gospodin."

„Tako? Pa 'oćeš li ti znat obavit taj posao?"

„Zašto ne bi'?"

„Pa vele, — al znaš, Tono, nemoj se srdit, — da si ti malo onako", i djevojka mahne rukom preko čela.

„Vele . . . ja . . . dà, dà, . . . s Bogom, Janjo!" promuca Tona i uzdahnuvši ode žurnim korakom put grada.

Janja pusti za čas svoj posao i zagleda se u „ludog Tonu".

„Bože moj, grijote li velike od ovog momka! Tako liep, pa ovako . . . Ah, ah, pa da to nisu „čini"! Al' kako samo pametno govori! Tko bi mu rekô, da je šenuo? Tà kako je samo tužno uzdahnuo i čudno me pogledao, kad sam mu rekla, da je malo onako! Bog si ga sveti znaj, šta je s njim! Čisto mi je nevjerojatno, da je ovaj momak luckast . . . O, lude mene! Ja se tu zagledala, a mat' me sigurno već odavna izgleda." Brže bolje pokupi granje na 'rpu, sveže ga i požuri kući.

* * *

Prošlo od tog vremena nekoliko tjedana. Tona se u mnogočem promienio. U čistu i čitavu odielu prošao je po koji put kroz selo sasma miran i — reć' bi — spokojan, kao da drugačiji nije nikad ni bio. Samo, kad bi ga djeca znala kadikad podražit, poviknuo bi i potrčao koji korak za njima, a tad se opet primirio i pošao dalje svojim putem. Svietu kao da je bilo milo, pa ga odsele svaki susretao s milom riečju i samilovanjem. I Janja je bila vesela, i ona ga je svaki put milo susretala, a koliko se tek začudila, kad je jedne večeri pokucavši na vrata njene siromašne kolibice stupio u sobu „ludi Tona" s košaricom u ruci.

„Ti me čudno gledaš, Janjo?" Tona će djevojci videći joj na licu neku smetenost i ogledajući se po sobi, kamo bi smjestio košaricu.

„Istina, Tono", odvrati Janja malo se sabravši, „nismo te se u ovo doba nadali."

„Znam, znam, Janjo", odvrati Tona gledjuć joj živo u oči, da ih je morala za čas oboriti. „Nego čuj! Tvoja mati već dulje vremena boluje, a u vašoj je kući, znam, malo kad naći dobra zalogaja, bez čega bolestnu čeljadetu nema zdravlja. Zato sam danas zamolio svoga gospodina, da vam pošalje koji komad sa svoje trpeze, — a u nas, hvala Bogu, ima svega . . . Još je obećao gospodin, da će svaki dan slat' po meni u jutro i na večer ovu punu košaricu tako dugo, dok bolestica ne ozdravi", — svrši Tona veselo postavljajuć košaricu na stari, klimavi tronožac.

Djevojka ne odgovori ništa, nego se samo okrene, da obriše suze — suze radostnice, koje joj curkom potekoše niz zažareno lice, dok bolestnica jedva jedvice promuca: „Bog plati, sinko, tebi i dobrom gospodinu!"

Veselo pograbi Tona košaricu, koju je Janja brzo izpraznila, i pohiti na vrata, ali ga djevojka zadrži za ruku.

„Tono, oprosti! Nemoj zamjerit!" promuca ona brišući suze, koje joj ponovno navrieše na oči.

„Bog sačuvaj, Janjo! Šta da oprostim?"

„Što sam u početku pomislila . . ."

„Ah, dà . . . da sam lud . . ." sjeti se on, i uzdahnuvši duboko skoči preko praga i nestane ga u noći. — — —

Odsele nosio Tona svakog jutra i večeri Janjinoj materi punu košaricu krepke i dobre hrane, koju joj župnik rado slao, tim više, što ga je u dnu srdca ganulo Tonino milosrdje spram bolestne sirotice, ni ne sluteći u duši, da ga je na to potakla ljubav spram djevojke i nada, da će ju na taj način moći svaki dan vidjeti i s njom se razgovorit.

Bilo nekako sedmi il' osmi dan, odkako je Tona zalazio u Janjinu kuću. Mati izmučena od težkog kašlja bijaše se na čas primirila i malo zadriemala, a Janja sjedila uz materin krevet i čitala nešto iz starog molitvenika, kad u to stupi u sobu Tona.

Videći, da je bolestnica usnula i da je nadošao zgodan čas, kojega je već odavno izčekivao, sjedne on na tronožac nasuprot Janji, pa će joj:

„Janjo! Već odavna čekam na zgodu, da ti rečem, što već dugo nosim na srdcu i u duši . . . Svi misle i drže me ludim, jer sam se pokazivao takovim. I ti, Janjo, to isto misliš . . . Ne, ne, Janjo, pusti me da govorim . . . Ja nisam, Janjo, lud, a nisam, hvala Bogu, ni bio, nego me težka nevolja, velim ti, jedino nevolja prisilila, da sam se morao pretvarati i pokazivati ludim.

Došao sam iz službe kući s najboljom namjerom, da radim i podignem ono malo kućice i grunta. Bog sveti zna, da ja nisam kriv, niti su bili moji roditelji, što sam siromašan. Mlad, nejak, što sam mogao drugo učinit poslije nji'ove smrti, van da odem drugom u službu, dok ne odrastem i ne ojačam, da uzmognem radit svoj na svojem. A sama znaš, ne trebam ti pripoviedat, kako su me naši seljani dočekali, kad sam se povratio kući. Sve sam bio u nji'ovim očima, samo ne ništa poštena. Gdje god sam koga za pomoć zamolio, svagdje sam bio odbijen, a to me je bolilo i peklo u duši. Niti šta pojest, niti se čim pokrit, — bilo mi je da poludim. I u malo, da sbilja i nisam. Tada se sjetim jednog ludog siromaka, koga su svi žalili i rado mu svašta davali, pa odlučim sav stid baciti pod noge, pa se pričinjat ludjakom, jer sam bio uvjeren, da će me onda prestat grdit i psovat, a počet sažalievat i bar toliko davat, da ne skapam za čijim plotom od gladi. Bilo mi je istinabog neugodno s početka, no po malo sam se priučio, jedino mi bilo težko, gdje nisam mogao tebi dokazati, da nisam lud, jer sam te od onog dana, kad sam te prvi put sreo, zamilovao u svom srdcu više nego li oči svoje u glavi. Janjo, jagodo moja, vidiš sada, da nisam lud. Zdrav sam, mlad sam; nešto imam ja, nešto opet ti, pak hajde, budi mi ženom. Radit ćemo, molit ćemo se Bogu, pazit ćemo se i milovat, pa će nam u veselju i zadovoljstvu proći život. Hajde, Janjo, ružmarinu moj, pristani i odgovori?" . . .

„Tono, brate!" počne Janja tužno i tiho, da ne probudi majke. „Vidim, da nisi lud; vidim, da govoriš razboritije, nego l' svi drugi naši momci, al' ipak, — ja ti ne mogu bit ženom. Oprosti, Tono, al' ja ne mogu pristat . . . Ni ja, ni ti nemamo ništa, do li dva tri komadića mršave i šikarom već obraštene zemlje i ovo malo krova nad glavom. Tvoja se kućica ruši, moja će za koji dan. Čim ćemo počet, na što ćemo doć', kako ćemo živjet? Ne oslanjaj se na druge! Sviet je sviet; — uvidio si ti to. Zašto da od jednog bogca učinimo dva a možda i više, pa se kašnje grizemo i svadjamo. Zdrav si, jak si, podji u sviet, možda gdje sreću nadješ. Ja se od matere ne ću razstajat, dok je ona živa, a ako ona prije umre, — jer čovjek ne zna, što ga još čeka, — poći ću i sama u službu . . . No nikad ne ću zaboravit na tvoje dobro i plemenito srdce, i za tvoju sreću uviek ću se molit, al' da sad pristanem, pa da unesrećim i tebe i sebe, to ne bi' mogla nikada zaboraviti. Zato, Tono, ne mogu, a ti ne zamjeri!" . . .

* * *

Bilo pred večer u oči dušnoga dana. Vjetrić popuhavao i poigravao s prvim sniežnim pahuljicama, čas vitlajući s njima po zraku, a čas je bacajući u oči svjetini, koja hrpimice prolazila u tihu žamoru kroz selo noseći na groblje cvieće i vience od prostog zimskog cvieća, da okiti njima grobove milih pokojnika.

Zvuk zvona razliegao se zrakom tužno, neveselo, sad jače i glasnije, sad opet slabije i tiše, kako bi ga već vjetar nanio na koju stranu.

I u Janjinu sobu dolepršali bi po koji put zanešeni vjetrom ti tužni zvuci, al' kolike li razlike med' čuvstvima, što su ih radjali ti zvuci u duši njenoj i u duši ostalih ljudi.

Ta ista zvona slušala je ona često tako rado, kad su je zvala u hram božji, a sad joj se činilo, da svaki onaj zvuk pada na njeno bolno srdce poput težka kamena. A vjetar kao uzprkos zujio sve jače i jače i zanašao kroz mala, polupana okanca te tužne zvukove, da se tu izmiešaju sa plačem sirote kćeri, koja nad — odrom majke lije gorke suze.

Uminuli već i zvuci zvona, stišao se već i žamor ljudi, samo još vjetar zujio i zabacivao u Janjinu sobu sve to veće krpe sniega. Janja još uviek klečala pokraj mrtve si majke, a gorki uzdasi miešali joj se sa šaptom vruće molitve i letjeli s vjetrom put višnjih nebesa.

Jedna jedina svieća podrmavana vjetrom žmirkala i bacala svoje slabo svjetlo na žuto i upalo lice pokojnice, i na bolno, suzama obliveno lice kćeri.

Sad zahuji vjetar silno, strašno. Janja se prene iz svog mrtvila, skoči, pogleda majku, sievne čudno očima, uzdahne, pograbi drhćućom rukom s majčina odra svieću i pohiti s njom van — u tavnu i tmurnu noć . . .

* * *

Čitavo groblje bijaše već pusto, prazno, — nigdje ni žive duše. Gdjegdje samo dogarala još po koja svjećica i obasjavala svojim čudnim svjetlom drvene, mahovinom obrasle križeve i od sniega pobieljele grobove, na kojima se još ovdje ondje pomaljala po koja suha travka ili klonulo zimsko cvieće. I vjetar počeo polaglje duvati, i snieg prestajao po malo padati, kad se u jednom kutu groblja ukaže pri slabu svjetlu dogarajuće svjećice biela

prikaza, — živo čeljade, duh, šta li? Dugo i dugo klečala je prikaza na grobu šapćući uz pridušene jecaje svesrdnu molitvu za milog valjda kojeg pokojnika, i kad dogarajuća svjećica bacila okolo sebe zadnji sjaj, osvietlila je i zaplakano lice prikaze — lice Janje, koja još uviek molila na zaboravljenom grobu za spas duše — „ludog Tone“ . . .

Delija.*)

Liepo je to rujno vince piti, a uz njega pjevat i dobre volje biti, al' treba znat i prestat, treba sviralu i za pojas zataknut. A „Delija“ svega toga ili ne zna ili ne će da zna. Da vam pripoviedam o njem.

U mom kraju dva su imena, za koja zna svako diete: Turković i „Delija“. Prvi slovi sa svog bogatstva i uzornog spai'luka, drugi radi neprestanog lolanja i pijančevanja. Je l' tko bogat, zovu ga „Turkovićem“, opije li se čovjek, viknut će mu žena: „Delija nesretni!“ Ima l' tko dobre i vatrene konje, vozi se kô „Turković“, ima l' kakve rage i mrge, ide kô „Delija“.

A muke je to doći do takvog glasa, do kojeg je došao moj Delija. Trebalo je tu i povući i potegnut, trebalo je mnogi barilac izpraznit, mnogu fučiju i čuturicu na vrat nategnut — a Delija je to sve „savjestno“ izvršio. Nije onda čudo, da ima ljudi, koji se ne sjećaju, da su ga kad vidjeli triezna. A nije nikad ni bio.

Delija ne zamiera ni vinu niti prezire piva, al' ipak najvoli rakiju, ili po njegovom „ćorokušu“. A bez te ne

*) Prva radnja, napisana g. 1897.

može da bude. Da ga tko prisili ma samo jedan dan da radi, a da uz to ni ne primiriši „ćorokuše“, on bi valjda poludio.

Na „kredu“ Delija ne pije nikada, niti hoće, da mu tko plaća; ako nema novaca, on nadje u svojoj kući već štagod vriedna, što proda i do zadnje pare zapije. Radje će on ići sav poderan i ukrpan nego l' da ne okusi rakije. Znadu to ljudi, pa ga i upotrebljavaju u svoje svrhe. Treba li tko natovariti kakovu veliku gredu na kola, — Delija će, samo mu obećaj rakiju. Gradi l' tko kuću, treba za prenos kamena jaka čovjeka, — Delija će. I nema kod nas kuće, u kojoj nije Delija ma šta radio, al naravno — samo za rakiju. Zoveš li ga za plaću, izdere se na tebe: „Ja nisam baraba, ni sluga, tražite si drugoga!“ A obećaj mu makar pol litre rakije, zažmiruckat će dva tri put velikim žutim očima, mljasnuti par put jezikom i reći: „E pa hajde dè, a di je rakija?“

Sâm Delija nije baš nikakav orijaš; onizak je, no krupan i plećat, al' jak — ko „džid“.*) Odtud mu i ime „Delija“.

I za čudo, čovjek bi se nadao, da će mu toliko pijančevanje i često veliko naprezanje naškodit i tako ga oslabit, al' baš naprotiv, Delija biva svakim danom sve jači i jači. Ni biesa mu! — —

Ima ljudi, kad se opiju, da odu mirno kući pa legnu u krevet, te sutradan malo tko i zna, da su bili pijani. Al' nije taki Delija. Kad je on pijan, zna sve selo. A to je svaki dan. Tad on viče, psuje kogagod

*) džid = div, golijat.

vidi i sretne, ganja djecu, koja mu prkose, s njim se sprdaju i smiju, skače, igra, pjeva, plače, i šta sve ne radi. Dogodilo se pače više put čak i to, da je na kojeg čovjeka, koji je mirno prolazio mimo njegove kuće, naletio s kakvim kolcem i odalamio ga preko ledja. Dobio je Delija radi toga više put ljutih batina, no kad su ljudi uvidjeli, da i Delija po svojoj naravi spada u onu vrstu ljudi, kojima se štošta toga mora oprostit i kroz prste progledat, pustili su ga na miru . . . .

I.

Bit će tomu kojih desetak, petnaest godina, a na sam dan sv. Lucije. Delijin susjed klao bravce. Stari je običaj, da se po dogotovljenu poslu pozovu bliži susjedi i prijatelji na večeru, koja obično traje i do zore. I Delijin susjed poštivajući stare običaje pozvao čitavu četu susjeda i prijatelja, a došao ko slučajno i po koji nepozvani, kojega dakako nisu mogli pustit, a da bar par čaša vina ne izpije, — i tu se bogme pjevalo i zabavljalo bolje no na sâm Božić. Mesa puna kuća, rakije i vina u bureću više no u zdencu vode, pa tko da se onda ne veseli!

Deliju nisu zvali. Bila je to istinabog velika „zamirka“ ne zvat prvog susjeda, al' bolje se i zamjerit, neg' da ti susjed napravi svadju i raztjera goste. Boljelo je to Deliju, i on stao pred kuću i snovao, kako da se susjedu na tom „prijateljski“ oduži. Ondje se pije i pjeva, a on par koraka dalje mora da to sluša. A baš

ko uz prkos nije čitavog dana nigdje pio! Uh! Pa da to čovjeka ne ljuti! I Delija smisli sve misli u jednu pa podje i nepozvan. On na vrata, a domaćina će baš iz sobe s dvjema čuturama po vino.

„Gle, ti, Delija? Pa šta ti tu radiš?! začudi se domaćina.

„Ma znaš, onaj, slušam, ni' l' možda mâ mat' unutra“, odgovori Delija.

„Ma kakva mat'?“ domaćina će začudjeno. „Zar ti ne znaš, da ti je mat' već par dana kod sestre u rodu?“

Delija se ulovio ko lisica u gvoždje, no mari on. Nije mu to prvi puta. Zagledao se glupo bez ikakvog izraza lica u domaćinu, i čeka, šta će mu ovaj dalje reći. Al' videći, da se domaćina kani udaljiti, upita:

„A, je l', ti ćeš po rakiju?“

„Dà, dà, nesretni sine, po rakiju. To je tvoja majka, koju ti večeras tražiš“.

Deliji dodijalo susjedovo prekoravanje, te korakne, da će u sobu, jer već nije mogao podnieti onoga mirisa rakijskog, koji ga je iz sobe tako ugodno zadahnjivao.

„Kuda ćeš?“ domaćina će uhvativši ga za rukav. „Da mi napraviš kakvu komediju med' ljud'ma, je l'? Hodi sa mnom u pecaru, pak pij, dok hoćeš!“

Deliji bilo pravo, — samo nek pije, pa ma gdjegod — i podje.

Za kratak čas bio Delija pijan, što no rieč „ko čep“. Bilo je u naglo. Domaćina ga odveo kući, a sâm se povratio k prijateljima, koji ga već jedva izčekivali.

Uz nove čuture postalo još veselije, kad al' na jednom zazveči prozor i saspe se na sto sitnih komadića.

Svi se u sobi osupnu i iztrče van, gdje nadju Deliju, kako je već zamahnuo i na drugi prozor. U družtvu se našao i jedan naprasit i nazlobrz čovjek, koji skoči k Deliji i otme mu sjekiru, te zasieče u nj nekoliko puta onako živo kao u kakvu staru kladu.

Izašla iz Delije krv ko iz vola. Odnieli ga kući — mrtav, mrtav. Došao liečnik, izprao mu i povezao rane, a sutradan ga odvezli u bolnicu.

Nakon mjesec dana povratio se zdrav i pijan pjevajući kući, još deblji i jači no što je prije bio . . . .

II.

Dodijalo Deliji samotovati i on se oženio. Doveo ženu, a ljudi stali pa gledali, kimali glavom te se krstili i desnom i lievom. Liepa, brate, nema joj „zamirke" — pa Deliju uzela! Ni' čist posao. A iz daleka je, — ne mo'š nikog pitat za nju!

Išlo par dana dobro, sve u slozi i ljubavi. Svatovi se razišli, a Delija se pokaže zavezane glave.

„Šta je, Delija, šta je?" pitali ljudi.

„Mà razbila mi žena glavu", tužio se on.

„Ha, ha, našla vreća zakrpu!"

Sutradan išla žena natečena nosa.

„Šta je?"

„Tuko me čo'ek."

„Aha, šilo za ognjilo!"

I tako išlo često. — —

Delija i dalje pio, no sad je i žena pomagala . . . .

Jedne nedjelje pošao Delija po poslu u susjedno

„paursko" selo. Ondje se pošteno okitio, a da kamo ne odtumara, dovezli ga pred mrak kući.

Žena zaokupila vikat i psovat. Bila i ona zažagrila očima. Vidio Delija, da bi iza oluje moglo bit još i tuče, pa se za vremena uklonio. Poveo sobom i svog imenjaka „paura".

Pod dudovima igralo kolo. Došli i oni blizu njega.

„Holt!" Delija će svom drugu. „Dè ti sad, imenjače, malo „udaraj", a ja ću se „proskakat". Volim sâm, neg' da se s onom „fukarom" guram."

Imenjak izvadio izpod kaputa nešto slična tamburici i počeo udarat Deliji omiljeli „tanac". Delija se uhvatio lievom rukom po pojasu, desnom za glavu, pa počeo skakat i podcikivat.

Za čas prestalo kolo i svi uprli oči u Deliju. Sviet se smijao i vikao, a Delija se tresô sve brže, sve žešće. Napokon je stao i nišući se počeo pjevat svojim hrapavim glasom:

„A što mi se s dragom sastat brane,
Kad me oči same k njojzi mame".

Pa opet:

„Tri ružice rumene, dojdi, diko, do mene;
Da ti ljubim lice tvoje, sladko lane moje!"

A momci mu i djevojke odmah složno odpjevaju:

„Man' se, brajko, kola i glavola,
Pa se lati pluga i volova;
Plug i brana to je tvoja 'rana,
A igranje — naše milovanje."

Delija se „naskakao“, s čela mu curio znoj. Kušao još par puta da podcikne, ali ga izdalo grlo. Htio da još malko igra, al' mu nestalo imenjaka. Tražio ga, vikao, psovao, al' njega nema te nema, — kô da je u zemlju propô. U to se nastavilo kolo i Delija zaboravio na svog imenjaka te odteturao u krčmu.

Sutradan išla djeca u školu i našla Deliju uz crkvu, gdje spava. Probudila ga i on došao kući. Žena da poludi. Viče, psuje, grdi, kune, da ga „goropad snašla“, „bolest ufatila“, „srdobolja napala“, i druge još kojekakove ženske kletve, a Delija se samo vrti i snebiva od čuda.

„Ma zašto?“ ipak će on na koncu.

„Zašto? Božji vole! Pa ti još pitaš! — Ná, pogledaj se!“ i pruži mu sa stiene ogledalo.

Delija pogleda — i tresne ogledalom o zemlju. Netko mu noću, dok je pijan spavao, — ošišao brkove.

III.

Bilo jednog zimskog dana. Po dragovačkoj šumi orila se pucnjava, puška praskala za puškom. Držala se hajka na vukove, kojih se bilo te godine toliko, nakotilo, da nije bilo gotovo dana, a da se nije netko potužio, da mu je ujedeno marvinče.

I Delija pošao da goni kurjakove. Nije njemu bilo do tih nemilih gosti, tà nisu mu imali šta pojest, njega je privlačila ona rakija, koja ga čeka poslije hajke.

Postavili Deliju u jednu guštaru, utisnuli mu u ruke i neku staru puščetinu, i čovjek se naslonio na jednu bukvu, zapalio lulicu pa čeka kurjaka.

Odasvud vika i galama, ciela šuma odjekuje od praska pušaka i štektanja pasa, a Delija na svom mjestu mirno pušio i smieškao se, a da mu ne bude sâmom pusto ovda onda povikao: uho, ehe.

Minulo tako i dva sata, a u njegovoj blizini mir i tišina. Al' na jednom — šta je to? Deliju spopade jeza. Kroz guštaru se nešto primiče, nešto se krši, lomi. Eto kurjaka! I Delija se stane ogledati, ima l' gdje u blizini zgodno drvo, da za vremena pobjegne pred pogibelju. Al' bilo je već kasno. Izmed' šiblja i granja provire dva žuta, sjajna oka, pa glava, pa čitava nesreća, a za njom druga, — dvie prave pravcate lisice.

„Oho, uho, aha!“ derao se Delija, što ga grlo nosilo, al' vražke lisice mjesto da se uplaše i bježe, a one sve bliže i bliže. Deliji počela klecat koljena.

„U pomoć! . . . . Pojedoše me lisice! . . . . . . Po — moć, pooo — moooć!“ vapio Delija očajnim glasom, al' mu se dozivanje izgubilo u viki i prasku. A lisice sam' što ne zaskoče.

Sad su kod njega. Evo već su zinule, već su izkesile zube, evo prva već se propela, sad će Deliju, sad — al' nešto sjeknu zrakom i lisica su sruši mrtva na žemlju. Druga pobježe. U smrtnom strahu sjetio se Delija puške, i kad mu se nesreća već pod grlo popela, odape ju kundakom i spasi glavu. — — —

Svršila se hajka. Rog javljao hajkašima, da se skupe na odredjeno mjesto. Delija čekao; on će zadnji doć', nek' svi misle, da je bio negdje daleko.

Hajkaši bili na okupu, jedini manjkao Delija. Napokon se i on pokaže.

„Glè, glè!„ poviču neki seljaci, „eno i Delija. Vidi, pa ubio je i on nekog biesa.“

„Možda moga psa,“ primieti kot. sudac, „jer mi jedan još manjka“.

U to došao i Delija. U ruci mu krvava lisica. Skine ponizno pred gospodom šešir, ogleda se za rakijom i baci svoju lovinu baš pred noge kot. sudcu. Ovaj pogleda, smrsi kroz zube neku kletvu, a svi prasnu u grohotan smieh. Delija ubio najboljeg psa kot. sudca.

IV.

Jedne zime pošao Delija u „Štof“ na sajam, da proda jednog volićka i namiri porez, jer mu ovrhovoditelj obilazio kuću.

Poslije prodaje sklonio se Delija u krčmu, da se malo stopli — rakijom.

Okriepio se i stoplio, pa pošao kući, — zna, da ga već čeka na pragu mrki vuk, ovrhovoditelj. Ali eto napasti u spodobi njegova susjeda i pajdaša „Ciganina“ zvanog.

„Čekaj, Delija, popit ćemo još čašu rakije, pa ćemo skupa kući.“

Ded jednu, pa još jednu, i ode pamet, ko da si je batom zabio u glavu.

Delija izgubio sviest. Rakija se prolieva, pije tko hoće, a plaća — pijani Delija. Sio čovjek na klupu i gleda glupo u marljive svoje drugove, psuje s njima i zle godine i „gospodu“, koja ne znaju za Boga, već samo vele „daj“, a ne pitaju „odkle“, — a da ga je tko pri tom sjetio ovrhovoditelja, dobio bi više no sigurno šaku za vrat.

Delija platio račun, a kesica mu znatno olakšala, sio u saone i otišao kući, no ne prodje ni pol sata, eto ti ga već nazad. Izašao iz saona, načinio dva tri koraka, pa se srušio u snieg, a sviet u smieh.

„Šta je, Delija? Šta si zaboravio?“ pita jedan.

„Tà šta pitaš, kad znaš! Pamet — eto šta je izgubio“, drugi će „Štofljanin“.

„Ma ču—ču—čuješ, brate“, izmuca nekako Delija revuć nosom po sniegu, „di sam ja?“

„Ha, ha, ha, čo'eče božji, gdje si ti? Pa zar ti toga ne znaš? Ti, Delija? O ne, ti se s nama valjda sprdaš ili šališ, — pa dakako!“

„Ma, ne—ne znam, brate, re—reci“, opet će Delija, i svali se ponovno u snieg, pošto se već malo pridigao na ruke.

„O moj Delija! Pa ti toga sbilja ne znaš!“ onaj će prvi. Tà u „Štofu“ si, čo'eče, — zar nisi malo prije otišao odavle?“ . . . .

Vidjeli ljudi, da se s njim ne da na kraj izaći, pa ga pograbili, strpali u saone, rekli mu, nek samo ide pravac putem — i on ode.

Siromašna kljusad jedva diže obnemogle krakove, a on goni i tuče, da mora bježati, hoće — ne će. Tà i vrag se batina boji.

Al' eto najednom nenadane neprilike. Došao Delija do P. brda, a dalje — ni makac. Pala mu kobila — vranica, pa se ne može dići, a Delija gleda iz saona, psuje, viče, tuče, napinje se, al' šta koristi, nit se može dići vranica, nit on.

Tako ga našli ljudi iz K. i htjeli proći, al' dà, de

prodji, ako možeš. Put jako uzak, a Delija preko cielog upopriečio svoje velike saone.

„Šta je, Delija?"

„Mà eto glè, ne će baš da se digne!"

„Beno, kako će se dići, kad ne može".

Nije druge, pomoć su mu morali, ali kako? Ne mogu živu kobilu bacit u jarak, a ić' ne može.

„Šta ćemo, ljudi?" upita najstariji.

Svi se pogledaju i slegnu ramenima, a najmladji će smijuć se:

„Znate šta? Svežimo mu je u saone za ledja, pa nek je vozi!"

Ljudi se nasmijaše, a stari će onda osbiljno:

„Vidim, Mato, ti si to rekao od šale, al' mi ćemo i sbilja učiniti tako. Drugog načina nema, bar ga ja ne znam. Što ne ljudi, i vi tako mislite?"

„Da, da", odvratiše važno ostali glavrdani kimajući zamišljeno glavama.

I svezaše Deliji sbilja vranicu u saone za ledja, i on potjera dalje.

Smijao se sviet i Deliji i njegovu naslonu — kobili, no to njega nije ni najmanje smetalo; on pustio onog jednog konja, da ide korakom, a sam je čas pjevao, čas galamio i grdio djecu, koja su za njim trčala, a čas opet plakao kao gladna godina. Bio je Delijin običaj, da je svagda, kad se je napio, plakao i naricao, što je dakako izazvalo svaki put gotovo grčevit smieh. Došao i u D., svoje selo. Prva ga opazila dakako djeca.

„Delija vozi vranicu, Delija vozi vranicu", vikalo se po čitavom selu. Iztrčale žene, iztrčali ljudi, pa udri

u smieh, što je kojeg grlo nosilo, — a Delija pjeva, psuje, plače i tjera dalje.

U kesi ostalo jako malo. Što popio, a što opet pogubio, nije Delija donio ni polovice svih novaca. A vuk ovrhovoditelj ne će s praga. Daj za rogove i drugog volićka.

*

Od onda, kadgod bi tko išao na dalji put, a imao slabe konje, rekli bi mu ljudi u šali:

„Pazi, da i ti ne dovezeš kući svoje kobile, kao što je Delija".

V.

Govorile babe po zapećcima, da pokojni Miško K. hoda po noći u spodobi crnog psa. Delija si utuvio u glavu, da on mora crnog Miška uhvatiti i izlemati, jer je i on njega, dok je još dječak bio, jednom zgodom dobrano izplatio.

Bila je noć. Oblaci prekrili nebo, kiša pomalo sipila. Delija se pijan vraćao iz krčme kući. Na mostu se nešto crnilo. Da nije Miško?

„Miško, pss, psps, Miško!" zvao Delija.

Ono se crno počelo micati.

„Tà odi, Miško, psps, ne boj se!" opet će Delija.

Miško se primakao. Bio u istinu crni pas.

„Miško, Miško!" gladio Delija psa, „bliže odi, bliže, tako, ne boj se ti mene!"

Pas se propeo na zadnje noge, mahao repom, lizao Deliji ruke.

U selu zalajao pas. Miško mu se odazvao, a to

njegovo lajanje pričinilo se Deliji kao glas promukla čovjeka. A tako je baš Miško govorio. Deliju prodje zebnja.

A Miško, sve nešto njuškao, sve se više pritiskao uz Deliju; a njegovom glavom motalo se sto misli. Miško u rukama, — krasne li zgode, da mu se sad osveti, al' Miško je s drugog svieta, a to je onaj bies! Da ne bi na'udio! Delija stajao neodlučan, al' kratak samo čas. Težnja za osvetom bila je jača i od samog straha, i Delija zgrabi Miška te s njim na rame i kući.......

Svezao Delija Miška u sobi, dohvatio batinu pa udri. Pas se derao, otimao, skakao, tulio. A Deliju sve više obuzimao bies, sve jače mlatio i udarao.

„Ahna, čiča Miško, tko je sad jači? Je l' da znam tuć'? Bolje neg' ti. Ček', ček', lopove, znat ćeš ti, kad si Deliji u šake došo!" Pa iznova ožeži, opleti.

Žena stala, izprepastila se od čuda. Mislila u prvi mah, da joj je čovjek poludio.

„Tà pusti tog psa, nekrste ljudski!" napokon će žena na Deliju. „Što ti je to siromašno pseto skrivilo?! Kakvi ti se Miško utópio*)?"

„Šuti, jer ćeš i ti sad odma' dobit!" prodere se Delija i zamahne na ženu.

Žena se pokunjila i otišla u krevet. Oćutila je ona više put Delijinu šaku, pa je radje ušutila, nego da izvuče batina. A Delija lemao dalje nevoljno pseto, dok nije već i sâm iznemogao.

*

Sutradan došao k Deliji Likota Martin i priliepivši mu nekoliko vrućih ćušaka odveo „Miška" kući. — — —

*) utópiti se = pričiniti se.

II.

Slike iz gradskog života.

Žrtva ljubavi.

I.

Polagano tonulo sunce za slavonske brežuljke i bacalo svoje zadnje zlatne trake na vijugastu Savu, koja tiho šumila i udarala svojim malim talasima o bielo vrbinje.

Pokraj Save pružilo ti se ravno, nedogledno polje. Divno li ti ga je pogledati! Strn do strni, klas do klasa, a kad popuhne sa Save laki vjetrić, talasa se to i giblje poput kakvog gorećeg mora. Marni žetelci mašu hitro srpom i obaraju težko klasje žureći se, a pjesma im se sad tužna i žalostna, sad vesela i obiestna razlieže po svem polju i udara o brežuljke, koji im uzvraćaju glasnom jekom: oj, oj.

Tamo u daljini čuo se je mukli glas frule, na kojoj pastir izvodio svoje vesele pjesmice goneć stado s paše na počinak. —

Izmedju brežuljaka virio ovdje ondje po koji drveni krov seoskih kućica, po kojima se vijao gusti dim, a iz sela dopirala glasna vika djece, popraćena kadikad kukurikanjem pietla i zavijanjem pasa.

Strmom cestom, koja se uzdiže iznad sela i vodi u vinograde, stupaju lagano dva čovjeka u crnim haljama — dva mlada bogoslovca. Tiho i lagano se uzdižu, ni rieči ne govore.

Sunce već utonulo za vinograde, a puni mjesec zaplovio nebištem i bacao svoje slabo svjetlo na cieli kraj, kojim već vladao podpuni mir.

Mladi se bogoslovi još uzdižu lagano strmim puteljkom. Na vrhu stanu.

„Zvonko!“ progovori onaj viši, slabiji.

Glas mu je podrhtavao, kao da ga ostavila snaga. Skine šešir i prešavši rukom preko znojna čela zaokruži oko sebe šeširom.

„Evo ti, brate, moga zavičaja; evo ti onog milog i ubavog seoca, o kojem sam ti toliko puta pripoviedao, onih brežuljaka, po kojima sam još nedavno tako veselo pjevao, da mi se glas odjekivao gorom i dolom, eno ti ravnog, nedoglednog polja, nakvašena toliko puta mojim znojem za djetinjskih dana, eno ti napokon i Save, gdje se poput zmije o suncu ljeska i vijuga. Eto ti prirodne medje izmedju dvaju plemena, izmedju dvaju naroda, koji su si tako srodni, tako blizi, a ipak se jedan od drugog tudje i odaljuju. O kad bih je mogao jednim mahom izpiti i zatrti za uviek put, koji nas razdvaja...“

„Marko, brate!“ prekinu ga Zvonko, „umiri se, prestani. Ti si uzbudjen i ne paziš na svoje zdravlje; moglo bi ti naškoditi. Čuvaj svoj život za naš biedni narod, kojemu ćeš ti doskora biti učiteljem i prosvjetiteljem. Brani ga i štiti perom i govorom, lieči mu rane, na kojima boluje, budi dobrim pastirom stada, koje će ti Bog doskora povjeriti. Bog dao, da ti se oživotvorile

sve one liepe i plemenite ideje, kojima si i mene zadojio i koje su mi otvorile oči, uzdigle dušu i kapale poput melema na moje jadno srdce.

Evo me, Marko, tu u tvome zavičaju krasnom, u kojem si ti ugledao prvo svjetlo, u kojem si proživio svoje mlade dane, u kujem si po njegovim krasotama upoznao Boga i naučio ga ljubiti; tu, u ovoj bajnoj večeri, pri ovom svetom momentu dignimo desnice i zavjerimo se, da ćemo bratski raditi čistim srdcem i čistom dušom oko boljka i napredka našega biednoga naroda, da ćemo ljubiti našu milu otačbinu, braniti vjeru i čuvati stado od lažnih pastira. Zakunimo se!“

„Kunemo se!“ odjeknuše dva glasa u tihoj noći, a laki povjetarac odnese zavjeru mladih otačbenika širom ciele domovine. — — —

I dugo su šutili ovivši si ruke oko vrata. U to se Zvonko trgne i izvinuv se nježno prijatelju iz zagrljaja, zagleda se začudjeno u njegovo bliedo, mršavo lice. —

Marko je jecao.

„Marko, brate, ti suze liješ, ti jecaš, što ti je?“

Marko se grčevito trzao i sve više jecao.

Napokon se svlada, obriše suze, zagleda se u prijatelja i progovori:

„Zvonko, prijatelju dragi, oprosti! Prevladala me bol . . . Ja nisam spokojan. Ja ljubim Boga, ljubim domovinu, ljubim ovaj naš narod, iz kojega smo obadva niknuli, al moje srdce ne može ni u tom često naći mira. Ja ljubim još nekoga, — ljubim žensko biće“ . . . .

„Ti, Marko?“

Da, ja. Ljubim, čuj Zvonko, silno ljubim. Pod hladnim pepelom klilo je to i tinjalo, a sad je proplam-

tilo, probuktilo, i hoće da me spali. Mišljah, da mi je srdce mirno, hladno, da je žar moje vatre ugasnuo; prevario sam se . . . .

To me mori, to me uznemiruje, to mi podgriza život . . . .

Moram ti sve reći. Pred tobom ne smijem imati nikakvih tajna . . . Oprosti, i ja sam čovjek! Ova sveta halja ne krije me od poroda“. . . .

Oštri vjetar popuhnuo s brežuljka i raztjerao oblake, a iznad njih ukazao mjesec opet svoje lice i razsvietlio strmi brežuljak, na kojem su sjedila u razgovoru naša dva prijatelja.

II.

Bilo ljeta 188—. negdje početkom jeseni. Moglo biti osam sati u jutro. Laka slavonska kola, pod koja su bila upregnuta dva vatrena vranca, projurila kroz tiesnu i vijugastu ulicu varošice P. i stala pred malom žutom kućicom, na kojoj se kočio veliki okorjeli opanak. Zvono sa franjevačkog zvonika cinkalo i pozivalo pobožan puk k jutarnjoj molitvi, a malogradski sviet vrvio i motao se po ulicama idući svaki za svojim poslom. Nekoliko znatiželjnih baka i djece popostalo na svom prolazu pred žutom kućicom i promatralo s udivljenjem čile i ugojene konje, koji su stojeći pod kolima nestrpljivo poigravali i kopali nogama, da je pješčana zemlja frcala na sve strane. Jedni se divili vatrenim vrancima, drugi debelom, trbušastom seljaku, dok se treći smijali čikinoj šubari, koja se poput kakova visoka dimnjaka izticala na njegovoj debeloj glavi.

Na štropot kola pojavi se na prozoru staro, nagrešpano lice, ču se nekoliko veselih poklika, a malo zatim iztrči mala, zgrbljena starica zasukanih rukava da otvori vrata. Iz očiju joj sievala radost, kimala glavom i pozdravljala veselo došljake, a crna joj marama spuzla do pol glave, da su joj se vidjele biele, srebrne vlasi.

„Dobro jutro, teto!“ pozdravi ju seljak, ustavivši kola sred dvorišta.

„Dobro jutro, dobro jutro, čiko!“ klitkala i odzdravljala veselo starica vrteći se oko kola, ne znajući ni sama što bi rada. „Ma eto, eto, rekla sam ja mom starom: ne idi, Tomo, nikud, prijatelji će sigurno rano doći. Ta, čemu molim vas, da se čovjek peče po suncu i guta iza drugih kola prašinu, kad ima svoje dobre konje, pa može sjest u kola, kad ga volja. Al stari osta stari, on samo svoje trapi: šut' stara, šta ti znaš! Kuhača i metla, to su tvoji poslovi, u drugo ne pačaj.“

„Ništa, ništa, teto“, govorio seljak smiešeći se, „imamo vremena, nismo, fala Bogu, ništa pokrali, da moramo odmah natrag bježati. Pustimo striku, nek' radi. Narazgovarat ćemo se već!“

„Ah, mollm Vas, kakvi radi! Jedva se dokotura do vinograda, već je sav trudan i slab. Dok malo sjedne i odpočine, hajd natrag; ne može ni da se prodje po svem vinogradu. Treba l' onda da ide. . . Nije on više. . . Aha Marice, ti si to. Daj poteci, sinko, k didi u vinograd, pa mu reci, nek se požuri kući, da je čik' Andro došo sa svojim dečkom. Ajde, dušice, samo požuri! . . . Šta ćemo, već smo stari, slabi, i da nam nije toga djeteta, morali bi' se još gore patit. Al glè, Bože moj, ja se tu zabrbljala, a ne vodim vas u sobu, da malo sjednete i od puta se odmorite“.

Čika Andro pokrio konje, skinuo šubaru i lupao s njom po koljenu, da strese prašinu, a starica uvela dotle dječaka u sobu, posadila ga na divan i tetošila oko njeg ko oko rodjenog sina. Za kratko vrieme došao i strika Tomo.

„Eh, zapećak mu, vi ste bogme podranili. Liepo, liepo. Pa kako, kako kod kuće? Sve živo, sve zdravo, ha, to je glavno. Dà, dà, samo da smo zdravi? A to je dečko, a? Liepo, liepo. Zdrav je, jak je, kako da ne bi mogao učit? Hoće on, hoće. Dobar otac, dobar će bit i sin. Pametan jedan, pa će bit i drugi. Naša purgarska djeca ne valjaju ni po pušljiva boba. Vaša uče sva dobro, pa su danas sutra najveća gospoda, a naša se par godina tuku po školi, a onda ju na koncu iztjeraju, pak su šegrti i kojekakvi „šlajberi"*), zapećak im njihov! tudje sluge do smrti . . . He, što ćemo, ne možemo svi biti jednaki. Al' samo da smo pošteni, dà, dà, pošteni. Liepo, liepo".

„Pošteni, striko, pošteni, dobro rekoste", doda vatreno čika Andro. „Volim jest koricu kruha, al' da sam pošten, neg' imat tovare blaga, pa da mi je obraz crn. Sto put rekoh to isto i svom Marku: Sinko! sad ćeš med druge ljude, u drugi red. Iz poštene kuće ideš, u poštenu dolaziš. Radi onako, kako te je učila majka, kako sam te putio ja. Moli se Bogu, jer bez božje pomoći nema nikad sreće, poštuj starije, slušaj učitelje, uči i budi dobar, pa će te svi milovati, pa ćeš bit sretan. Nisam li dobro rekao? Jesam. Malo znam, al' što znam, dobro je, pošteno je."

Dječačiću se zažarili obrazi, oči mu igrale živo,

*) šlajber = pisar (Schreiber).

ali ih nije obarao, nije se smeo niti stidio. Poskoči, pokroči, ogrli otca i poljubi živo, u ruku, u obraz, a veselom roditelju izmiliše iz oka dvie suze, dvie radostnice s ponosa i milja . . . .

Dan se već približavao kraju i čika Andri valjalo se razstat sa sinom i poći kući. Težak mu bio razstanak, al' ga tješilo to, da mu je diete u rukama dobrih i poštenih ljudi.

„S Bogom, sinko, pa gledji, da ne osramotiš ni sebe ni mene, a vama, dragi striko, ne fali jabuka, samo da mi je diete zadovoljno!" reče još na koncu čika Andro sjedajuć u kola. Bič fijuknu zrakom, konji zaigraše, potegnuše, kolca strugnuše i za čas ih nestade u oblaku prašine u zavojitoj ulici.

* * *

Protekli dani, mjeseci, godine, odkako je čika Andro doveo sina Marka u poštenu opančarevu kuću. Od malena dječaka razvio se snažan i gibak mladić, rumen kao jagoda, liep kao djevojka. Kako je bio darovit, a razborit, nije ni za čim drugim čeznuo, do li za koristnom naukom, koju je iz svakojakih valjanih knjiga upravo požudno gutao. Prvi u vladanju, prvi u nauku, bio je na diku i roditeljima i učiteljima i cielom zavodu.

Zdrava, vedra i poletna mu duša zanosila se za sve, što je liepo i plemenito, a jezik mu se tad razmahao, rieči tekle sladko i živo, bez kraja i konca. U svom zanosu i oduševljenju naličio je propovjedniku, koji živom rieči tumači vjernicima zakon božji, bio je sličan velikom geniju, koji svom narodu naviešta buduću zoru i skoru slobodu.

Starije je štovao, mladje kadikad poučio, Boga se bojao, a roditelje je u svem slušao i ljubio; a kraj roditelja ljubio i svoj mili dom, ljubio ono malo selo, u kom se je rodio i koje je budilo u njemu mnoge uspomene, ljubio zavičaj, ljubio cielu zemlju, u kojoj žive ljudi njemu srodni, koji razumiju njega i on njih, ljubio — domovinu i sve Slavjanstvo.

U prostim časovima igrao se i zabavljao s malom Maricom, liepom opančarevom unučicom, kojoj je volio kao svojoj sestri i uz koju se sasvim priljubio. Mlado to djevojče nije moglo ni jedan sat biti bez svog mladog prijatelja i učitelja, s kojim je dielilo svu žalost i svu radost, koji je sve svoje znanje, sve svoje srdce prelio u njenu mladu, neizkvarenu dušu.

Tekli dani i nadošlo doba, kad se čovjek mienja, kad dječarac ne mari više za skakanje i naganjanja, kad mu ozbiljnije stvari obuzimlju dušu, a djevojka baca lutke i ine igračke srameći se i govoriti o njima. Marko manje skakao, a tim više čitao, a Marica plela, pomagala baki i zavirivala kadikad kradom u knjigu, što bi joj je Marko dao. Po ciele sate, po cio dan prosjedili bi jedno uz drugoga ne progovorivši par rieči, a kada bi im se srele oči, kad bi im se dotakle ruke, zacrvenilo bi se jedno, zastidilo drugo. Neko nejasno, dosele nepoznato čuvstvo obuzimalo im grudi; u njima je klilo i klilo, a srdce im obuzimaše neznana tjeskoba, koje si ni jedno ni drugo nije znalo protumačiti.

Primicalo se vrieme, kad se bilo Marku dieliti od dobrih ljudi, kod kojih se kao u otčinskom domu ćutio. S najboljim uspjehom svršio je izpit zrelosti. O kako su se tomu veselili starci, kako Marica! A on?

Pred njegovom dušom lebdio bezkrajan sviet, pred očima mu se otvarao prekrasan vidik u liepu zamamljivu budućnost, srdce mu veselo i slobodno kliktalo i hrlilo preko dalekih, visokih gora, grudi mu se širile, u njem je sve kipilo, vrelo, plamtilo; — a tad bi se najednom prenuo od svojih sanjarija, sjetio svoje male sobice, sjetio dobrih staraca i male Marice, sjetio onih njenih plamnih i umnih očiju, koje su ga toli milo, toli blaženo pogledavale, i na srdce bi mu se slila tuga, osvojila ga neizmjerna žalost i neznana ona tjeskoba.

Kucnuo čas. Otac čekao sjedeć na kolima, koja su nestrpljivi konji svaki čas potezali osjećajuć bič nad glavom.

Da se oprosti! Zar na uviek? Pri toj pomisli zazeblo ga srdce, zasuzile mu se oči.

Klekne pred starce, koji ga blagoslove, a tad privinu slabim, staračkim rukama na srdce, kao svoje rodjeno diete. —

Marica stajaše kraj prozora, tarući si pregačicom suze s lica i očiju. Sad pristupi k njoj i pruži joj muče ruku.

Htjede govoriti, ali mu rieči zamirahu u ustima, koja su se niemo samo micala, htjede ju pogledati, ali ne mogaše uzdići k njoj očiju.

„Marice!“ iztisnu težkom mukom i htjede pobjeći, ali ga ona brzo zadrža. Zgledaše se, zagrliše se, srdca im uzplamtiše, a ustne se zbližiše i sjediniše u dugom — dugom cjelovu. Zarumeni se on, zbuni se i ona, uzdrhta on, uzdrhta i ona — a zašto? Razumiše se, snadjoše se.

* * *

Sunce sjelo za goru, lak povjetarac zalepršao zrakom. Po torovima mučala i blejala stada, čuli se izpre-

kidani glasovi pastira; negdje zalajao pas, zamijaukala mačka, s drugog kraja zabugarila djevojka sitno, žalovito, dozivajuć pjesmom svog dragana. Još čas i cielim selom vladala najveća tišina. U nekim kućama zapalili luči.

U sobi čika Andre bila tama. Družina izmorena i utrudjena pošla na počinak, a Marko sjedio s majkom pred kućom u dvorišu i čekao otca , dok se vrati iz grada.

Pri bajnoj večeri zagrijala se Marku duša, razvezao jezik, a rieči tekle— tekle bez kraja i konca. Priprostom besjedom pripoviedao majci o starim danima, pričao joj o slavi, junačtvu i prošlosti starih Hrvata, dok ga je ona šuteć slušala i kadikad samo uzdigla glavu i čudno ga pogledala, kao da ne vjeruje onoga, što joj je sin izustio. Sve žešće i žešće pripoviedao Marko, sve više i više nabiralo se majčino čelo.

Dva, tri put pokušala da ga prekine i svrne govor na što drugo, no on se slabo obazirao na njezina upadanja, već živo i vatreno opisivao zasluge Hrvata za cielo kršćanstvo.

Majka bila zašutila i podnimivši se o ruku zamislila se, ne slušajuć sinova učena razglabanja, do kojega njoj neukoj i punoj briga nije bilo stalo. Vidilo se na njoj, da ju mori neka tajna želja, koju bi rado na svaki način očitovati, ali nije znala, kako bi odpočela. Na koncu će ga ipak prekinuti.

„Mani se, Marko, starih grieha i negdašnjeg klanja, nije to za neuku žensku glavu. To je bilo nekad, možda je bilo i potrebno, sad nam toga ne treba. Slušaj, što će ti majka reći. Ti si sad, sinko, došao do pameti;

mnogo si učio, dosta naučio, a govoriš liepo, kao da iz knjige čitaš. Vrieme je da jednu pametnu progovorimo.

„Govori, majko," odvrati Marko, „nismo ni dosad ludo govorili."

„Ti sinko ne znaš," nastavi mati lagano, važuć svaku rieč, „što je kuća, što je siromak seljak. Kuća traži svoje. Gospodin daje, al' i dobiva, seljak daje, al' ni odkud ne dobiva. Mi smo za te mnogo pretrpili, mnogo izdali. Ne žalimo mi toga, ne daj Bože, nit ćemo ikada žalit, jer nam trud nije bio uzaludan, al' godine su slabije, kuća nam sve više i više nazaduje, a ti, sinko, nisi sam. Treba nješto i za braću ostaviti, i oni su nam djeca. Marko sinko, kako da ti kažem — no, kamo si odlučio?"

Dosjetio se Marko odmah jadu, kud šibaju majčine rieči; razabrao njezinu želju i okolišanje, a ljubio je majku van reda, i bojao se uvriediti je i raztužiti, pa joj zato nije mogao „od komada" reć istine, vać je šutio.

„No, govori sinko, kamo si nakanio? Nekamo si valjda smislio? Tà, za Boga miloga, ne želimo ti mi zla! . . . Kamo išao, da išao, od kuće se nemaš više ničemu nadat. Da te školamo dalje, zadužili bi se, a „dug je zao drug," rekao si mi sam ti sto puta. Govori sad!"

„Ne znam, nisam još mislio", odvrati Marko, i bilo mu težko, da je morao lagati pred majkom.

„Nisi? Pa dobro. A da podješ u svećenike?"

„U svećenike?" kao začudjeno će Marko. I premda je to pitanje već odavna predvidjao, ipak ga je ta materina izjava jako ujela za srce i uznemirila. „U svećenike? Nikada, majko, nikada."

„Zar su ti se zamjerili?“

“Ne, majko. Ja ih jako štujem, al' ipak — svećenik nikada.“

„Pa da zašto onda ne?“

„Pusti, majko! Oprosti, ti toga ne razumiješ. Ja nisam zvan za svećenika“.

„Nisi, kako si reko? zvan? A tko te treba zvat?“

„Bog, majko. I samo onaj, koga On zove, dostojan je službe božje“.

„Oprosti mi, Bože, grieh, al' ti, sinko, ko da si s uma sašao?! Zar si se već i od Boga odkrenuo? O nesretne mene, kud moji novci odoše! Pravo vele ljudi, da gospoda ne vjeruju u Boga, i ne znaju, što je Bog. O sinko, sinko, Bog budi s tobom, liepo li sam veselje dočekala!“

„Prestani, majko, molim te . . .“ umoli je Marko, al ona ne će da sluša već nastavi dalje.

„O kako smo si ja i Andrija to sve liepo zamislili, a sad — da iz svega toga ne bude ništa? Kako bi sretni bili mi i ciela naša kuća, i sav naš rod, a ovako? Odtepeš se u sviet, oženiš se, zaboraviš na kuću i na rod. Tudja žena, tudji i sin.“

„Majko, čuj, majko, stani, zaklinjem te,“ stane Marko mirit majku.

„Tebi je sve'dno, bio ovo il' ono, al' ti toga ne shvaćaš, oprosti, ti toga ne razumiješ. Stani . . .

„Bože moj, Bože! Jesi l' čuo? Ja ne razumijem? Pa kako bih, ja, neuka seljanka? Dabome, načinila sam te čovjekom, sad si pametan, gospodin si, a majka ti — — ne razumije! . . .“ I pritisnuvši si pregačom lice udari u plač.

Marku bilo da poludi. I nehotice uvriedi, raztuži i razplaka majku. Poče ju moliti, dokazivati, ne koristi, i gledajuć ju, sažali mu se majčina bol i htjede već da joj popusti, da se žrtvuje, a tad mu zasja u duši liepo lišce Maričino, sjeti se onog njenog zagrljaja i prvog cjelova, koji odkri u njem nova do tada nepoznata čuvstva i grudi mu se uztalasaše, rieč mu zape u grlu; rukama pokri lice, zajeca i izgubi se u mraku. —

*

Težko bijaše Marku u roditeljskoj kući. Otac zamišljen, mrk, nepristupačan, majka neprestano kukala i jadikovala, a sve to radi njega, radi njegove tobožnje sile i prkosa. Bilo mu je, da zdvoji. Ljubio je roditelje, uvidjao i uvažavao je njihovu prijašnju ljubav, kao i onu veliku brigu, al se nije ćutio tolikim junakom, da upravo sada podreže, slomi krila svojoj duši, koja se krilila visoko, visoko, da se odrekne toga zamamljivog svieta, tek što je stupio u nj, da se prene i probudi od sladkoga sna, što ga je već počeo sanjati, da sputa tielo u crnu halju, koja mu se činila orijaškim, nerazkidljivim lancem.

Bivao sve bledji, sve žući, a oči mu sve više upadale. Srdce da pukne, da probije grudi. Pamet mu bludila u polutami, dušu mu zastrla težka, burna noć. —

Da popusti, da se odrekne svih čežnja, da se odrekne svieta, ljubavi, da se zapopi? došlo više put na um, al' u isti mah munula mu glavom ona druga misao bistra i odlučna: A Marica? Šta si je onda varao, šta si joj pisao, da ju ljubiš, da je nikad zaboravit ne ćeš. Zar se ne sjećaš više, kad ti je otac pred osam godina

govorio: Sinko, sve na stranu, samo da si pošten! A ti? Ti si to zaboravio, ti bi krenuo zadanom vjerom, prekršio rieč, okaljao poštenje“.... I tad bi zadrhtao, pritisnuo rukama glavu, pa srdce i odteturao van u polje, u božju narav, gdje ptičice veselo pjevaju, gdje potočić tiho žubori, gdje svuda čitaš: radost i sloboda....

Jednoga jutra podje Marko da pohodi staroga župnika. Pod večer vrati se kući nešto vedrije duše, nešto veseliji. Reče roditeljima da će u Zagreb, da uči pravo. Oni su šutjeli. Za par dana oprosti se Marko od svojih. Otac gledao mrko preda se i šuteć pružio sinu ruku, majka ga ogrlila a odma i zaridala, a mladja braća buljila iza peći u najstarijeg brata nekako tužno, srdito. Marku navrle suze na oči. Dva tri put pokroči spram vrata, dva tri put se povrati natrag, zatežući sve pod kojekakvim izlikama odlazak. Težko mu bilo ovako se odieliti, a roditelji sveudilj tužni kao da ga spremaju na vojnu smrt. Na koncu vikne još jednom plačnim glasom s Bogom! i izpane iz sobe. — — —

U Zagrebu nastanio se Marko kod jedne stare bake u maloj nekoj kućici pri kraju Vlaške ulice. Marica bila takodjer došla u Zagreb, da nastavi nauke, jer je bila želja njezinog otca, da mu kćerka bude učiteljicom. Stanovala je kod roditelja. Otac joj bio podvornik kod kotarskog suda, a imao je i malu kućicu u Petrinjskoj ulici, te je dosta dobro živio. Ljubav Marka i Marice bijaše im poznata, ali joj se nisu protivili niti joj na put stajali, jer su odmah poslie prvog posjeta Markova odkrili u njem sva liepa i plemenita svojstva mlada čovjeka, koji će danas sutra, ako ne baš sloviti kao kakov učenjak ili genij, a ono svakako svojim znanjem

i marljivošću steći ugledan položaj u družtvu i napraviti liepu karieru.

Češće, gotovo svaki dan zalazio je Marko u njihovu kuću i prosjedio ondje u razgovoru s roditeljima i s Maricom koji čas, no što dalje, počeo je zalaziti sve rjedje i rjedje; a kad bi i došao, bio je turoban i zamišljen.

Marko bijaše čovjek mlad, čovjek idealan, ali neuk svietu, pa zato i malodušan. Kad je stupio u Zagreb, bio je pun zanosa, pun ideala; sve je ljude sudio po sebi, držeći, da se sav sviet klanja znanju i čistu karakteru. A kako li se jadan varao! U velikom gradu nadao se naći ma kakove zasluge, da se uzmogne prehraniti, a sad eto uvidio je na svoju veliku žalost, da je ovo njegovo maštanje bilo samo san, a sve ono, što je nekada čito, i što mu je tako zagrijavalo dušu, samo — pusta varka. Ni na kraj pameti nije mu bilo, da čovjeka po oku, po vanjštini sude, a njegovo lice bijaše bliedo, bez boje, njegovo oko upalo, bez sjaja, njegov kaput trošan, bez ukusa. A sviet se više klanja i s velikim poštivanjem vlada spram fina elegantna kaputa, pa ma on krio i crnu dušu, traljavo srdce, nego l' spram proste i zakrpane surine, pod kojom poštena duša i čelik — srdce bije.

Žalio se na ovaj sviet, žalio i izbjegavao družtva, šutio i trpio, trpio glad i najveću oskudicu.

K Marici je zalazio jako riedko. Tà i kako bi? K njoj sad dolazile njene nove prijateljice, sve same velegradske lutke, nacifrane, načipkane, napudrane, a govor im se kretao samo o eleganciji i najnovijoj modi, ženskoj i mužkoj. Kako da ih sluša, a da mu se ne

prevrne utroba, kako da se ne zbuni, kad ga sve mjere i kose kao kakvog prosjaka. Čemu tu govoriti, čemu se izvrgavati smiešnosti, čemu bacati biser pred svinje! Njima je imponirao salonski kaput, njegov bijaše prost i iznošen, njima svietle cipele, njegove bijahu bez peta, njima laskave rieči i duboki nakloni, njegove rieči bijahu oštri žalac, zdrava kritika.

Marica bijaše nešto prijaznija, al' se jasno vidjelo, da i ona polako stupa stazom novih si prijateljica. Tà, Božo moj, i ona je Evina kći.

Marku stradalo srdce, patila duša.

Sve bi pregorio, sve, i glad i prezir, i druge jade, al' samo da je ona druga, da je ona ista Marica, koja ga je na razstanku ogrlila i poljubila. Gledaše ju domala izgubljenom za njega, i bijaše mu kao čovjeku, koji osjeća skoru, neizbježivu opasnost, a ne može je odstraniti, ne može joj izbjeći.

Neko vrieme za tim stajao je Marko na Zrinjevcu zamišljen, oborivši turobno glavu, naslonjen o stablo jedne platane. Nedaleko njega prolazila Marica sa svojim prijateljicama. Spazile su ga i udarile u glasan, porugljiv smieh, i prigibajuć se glavom jedna drugoj šaptale si nešto u uho. Marica se smijala glasno, bez prestanka, najviše od svih. Marka ujede nešto za srdce. Poteče kući, svali se na krevet i zagnjurivši goruću glavu u jastuk pusti srdcu, nek silno bije, pusti oku, neka suze lije.

U Zagrebu ne bijaše više Marku obstanka. Kamo da podje? Kući, k roditeljima. Pregorjet će svoju nesretnu ljubav, obuzdat svoju krilatu dušu, razveselit i utješit roditelje, pa poći služit Bogu, a sveto zvanje pružit će mu valjda jakosti, utjehe i pokoja.

I bilo istina. Primakla se jesen, a Marka nestade iz otčinske kuće. Obrijaše mu tjeme, obukaše crnu, dugu haljinu, zatvoriše u puste, debele zidine, a u ruke mu otisnuše sv. Augustina, Tomu Aquinca i druge sv. otce.

Roditelji bili veseli, učitelji se čudili daru i marljivosti mladoga svetca, drugovi ga štovali, a Marko molio i trpio, a u grud'ma nosio prvu klicu neizliečive bolesti, nosio smrt.

Takav bijaše, kad ga zateče bliedi mjesec na strmom brežuljku podno vinograda, gdje pripovieda prijatelju Zvonku svoju tužnu prošlost.

III.

Bilo nedjeljom, na sâm dan sv. Ane. Dan se pokazao krasan, kao da je od Boga izprošen. U selcu B. bilo veliko Aninsko proštenje. Već iz rana jutra bilo sve živo, sve veselo. Sa svih strana kotrljala se po tvrdu, kamenitu putu puna kolija svieta i vijala za sobom debelu, sivu prašinu; silan sviet dolazio pješice, jedni cestom, drugi popreko, kroz šumu i šikaru, jedni bosi, drugi obuveni u nove putranke opanke, ili „štifle“ s pucetima i visokim peticama.

Starice išle lagano i oprezno, potipale se o tvrdo kamenje i molile „Otče naš,“ pa „Zdrava Marijo,“ a onda na čas prestale i medjusobno se svadjale; a momci i djevojke pružili se u dva reda širom ciele ceste, pa se šale i hihoću, a kadkad i zapjevaju tiho izpod glasa; a svi liepo, čisto i svečano odjeveni. Iz svih obližnjih sela dolazile u B. ovakove „zavitne prošencije,“ premda

ni jedna nema pred sobom križa. A svatko zna, što je u Slavoniji „zavit“ (proštenje)! Tu se kuma sastaje s kumom, druga s drugom, prija s prijom; jedna ima sina za ženidbu, druga kćer za udaju, ova ovog, ona onog, a svaka je došla, da svoje hvali i u zviezde kuje, a tudje kudi i „švanji.“ Tu se viče, tu se svadja, ženi i udaje, a nijedna ne pita: kakva je djevojka, i šta vriedi, već: iz kakve je kuće, i koliko će ormara „ruva“ doniet?

Momci kupuju „medenjake“, pa čekaju, dok će mu njegova maja, teta ili strina pokazati prstom svoju odabranicu, a njegovu buduću ženicu, a tad prilazi k djevojci i pruža joj „milošću“ — maramu kolača, a ona njemu cviet iza uha, a ni deveta koga, da li su si mladi mili, da li će bit sretni. Tako na proštenju, koje se na koncu prometne u trgovinu žive robe!

Usred sela stajaše liepa biela zidanica, novim criepom pokrita. Neobične li danas žurbe oko te kuće i po prostranom dvorištu! Duž cieloga dvorišta pružila se sjenica spletena od zelena granja; pružila se i zakrčila pol dvorišta. U njoj stol do stola, stolac do stolca, a to sve liepo, fino, gospodski.

Ljudi se motaju, vrve i izviru kô mravi, šarena suknja mieša se s bielom, vezenom rubinom (košuljom), crne pantalone s bielim gaćama — gospodin sa seljakom. Sad svi naviru na vrata pred kuću, na kojoj se vijala velika hrvatska zastava. Glè, šta će sad bit? Mlad svećenik u bieloj mantiji za prašinu, živ i okretan, pripeo se na visoku stolicu i pribija na zid velika zelena slova spletena od kestenova lišća. Već je pribio jedno, već i drugo, treće, četvrto, i tako redom, a kad je bilo i

zadnje na zidu, skoči veselo sa stolca i stane promatrati svoje djelo sadržano u dvie rieči: „Živio mladomisnik!“

U to zazvonila u crkvi zvona, zagruvali i zaorili mužari, a sviet se uzžurbao i poredao za čas u dva reda, desno i lievo. Za čas, i iz dvorišta izadje svećenik u crkvenoj košuljici, noseć napried propelo, za njim djeca, pa žene i ljudi, a na koncu suh, visok svećenik u crkvenom ornatu — mladomisnik Marko K. obkoljen mnogobrojnim svećenstvom.

Topovi još uviek riču i odskakuju, zvuk zvona razlieže se veselo i dirljivo, a procesija stupa u crkvu i vodi mladog svećenika, da prinese Gospodu svoju p r v u ž r t v u.

IV.

U trgovištu S. namjestili Marka za kapelana. Njegov principal, čovjek osrednjih godina, krupna tiela i dobroćudna lica, bijaše čestita duša, — čovjek, kakvoga je Marko upravo želio. Vriedni taj svećenik obljubio je za kratko vrieme svim srdcem svoga novog kapelana upoznavši u njem čelična čovjeka, uzor-svećenika i vrla otačbenika. S veseljem i slašću slušaše njegove rieči, s ponosom i udivljenjem pripoviedaše o njem svojim znancima i prijateljima, s tugom i žalošću promatraše njegovo mršavo i žuto lice, njegovo upalo i pomućeno oko, koje bi samo za čas planulo, samo za čas zaigralo, kad bi Marko sa zanosom pripoviedao župniku o hrvatskoj otačbini, o hrvatskom narodu, odkrivajući mu tada svoju žarku, plemenitu dušu. I dobrom župniku zasjala često u oku suza, zakliktalo srdce,

a usta šaptala: „O još ima poštenih ljudi, još ima starih Hrvata!“ I pregnuo svom dušom, svom silom, da pomogne slabašnom zdravlju vrlog svog kapelana.

Marka štovala gospoda, ljubio sav narod. Prošla sretno godina dana Markova kapelanovanja, i nastala druga. — Stara učiteljica radi slabog zdravlja pošla u mir, a zamienila ju nova mladja sila, zamienila ju naša stara znanka — Marica D. Bože moj, kako godine, kako družtva promiene čovjeka! Nekadanja mala Marica, stidna i čedna, koracala je sada kao božica Junona, ponosno i samodopadno, s onim ozbiljnim smieškom, iz kojega se čita sva važnost, očituje neka visina nad običnim ljudima; koracala graciozno i dostojanstveno, što je samo gradskim djevojkama prirodjeno, kad dodju iz velikog grada u koje manje mjesto.

Jedne večeri sretoše se ona i Marko na šetalištu.

„O, stari znanac! Tko bi se takvoj sreći i nadao!“ uzklikne Marica ne odajući ni najmanje zabune opazivši Marka i pružajući mu koketno svoju malu ručicu, u kojoj je držala parfumiranu bielu rukavicu. Marku poširkne sva krv u glavu, zbuni se i ne znade u prvi mah, šta da joj odvrati.

„Da, da, stari znanac!“ prošapće na neke i obori glavu.

„Pa kako je, gospodine mladi svetče, kako živite? Jako malo truda posvećujete svojim starim prijateljima, kad im ne javljate, ni gdje ste, ni kako ste. Izniknuste izmed svieta kô lako perce u jakoj struji vjetra.“

Marku udari i opet krv u glavu, u lice. Već dugo se nije ovako rumenio. Sve mu žilice igrahu, dah mu

zastade. Uzdigne oči, a na Maričinom licu lebdio je izraz triumfatorskog uživanja; njezin pogled upiljio se u njega.

„Dobro, gospodično!“ odvrati Marko dosta sigurno. „U svom težkom zvanju spokojan sam i zadovoljan, a to je sreća, koju mnogi ter mnogi zalud traži, za kojom čezne i onaj, koji se pokazuje pred svietom sretnim, kojemu počiva neprestano smiešak na ustnama.“

Marica drhtne i ugrize se za ustnicu; osjetila je žalac i svu oštrinu Markovih rieči. Lako se zabuni i obori pogled k zemlji lupkajući svojim svilnim suncobranom po maloj, svietloj cipelici. I tad kao da se prene, uzdigne glavu i zapita onako iznenada, kao iza kratkog razmišljanja: „Zbilja, gospodine stari znanče, kako Vam se svidja ovaj tihi, ladanjski život? Meni je jako dosadno. Žao mi je, da sam ostavila grad. Nikakovih zabava, nikakove promjene. Svi ti selski kavaliri su nekako neizgladjeni i nespretni. Sve mi je na njima smiešno.“

„Oprostite, gospodično,“ odvrati Marko, „čovjek ne živi samo za zabave i veselja. Njega moraju voditi i drugi ciljevi, drugi ideali. A tad mu je svagdje ugodno, nigdje dugočasno. Duh, koji ne radi, i u velikom se gradu, i u velikom družtvu dosadjuje. Zar ne nalazite naslade u svom liepom zvanju, u odgoju i prosvietljivanju one male i nevine dječice, koja je Vašoj duši, Vašoj savjesti povjerena? Molite se Bogu, radite na polju prosvjete, nastojte oko boljka našeg naroda, naše domovine, i bit ćete uviek sretna i zadovoljna. Ja služim Bogu, služim domovini, i ne tražim drugih naslada, druge zabave.“

Za cielog Markovog govora bijaše Marica kô na žeravici. Zabunu, koju je kod prvog susreta znala vješto

prikriti, nije mogla više zatajiti i pokazala se očito uzrujanom.

„Zapamtit ću Vaše liepe savjete," odvrati nakon kratka mučanja i zaželivši mu „laku noć," nakloni se i nestane je brzo za obližnjim grmom.

Marko se povratio kući, bio je uzrujan, u grozničavu stanju. Svakim danom bivao sve bliedji, sve nemirniji. Maricu je izbjegavao i nije se više s njom razgovarao.

— — — Nekako oko nove godine dodje u S. mladi kot. pristav Milan M., stari Markov znanac i prijatelj. Marku bijaše milo, da se bar s nekim ima porazgovoriti o nekadašnjim liepim djačkim danima. A Milan bijaše dobar i plemenit mladić, premda jako živ i u gdjekojim zgodama skoro lakouman.

Za kratko vrieme upoznao se Milan s Maricom. Njena ljepota, njezino dostojanstveno držanje, kao i njena oštroumnost osvojiše posvema Milanovo srdce. Smilila mu se ova osamljena ruža, koja tu u osami mora da cvate i vene, gdje nema nikoga, koji bi bio kadar da ocieni njenu ljepotu, da se divi njezinom krasu, da čezne za njenim opojnim mirisom.

Ne bi dugo i Milan postade svakidanjim pratiocem liepe učiteljice na njezinim večernjim šetnjama, a dva mjeseca kasnije objavio je Marko sa propoviedaonice, da g. kot. pristav Milan M. uzima za zakonitu svoju suprugu učiteljicu Mariju D.

Skoro za tim vjenčaše se. Župnik bijaše odsutan, pa je Marko obavio vjenčane obrede. Nerazrješivim vezom svezao je svoju nesudjenu dragu i svoga prijatelja. Gorke li sudbine! Kad je na pitanje: „Ljubite li ovoga poštenoga mladića?" odgovorila Marica glasno i

sigurno: „ljubim", zakucalo je Marku srdce jako, silno; krv mu pojuri u glavu, a noge mu zaklecaše, da se morao za čas nasloniti na žrtvenik, da ne padne.

Poslije vjenčanja osjeti Marko neku grozničavu trzavicu i leže u krevet. Čas se tresao i cvokotao zubima od zime, a čas zatim obuzela ga je odmah vrućica i vatra.

U to došao i župnik kući. Čuvši za Markovu bolest, pohiti odmah iz kola k njemu i nadje već tamo liečnika, gdje se vrti oko bolestnika.

„Šta je, za Boga, gospodine doktore, valjda nije opasno?" navali odmah župnik na liečnika.

Ovaj zaklima glavom i ne reče ništa.

„Hm, hm, vidjet ćemo. Mir, samo mir!" reče na koncu i odklipsa stari Eskulap.

Marko počeo bulazniti. U dva dana sasma se izobličio. Kraj sveg liečnikovog mudrovanja i nastojanja kretala bolest ipak svakim danom sve to na gore. Župnik brzojavi Markovim roditeljima. Kô bez duše navališe sutradan biedni roditelji u bolestnikovu sobu i nadjoše nesretnog sina, gdje se bori sa smrću.

Ne daj, Bože, onakove žalosti! Suze čovjeku teku, kad samo spominje to, a kamo l' da to još gleda, da to sluša.

Župnik stajaše kraj kreveta duboko razžalošćen, bez glasa. Biedna majka trzala se i svijala grčevito lamajući rukama, a prevelika bol ne dade joj da izusti glasa, da prolije suze, a nesretni otac pritiskaše glavu na sinovu ruku vapijući neprestano: „Marko, oprosti, Marko, oprosti! Mi ti zadadosmo smrt, mi smo krivi. Oprosti, htjeli smo ti dobro, al' smo neuki, nismo razu-

mjeli. . . . . Bože, o Bože, nas uzmi, a ostavi njega, neka živi!"

Marko se napinjao, da utješi roditelje, da im nešto kaže, ali mu nestajalo daha. Jedva jedvice prošapta nekoliko rieči: „Pra — štam . . . Mo — lite . . . se . . . Bogu . . . za —— me . . . . s Bo —— gom! . . . I pritisnuvši na ustne razpetoga Spasitelja, protegnu se, a plemenita mu duša odleti pred Svevišnji priesto.

*

Sprovod bijaše krasan. Staro i mlado pohitilo da izprati na vječni počinak svoga ljubljenoga pastira, i nije bilo oka, koje nije prolilo suza.

Literat Tonček.

Tiha, blaga večer spuštala se nad gradom Zagrebom.

Sitnim korakom, uzdignute i na desno nakrenute glave, krčeć si laktovima put kroz hrpe šetalaca brzao je gospodin Tonček N a s u r i ć.

Njegove su se ruke grčevito stiskale, njegove bliede ustne svak' čas podrhtavale, no gospodin Tonček svjestan si svoje veličine sve to dostojanstvenije koracao, sve više namieštao usta na umjetan smieh . . . . .

— — — Gospodin Tonček rodio se u nekom malom bosanskom selu od siromašnih roditelja. Kad je svršio početne škole, htjede otac da ga dade kamo u nauk kojem obrtniku, al' stari njegov učitelj ustade protiv toga tvrdeći, da je u djeteta bujna mašta i neobičan dar, koji će danas sutra uzdići njegova djačića do Bog zna koje visine.

Otac sve mozgao, piskarao i računao, te jednog dana bi zbilja odlučeno, da će Tonček u gimnaziju; i kad osvanuo Mihael, nije našao više Tončeka u roditeljskoj kući.

Kad se Tonček našao u gradu, pa kad je gledao i slušao svaki dan svoje stroge, bradate profesore, još mu više porasla sanjarska ćud, još si više utuvio u glavu, da će ono djače starog seoskog ćelavog učitelja biti doskora „lumen mundi.“

To ga je kriepilo, to ga je bodrilo, da stupa samo napried stazom, kojom je već pošao, to mu je ulilo snage, da je već tada — kako on tvrdi — započeo raditi na literarnom polju. U tom zanosu prodje i godina dana, a kad profesor na koncu godine reče: „Tertiam habes; nisi za školu!“ nasmija se Tonček nehajno i ostavi zavod proklinjuć i njega i učitelje, koji ne znaju uvažiti njegova znanja i onakova talenta.

Uvidio otac, da iz tog brašna nikada pogače, pa potražio u gradu još isti dan majstora, koji bi mu sina uzeo u nauk. Al' Tonček ni čut. On da bude šegrt, on, Tonček, koji će jednom zasjati u domovini poput novog sunca, koji će odkriti obćinstvu do sada nepoznati sviet, iznieti nekušano blago, koji će . . . . al' šta, glupost! On, pjesnik, pa da nosi pregaču i ide po ulicama bos! Glupost!

„Pa da kud ćeš, sinko, kud ćeš, kad ti sam meštar veli, da nisi za školu?“ u sto briga će otac.

„Ah, šta profesor; šta on zna, tko sam ja, baš kao i ti!“ otresao se Tonček.

„Hoćeš li kući? No govori, za ime božje, kud ćeš sad?“ opet će otac.

„Idem u sviet“.

I otišao je. Dugo se nije znalo za njega. Roditelji ga već oplakivali i držali mrtvim, kad jednog dana osvane Tonček u svom rodnom mjestu.

„Gdje si, šta si?“ pitali ga po selu.

„Pa, u gimnaziji“, odvraćao on ponosno.

„A u kojem razredu?“

„U četvrtom.“

Kako iznenada došo, tako i otišo. Nakon tri godine eto ga opet u selo.

„Gdje si sad, jesi l' još u gimnaziji?“ pitali ga opet po selu.

„Pa da bome!“

„A u kojem razredu?“

„U četvrtom.“

Ne znam, zašto, al' taj mu IV. razred tako omilio, da je uviek govorio „u četvrtom,“ a u istinu je bio u nekom franjevačkom samostanu, gdje je posluživao u crkvi i kod stola. Ondje je i nešto malo latinštine naučio, čim se on u velike diči, te svagdje i pred svakim iztiče tu svoju klasičnu naobrazbu.

Nakon toga zaputio se Tonček u sviet, da bi — kako mi je sam rekao — upoznao narod i njegove oblčaje, i skupio što više gradje za svoje drame, novele i romane.

Nakon dvogodišnjega lutanja i potucanja osvane jednog dana u Zagrebu, kao i „vječni žid“ — u očidan izbora.

Velegradska vika i buka očarala i omamila odmah duh mladog sanjarca, koji se brzo odlučio, da će ostati tu do konca svoga života. Učan već svietu, nevolji i sirotinji sprijateljio se on odmah sa svojim tužnim stanjem, te bježao onda po vas dan po gradu, da upozna škole, učilišta i znamenitije ljude, poimence pjesnike, književnike, urednike i druge, koje je on kanio sve pre-

dobiti za se i na svoju stranu, a onda gromkim glasom zagrmiti svietu: „Stoj, tu sam ja!“

Pripoviedao mi je, da je već duže vremena u Zagrebu, al' ja ga prije nisam poznavao ni osobno, ni po djelima, a koja su ipak — kako on dokazuje — cielo to vrieme u svim časopisima i belletrističkim listovima izlazila......

Jednog dana priobći mi moja stara „teta“, da ću dobit u sobu novog stanara.

„A šta je?“ upitam ju.

„Ja ne znam“, odvrati ona, „veli, da je nekakav „letirat“, koji li je bies?“

„Ahà, literat možda?“

„Dà dà, tako nešta.“

Jedva sam čekao večeri, kad će doći taj moj literat. Bio sam strašno znatiželjan. I zbilja, kad se unoćalo, otvore se vrata, a u sobu stupi s nekakvim paketićem pod pazuhom — moj literat.

„Čast mi je“, odmah će on k meni pružajuć mi ruku, „ja sam Tonček Našurić, literat.“

„Drago mi je, gospodine!“ odzdravih ja što ljubeznije, samo da ga što više osokolim, „izvolite sjest, pa odložit. Bože moj, sad ste doma, niste već strani . . . . A šta pišete, ako smijem pitat.“

„O, to ni' nikakva tajna. Tako, koješta: pjesmice, fantazije, feuilletone, novele, a sad sam baš započeo dva romana i jednu dramu.“

To rekav izvadi iz žepa kojekakovih papira i pokaže mi na jednom početak te svoje drame.

Čitam lica: François, Gottlieb, Charles, Juan, Leodegar, Pelagija, Jehova, Bibijana, Estera itd.

„Kakav je to rićet?“ pomislim u sebi, a tad ga zapitam:

„Oprostite, gospodine literate, al' ja nečega ne razumijem . . . . .“

„O, dà, dà, znam,“ ne da mi on da dorečem, „vi ne razumijete tih imena. Odmah ćete shvatit. Uzeo sam imena kod nas riedka i neobična, samo da pobude više efekta. Dobro je, gospodine, dobro, jer sam nedavno bio kod jednog glumca, pa je i on pristao dušom i tielom uz moju liepu ideju.“

„A drama je inače . . .“

„Iz naroda, gospodine. Sve sami „narodni motivi.“

„A mà, čovječe, to onda nema smisla. Kako bi to izgledalo, kad bi se na pozornici pojavio hrvatski seljak s francezkim, njemačkim i Bog zna kojim imenom. To ne ide!“

„Eto, i vi ste već jedan oponent više. Ja ne znam, zašto nitko ne će da me shvati i razumije?“

„Ta vas, čini mi se, ni nije moguće razumjeti,“ odgovorih mu.

„Ha, to je, vi'te, ono, što mene nije moguće shvatit. Ja vam pišem sve same misteriozne stvari, ja opisujem salon, pa fine kretnje i aristokratske razgovore, što nije za svakoga, pa me zato malo tko i razumije, pa zato i imam jako uzak krug čitalaca. Ja publiku ne zabavljam, ja ju „usavršujem.“

„A niste pisali nikada ništa iz seoskog života?“ htjedoh da još koješta saznam.

„O, jesam, dok sam još mlad bio, al' to mi se ni najmanje ne dopada. To se protivi mojoj naobrazbi. To je samo za seljake, radnike i ljude „ex plebe“.

Jedva sam se nekako uzdržao, a da ga radi toga nisam onako poštene mjere počastio.

Tako se svršila naša prva večer.

Jedne večeri dodje Tonček nekako dobre volje. Ja sam pisao, te slabo mario za njegove „humoristične i komične“ dosjetke.

„Šta pišete?“ upita me on na koncu.

„Sliku iz seoskog života“, odvratih i nastavih dalje pisanje.

„He, he, he, zar i vi? He, he!“

Ja sam samo šutio i pisao dalje, a on se vrtio oko mene amo tamo, dok mi na koncu ne stane za ledja, te smijuckajuć se počne čitati i koješta pribrndavati.

„Eto!“ on će, kad je malo čitao, „to može biti liepo, ali za takve stvari slabo tko mari u današnje doba. Tko će iz naroda čitat tako šta, kad on to svakim danom vidi, svakim danom čuje? To je za penzionirce, penzionatkinje i opatice, ali salon, he, to je nešto drugo. S tim treba upoznati naš narod, to vi pišite!“

Nisam mu htio ni na ovo ništa odgovoriti, već sam pisao dalje.

Kad je vidio, da ja ne ću nikako da se upustim s njim u „literarnu prepirku“, kao do sada, onda je i on sio, pa se razmahao, razkrečio i počeo da opisuje svoj — salon.

Sjedio je i sjedio, i kad sam pogledao na njegov papir, imao je istom dva redka napisana.

„Šta ne pišete?“ upitam ga.

„Čekajte!“ mahne on rukom. Tad na jednom skoči, brzo pobaca sa sebe odielo i legne u krevet.

Ja sam ga gledao u čudu.

„Šta vam je, zar ste pustili svoj salon?“ upitam ga ne znajuć si nikako protumačit njegova postupka.

„Ne, ne, nego da sakupim malo fantazije“.

Kad se već dosta naizprebacivao po krevetu, tad opet skoči, napiše par rieči, pa bjež' opet u krevet. To se opetovalo nekoliko puta. Meni je bilo, da puknem od smieha. Takova literata nisam još nigda vidio, od kako sam živ. I tako vam nije bilo gotovo nijedne večeri, da se ja ne bih s mojim literatom do mile volje nasmijao.

. . . .

Jedne večeri bane Tonček kô bez duše sav zaduhan u sobu, i čim na vrata, odmah će mi:

„Gospodine, molim Vas, skupite mi predplatnika za moja „sabrana djela“. Ciena će bit 3 Kr.“

Ja nisam znao u prvi mah, šta da mu odgovorim, neg' sam ga samo bielo gledao.

„Šta ne ćete? Pa svejedno, ja već imam tri sto licejka,“ — i izpane naglo iz sobe, a ja ostah zapanjen. Ne prodje ni pol sata, evo Tončeka nazad.

„Ha, zašto niste išli sa mnom večeras, pa bi' čuli, ha, zašto niste!“

„Kuda?“

„E, kuda, zašto niste išli?“

„Pa šta bih čuo?“

„Čujete!“ počne Tonček šaptati, „ja se bojim, jako se bojim . . . . Ja se šećem, a dame, gospodjice, pa sve velika gospoda na me prstom, pa . . . . šta mislite? — — To je on, to je Nasurić, taj književnik, pjesnik, taj veliki genij krvatski! . . . . Ha, ha, ha, šta velite, šta? . . . . O, sad

ću ja pokazat tom nezahvalnom svietu, dà, sad ću . . . . Pa moja drama, čujete, drugi mjesec . . . . već je sve gotovo. Nas ćemo dva sjedit u loži, sviet će pljeskat, bacat cvieće i vience i vikat: napred auktor! a ja, no, šta mislite . . . . . ha, ha, ha! Šta velite sad, amice? Slava, sreća, pun žep novaca, aaa, tko je bolji? Vi pišete, ja pišem, vi ste literat, ja sam literat, al' vi, oprostite, ne morete kao ja; et' vi'te, što je salon, što li „bon ton!"

Baš sam otvorio usta, da mu odgovorim, al' on mahne rukom i udari sav razdragan dalje u hvalu:

„Oh, samo još par mjeseci, samo par pa . . . . ."

„Pa? Šta će bit onda?"

„Šta? Vidjet ćete! . . . . Čujete! Sav sviet bih uništio, sav . . . ."

„Ma zašto, čovječe? Zar vas sviet ne miluje, kad vas ubraja medju svoje velike pjesnike i genije?"

„Ah man'te! Sviet je nezahvalan. Slaba je njegova plaća. To je sve malo, — malo, čujete li? Ja sam više zaslužio . . . . . A šta mislite, šta ću s mojim rodnim mjestom učiniti, no šta?"

„Šta, valjda ga opjevati i ovjenčati mu ime viencem slave?"

„Ha, ha, ha! Spalit, dà, spalit ga, jer me ne razumije, jer ne će da me upozna, da mi . . . . . . no, šta mislite. . . . . . ha, ha, da mi spomenik podigne. . . . . . O, vae tibi, plebs ingrata!" . . . .

Meni je bilo, da sanjam. Šta da mu kažem? Ništa. Da je gospodin Tonček bio kakav vojskovodja, glavar zemlje, učenjak ili ma kakav kapitalista, čovjek bi ga se možda i uplašio, al' ovako — bio je Tonček samo

čovjek, velike doduše energije, ali malena uma, koji sa svojim fiksim ideama nije mogao nikom straha zadati.

Tonček izkalio na koncu sav svoj pravedni gnjev na tetinom „macanu" i otišao srdit u krevet, a ja nastavio svoj prekinuti rad. Stavljajuć u red neke knjige, koje su mi smetale, nadjem dva tri izšarana papira i htjedoh već da ih bacim, a da ih i ne pogledam, kad mi padne na um, nije li to možda kakova Tončekova literarna radnja. Bijahu u istinu dva lista iz njegovog „Dnevnika". Evo ih:

15. rujna 18**

Moj idealizam ne vodi k svrsi. Od danas ću uzeti druge naočale. Bit ću realista, bit ću materijalista, pantheista, atheista, sve, sve, samo ne ono, što sam do sad bio. Dà, od danas ću bit drugi kod kuće, a drugi na ulici i u družtvu . . . . Kako je to zanimivo, kako privlačivo, kad se kaže: ovaj je čovjek tih i tih načela, ovaj vjeruje u neku novu vjeru, koja je isto tako „fantastična", kao i „fanatična". Dà, ja ću od danas imati drugu vjeru, ja ću stvoriti nove dogme, ja ću biti drugi Luther, Kalvin, Zwingli, Hus, Muhamed, a moje ime spominjat će literatura, spominjat će historija.

*

23. rujna 18**

Moje fantazije „U bolestnim živcima" ne će nigdje da prime, a ipak je to pravo remek-djelo, kojim se nadam doskora razsvietliti mnoge tmine. Možda, što sam odao svoja pantheistička načela? . . . . Glupost!

A kako je mogla zanieti dra. K-a, koji mi eto piše, da bi ju s mjesta tiskao, kad bi imao svoj list.

Samo, da nekako „duboko“ pišem, da sam „nerazumljiv“. Ha, eto ni jedan doktor me ne može razumjeti, a ipak priznaje, da je sama filozofija, sama logika. Da vidimo sad, tko će sa mnom? Pa onda se još kojekakvi „stihoklepčići“ i „filistri“ usudjuju mene kritizirati, dapače odsudjivati moje radnje, da nisu ni za . . . . . Ha, ha, ha, glupost!

*

12. listopada 18**

Sviet je u istinu vrlo smiešan. Kad kog ne može shvatit, kad ih tko svojim znanjem daleko nadkriljuje, onda, mjesto da mu se dive, vele, da je „luda“. Zar je Galileo Galilej bio luda, kad je još i nakon svoje prisege uzkliknuo: „Eppur si muove“*), a oni ga nisu mogli shvatit! O, koli je žalostna sudbina nas učenjaka i književnika! Meni reći luda!!! . . . . . Pa napokon, ako ćemo za pravo uzet, svi smo mi umjetnici u neke vrsti ludilu! Nije li ona djevojka u ludnici nacrtala u par poteza glavu tako savršene ljepotice, da su se svi veleumi morali — hoćeš, ne ćeš, — diviti, a kad je došla k sviesti i pameti, nije znala pravo ni olovke držati. Zar to nije jasan dokaz? . . . Ha, ha, ha, svi smo ludjaci, svi . . . ha, ha, ha; tko više zna, taj je veća luda, a ja, ja sam onda velika, jako velika, „kolosalna“ luda“ — — — — — — — —

*

*) Pa ipak se kreće!

Još par večeri zabavljao me moj literat, a tad na jednom izčeznuo, a da nije nikom ni „s Bogom“ rekao. Kasnije se nismo sastajali. Dà, jednom samo ustavio me na ulici i pitao, hoću li ići u kazalište, kad se bude predstavljala njegova nova tragedija. Obećao sam, a on je otišao dalje namieštajući jednako usta na umjetan, gordi smieh . . . . . .

Izvanredni doktor.

Nad gradom Zagrebom lebdila je blaga, ljetna noć. Plamni je mjesec treptio na nebu, ulicama je strujio laki povjetarac. U gradu je vladao mir, po ulicama ni žive duše. Iz nekih kuća prodiralo svjetlo, al sve bijaše niemo. Reko bi, Zagreb je izumro. Al' posluhni malo! Ne donosi li to vjetar neke nejasne glase? Ne ciliču li to gusle, ne udaraju li to tamburice? Dà. Blaženo je počivao grad u prvom snu, al van njega je živo, preživo. Van njega sada sve mravom vrvilo, sve kipilo, sve ključalo. Tà Stjepanje je, a u Zagrebu — „kraljevski" sajam. Puno bijaše veliko sajmište, još punije bijahu „mehane". Vince se lilo, vince se pilo, a kad su ga pune glave, tad se ne pazi, ni tko si, ni šta si — svi smo „ljudi". Glasno su gudile gusle, skladno su udarale tambure, a još skladnije tapkale nježne nožice u cipelama i opancima kraj finih gospodskih cipela ili grubih soldačkih čizama. Tu visoki gospodin crne brade, s cilindrom na glavi, obujmio ljepušnu snašu, pa ju vrti i okreće, nosi i njiše, a tamo opet pijani husar ogrlio debelu gradjanku, pa prebire hitro nogama, misliš, polomit će ih. Zvonile čaše, ljuljale se flaše, govornik nicao za govornikom, bilo je pjesme, bilo i rieči, bilo i vike, i bilo cike, bilo smieha i kletve pijane množine, bilo je svega, — nu, kô na svakom sajmu.

Medjutim, dok su miroljubivi inače Zagrebčani bili na sajmištu ljuti bojak s pustolovom Vinkom Lozićem, primicao se Maksimirskom cestom gradu Zagrebu čudan putnik. Po zdepnastu, nespretnu tielu, po ogromnoj batini i debelim gjonovima sudio bi, da je Kranjac, po široku šeširu i kozjoj bradici ubrojio bi ga medju Talijane, po kratkim crnim pantalonama i drzovito zamazanom salonskom kaputu mislio bi, da je putujući umjetnik, po dugoj kosi, da je stihoklepac, a u istinu bio to dušom i tielom pravi pravcati Tonček Nasurić, feuilletonista svih mogućih političkih i beletrističkih listova, pisac fantazije „U bolestnim živcima", oduševljeni propovjednik darvinisma, pristaša najnovije filosofske struje, auktor preludog „Praeludija" i t. d. i t. d.

Junački je stupao putnik ne mareć za debelu prašinu, koja mu je dobrano izšarala crno odielo, junački je odbijao dosadne komarce, koji su se pjevajući neprestano zadievali o njegov filosofski nos.

Visoko su stršili tornjevi sv. Kralja, dostojanstveno se izticao grad na mjesečevu svjetlu.

U Maksimiru treptilo lišće, u grmu pjevao slavulj. Milo i tužno prelievao se u noćnoj tišini slavuljev piev, mirno se ljuljali talasi na gladkoj površini jezera.

Na tornju sv. Kralja odbilo deset sati. Putnik stade. Odahnu, obrisa znoj, nakašlja se, i da podje. Al' jače zastruja vjetrić, a zrakom zabrujiše zvuci glazbe, odjeknuše zvuci divlje pjesme.

Veselije uzdignu putnik nos, veselo protegnu umorna uda. — — —

I dodje putnik na sajmište. Upravo je debeli mesar s još debljim trbuhom svršavao svoj govor, slaveći vrline i zasluge svog susjeda, suhog dugoljana gradskog pisara, a veselo družtvo udarilo u biesno klicanje.

Iza njega digao se mali, ćoravi kramar i plačnim glasom stao se tužiti na pretjeranu skupoću, koja je u zadnje vrieme nastala u gradu Zagrebu.

Ćosati šoštar htio je pod svu silu da uvjeri družtvo o pokvarenosti svieta, no kadgod je kušao da se pridigne i da govori, svaki put je pao na klupu ko srušen dub, a čaša mu se skotrljala pod noge.

Napokon su u isti mah svi govorili, i svi su vikali, a sve je slušao — g. Tonček Nasurić. Al' nisu svi vikali. Jedan je čovjek ipak šutio, a bio je to vriedni zagrebački dimnjačar Gjuka B. —

Čudno je drhtala svieća, podrhtavana lakim povjetarcem, čudno je bacala svjetlo na ćelavu glavu majstora Gjuke, a još čudnije podrhtavahu mu dugi brci izpod omašna nosa.

I pade pogled Gjukin na našeg putnika.

„Sluga, poštovani gospodine!" nakloni se putnik učtivo.

„Dobar večer, prijatelju!" odzdravi Gjuka. „Sjednite, evo ovdje". i pokaže mu mjesto do sebe.

„Pa kad ste tako dobar . . ." i sjedne Tonček.

„Putnik ste, kako vidim."

„Jesam, gospodine."

„S daleka li?"

„O dà. Čak od „morskih strana". Dalek put, umorih se."

„Ah!" zine Gjuka. „S mora, velite? Tu još nisam bio. Mora da je jako liepo tamo?"

„O da, jako liepo", ponovi Tonček. „Al' morađoh otić. Znate, poslovi . . ."

„Ta dà, prokleti poslovi! Znam, kako ne bi'! Et' i ja, makn'o bi' se kamo, al' ne mo'š. Da s' na glavu postavim! . . . A vi, kako rekoste, na moru bili? Da mi pripoviedate! . . . . Al' šta! Putnik ste, gladan, žedan, evo, izvol'te, kriepite se, ja već jesam. Al' gucnut ćemo skupa. Dete!"

Tonček se latio večere. I nije ga trebalo dugo nudkat. Hitro je gutao komade debela mesa, pohlepno ih je zalievao rumenim vincem.

„Tako — pa vam hvala, gospodine! Sit sam. A sad da vam pripoviedam. Čujte!"

„Da, da, slušam", promumlja Gjuka i iztrese čašu. „Pijte, pripoviedajte!"

„Bit će tomu neka četiri mjeseca. Sunce sjelo za goru, a ja da ću na put. Sve me nešto vuklo u „morske strane . . . ."

„Vi ste trgovac, je l' te?" prekine Gjuka.

„O ne. Pa Vi ne znate, tko sam ja? Gle, zaboravih Vam reći. Ja sam Nasurić, Tonček, literat i pjesnik."

„A nu!" začudi se Gjuka, „Vi pišete — kako se ono kaže, no . . ."

„Pjesme, stihove", razjasni Tonček.

„Dà, stihove. Oprostite, a ja mislio, da vi trgujete marvom. Eto, vi'te, kako se čovjek može lako osramotit . . . Al dete samo, dete, ja volim slušat."

„Kako rekoh", nastavi Tonček, „vuklo me nešto neprestano u one strane. Dodjem u Karlovac, prispijem

na Rieku. Gledam, a to more, pravo duboko more. Tu ladja do ladje, a sve velike, grdne, nu, nepregledne. Na svakoj po pet, šest dimnjaka . . .“

„Vidi, vidi“, žmirne Gjuka i segne za čašom.

„A naroda? Per Baccho! Tu finih i ugladjenih Francuza, tu hladnih i bogatih Engleza, pa Amerikanaca. Tu ti Crnaca, i Arapa, pa Kineza u dugim šarenim haljinama, s dugačkim perčinima. Pa još, čujete, gospodine, patuljaka, dà, pravih patuljaka sam vidio. Ma toliki je, nà, preskočio bi ga. A sve to vrvi, bježi, viče, psuje; veća buka i vreva, neg li sad ovdje. A to tamo svaki božji dan . . . Liepo mi je tamo bilo. Vidjeli ljudi, tko sam ja, pa se ne mo'š otrest jednog, da dodješ k drugom. Ma šta, na rukama me nosili, nije druge. Al' trebalo je na put, dalje. „Morske strane“ su bogate, pune narodnog blaga. A to sam išao da skupim. Šta, gospodine, nije l' to genijalna misao? Recite! To je zlato, gotov novac, imetak.“

„Uhm,“ promumlja Gjuka i segne opet za čašom. „Pijte, lakše će vam ić'!“

„Tu vam je gradje za romane, novele, tu za drame, balade, epose, za sve. Šta velite, šta, a? A ja sam to išao da skupim, ja, čujete li, gospodine! I skupio sam, jesam, Bogu hvala! Evo tu, gle'te, pun je džep. Svaki ovaj list gotova je stotinjarka.“

„A nu, tko bi to reko! — Pijte!“

„A to sad treba obradit. To vam je polje, neuzorano, treba ga uzorat, posijat, pa da vid'te ploda, zlatna ploda. To vam je okostnica, treba joj mesa, krvi, treba joj života, i poplavit će sviet. Al' šta: poplavit — — osvojit će ga, cieloga, dà, osvojit će ga. A ja ću joj

dati mesa, dati ću joj života. Gospodine, znate, svojom ću krvlju pisat, ovom, vi'te, što mi u žilama teče, „kolosalno“ pero zamakat ću u nju.“

„Liepo govorite, dimnjaka mi!“ pohvali Gjuka. „Pijte, žedan sam!“

„Žedni ste? I ja sam, jako sam žedan, al' ne vina, ne, žedan sam časti, slave. — Čujte! Jednog dana sjedio sam na kamenu kraj morskog žala. Sunce je blago sjalo, more bijaše tiho, mirno. U daljini se vidjela ladja. Razapela je jadra, plovi. Zamislih se, zaspah. Ne znam, kako sam dugo spavao. Na jednom osjetih, kako me netko drma. Gledah, slušah, razumjeh, al' se ne probudih. Preda mnom stajaše — morska vila . . .“

„Boga Vam!“ skoči Gjuka, „a ja sam mislio, da ih nema.“

„O ima ih, ima; slušajte samo!“ I Tonček nastavi oduševljeno dalje. „Lice joj bješe ko morska pjena, ožarena trakama zapadajućeg sunca. Zlatna kosa razpletena u duge pramove padaše joj niz naga ramena, sizaše do koljena.

„Čuj, Tonček!“ govoraše mi vila, „klin se izbija klinom, otrov se lieči otrovom! Zapamti, i čeka te slava!“ I nesta vile. — Probudih se, sunce je išlo k zapadu. — Šta to reče vila? Klin se izbija klinom! To znam. Otrov se lieči otrovom! Toga ne mogoh dokučit. Razbijah glavu — dovinuh se. Da vam reknem? Ne mogu, ne smijem, tajna je. Al uspjeh ćete vidjeti, doskora. Bit ću doktor . . . .“

„Nuto, nuto!“ divio se Gjuka. „Al sad ćemo pit. — Da Vas Bog poživio! Što je reć, liepo pripoviedate . . . Pa doktor, velite? Džaba ti, to je velik gospodin. A Vi ste učili to?“

„Ne, nisam," odvrati Tonček. „Ja ću bit, kako da Vam samo kažem, no, „izvanredni" doktor."

„Iz-van-re-dni doktor!" čudio se Gjuka. „Ja tog nisam još čuo. Ne, nisam. A je l' taj veći, neg' naši doktori?"

„Dakako — i tih je jako malo," tumačio Tonček. „Na svietu do sad bio je samo jedan, Kneipp, a taj je umro. Sad ću biti ja. Al' šta je Kneipp? Šta? Prama meni? Ništa. Vi'te, molim Vas. On je liečio vodom, a ja? Ja ću otrovom, — pravim, smrtonosnim otrovom. I trinaesti dan bolestnik će ozdravit — ili umriet, u istinu umriet. Dà, upravo trinaesti dan. To mi reče vila, moja vila. Ona će mi i liekove pravit. Šta velite sad, a?"

„Pijmo!" odvrati Gjuka i prinese k ustima čašu.

„Pa čujte!" produlji Tonček. — „Prošlo nekoliko dana od moga sna. Ja sjedio opet na morskom žalu. Valovi udarahu o brieg, more se pjenilo. Držah u rukama dogotovljenu pjesmu „Morski vali". Hoćete da čujete:

Oj divno more, oj morski vali,
Šta ste nabujali . . . . .

„O hvala, hvala!" mahao Gjuka rukama, „ne volim morskih pjesama".

„Pa dobro. Da nastavim. — Stadoh čitati pjesmu. Vali postajahu sve bjesniji; sve jače, sve žešće udarahu o hridi. Rek bi, da mi se zahvaljivahu. Dočitah. Vali se umiriše . . . Prodje nekoliko minuta. Iz vode se začu glas, bio to moje vile. „Tonček, čuj!" reče ona. „Zagrebačko je kazalište razpisalo nagrade za tri najuspjelije drame. Ja ću ti pomoći. Idi, i natječi se!" Tako

reče vila — i održa rieč. Po noći mi je govorila — u snu, a ja sam po danu pisao. Napisah, dodjoh, pa da se natječem."

„Vidi, vidi!" snebivao se Gjuka. — „Pa doktor, velite?"

„Dà."

„I otrovom, velite?"

„Otrovom."

„S Bogom doktori."

„S Bogom."

„Svi ćemo k vama."

„Svi. — O pokazat ću ja njima, dà, cielom svietu, tko je Tonček Nasurić. Ne ću li?"

„Hoćete. Dakako."

„K men' će grofovi, knezovi, i kraljevi, i oni će, pa ta slava, taj glas?"

„Dakako."

„Za koji dan dolazi jedan bogati Arap, evo pisma. Znate arabski?"

„Ne znam."

„Šteta."

„Dà, šteta."

„Pa novac, he, novac! Milijuni, milijarde. Šta? Više, još više!"

„A!"

„Pa kočije, vatreni konji!"

„A!"

„Pa palače, sluge, perivoji!"

„Nu!"

„Dà. Sve će to bit, sve. — — — A onda ćemo diktirat — — cielom svietu!"

„Vidi!“

„Al' jedno ne ćemo.“

„Glè!“

„Ženit se ne ćemo!“

„A!“

„Žena je djavo. Varala bi me.“

„Bi!“

„Sad ste čuli. A sad idem. Moram. Zove me vila. S Bogom!“

„S Bogom!“

I odklipsa „morski čovjek“ u noć.

Gjuka osta zablenut. — — — — — — —

Moj prvi ljubavni list.

Gospodjica Ljubica bila je liepo stvorenje. U tom se slagala ciela požežka gimnazija, barem „trpeća“. Bila je doduše malo škiljava, ali to kanda joj je baš pristajalo i još više uvećavalo njene čare i krasote.

Ja, član „trpeće“ gimnazije, gospodin sedmoškolac, bio sam od vajkada ljubitelj svega, što je liepo i dobro, a kako je gospodjica Ljubica po pripoviedanju njenih saučenica bila i dobra, nije nikakovo čudo, da sam ja svaki dan dobar dio slobodna vremena odšetao pred opatičkim samostanom, u kojem je živjela moja vila.

Dani tekli, Cicero i Demosthen spavali, a ja gnječio Pegaza i letio po Parnasu. — — —

Ljubavnih izljeva bio već puncat koš.

Ja nisam bio izmedju onih, za kojega bi se moglo reći, da je „l'amante timido“ t. j. sramežljiv, plah ljubavnik, nego sam jednoga dana izabrao nekoliko ponajboljih stihova, popratio ih oduljim listom, punim žarkih osjećaja i uzdisaja, začinio na koncu milijardama najvrućih cjelova, i sav taj „mixtum compositum“ odposlao svojem idealu.

Prošla tri dana, nema odgovora, prošlo osam i deset dana, nema ga i opet.

U mojoj duši počele se radjati crne misli, crne slutnje. Ljubica, moja obožavana Ljubica, pa da me ne ljubi! Ah, to ne može bit! . . . . Neki bies mora tu biti, al ona — pročitat one pjesme, vidit u njima onoliku ljubav i čeznuće, pa još ne ljubit! Ah, šta, absurd i pomisliti.

Sjednem i napišem novi list — još dulji, još vrući, list očajan i pun plača.

Al eto nove nesreće. „Postillon d'amour" se razbolio i list se ne može predat. Trebalo je čekat i trpjeti. Oh te muke! — Medjutim treći dan po ovom dobijem list. Rukopis nepoznat, žig poštanski nečitljiv.

Otvorim ga. U njem moje — rodske rodjene pjesme, i list.

„Mladi prijatelju!" tako govorio list. „Šaljem Vam natrag Vaše „stilistične vježbe", prerano ih turiste u sviet. Matura Vam nije daleko, knjigu u šake, a mojoj Ljubici dajte mira. Ona je još ludo diete, a Vi nezreli deran, za vas ni jedno nije ljubav. Bit će vremena i za to.

Mato Z., učitelj."

Bio sam osupnut . . . . Ljubica! izdala me! . . . . o ti . . . . Pa još ova ironija: moje pjesme, moji ljubavni izljevi — „stilistične vježbe"!

Poderem pjesme, bacim list. Kipio sam. Al' „tuš" gospodina uče učinio je ipak svoje. Žarka moja ljubav odbjegla je poput ptice krilatice, kô da je nikad nije ni bilo. Ja sam u brzo ozdravio, odagnao do sto djavlova Pegaza i sprijateljio se opet s mudrim Demosthenom i brbljavim Ciceronom. — — — —

Svakidanja pjesma.

Ljubili su se — žarko, vierno, kô dva mlada goluba. Nije bilo dana, a da se nisu vidjeli, a kad bi se i to desilo, premda se dešavalo vrlo riedko, ona je bila smetena, zamišljena, a on kô bez glave. Dani im tekli ugodno, i njihova ljubav, koja se razvila tako rekuć u djetinjstvu, slavila već i petgodišnjicu. — — —

Na jednom ih ne vidješe zajedno. On je hodao po cio dan ulicama zdvojno, zamišljeno, ona samosviestno, graciozno. Po koji put se sretoše. Njemu navalila u glavu krv, nabrekle žile, a srdce — da izskoči. Ona s uzdignutom glavom i ironičkim posmjehom skakutala uz drugoga. „Die Liebe hat ein Loch bekommen!" govorili zlorado za njima ljudi, a on bi to čuo i pomislio svaki puta: „Dà, jer sam ja bio — pošten."

Zabavna večer u Dolnjoj Stubici.

Nikada nisam osjetio tolike volje za školu, niti sam ikada požalio za onim liepim školskim danima, kao onih praznika, kad sam svršio sedmi gimn. razred.

Sunce je žeglo i palilo, kao da mu je za zadnji put, a bezposlica i monotonija svakidašnjeg života umarala te i ubijala ti i dušu i tielo.

Deset mjeseci mrgodio sam se uzimajuć u ruke knjigu, psovao školu i krivio učitelje, cielo to vrieme uzdisao sam za žudjenim praznicima, a sad sam eto skoro i poželio, da se što prije vrate školski dani.

Iz sobe te gone muhe, na ulici te mori sparina, a nigdje znanca ni prijatelja, da bar s njim pročavrljaš par časaka. Jedan jedini prijatelj, a ni toga ne možeš nigdje da uloviš. Dosada, da zdvojiš! Jedne ga večeri ipak zatekoh doma, gdje sjedi zadubljen nad nekakvim starim „šalabakterima".

„Gdje si, kako si, što radiš?" obasuh ga s ovima i sa sto drugih pitanja.

„Pst! Bit će nešto!" odvrati on značajno žmignuv očima.

„Sjedi!"

Sjedoh.

„Tebe baš i trebam", nastavi on lagano, dostojanstveno, kao i naš stari profesor, kad je počimao svoja predavanja o Napoleonu Velikom. „Ti si za sve, a takvoga baš i trebam. Dobro, da si me potražio. Čuj! Radi se o novcu . . . . ."

Meni sievnuše oči. U malo, da ga ne ogrlih.

„Dà, radi se o novcu. A uz to si još pomisli krasne, — onako, znaš, po djačku — zabave, pa nova poznanstva, putovanje . . . . . ah, to ti je nešto, što se može u istinu „životom" nazvat . . . . . Ne slutiš još? Idemo koncertirati . . . . . Stani, slušaj do kraja! Braća Vidovići — ne poznaš ih? A, to su ti genijalni ljudi! Oni dodjoše na tu liepu idelu. Samo nam je još manjkao jedan. Na prvom sam mjestu mislio na te. Znam, da ti je dosadno u Zagrebu. Pazi! Stariji Vidović Filip, bio je nekada „štatista", on veli — glumac, u kazalištu, pravi ti je virtuoz na violini. On će pobudit svagdje silan efekt. Mladji, Jakob, pedagog, kako ga ja zovem, fini je baritonista. Pratit će ga brat Filip. Ja i ti ćemo nešto deklamirati, svi skupa ćemo odpjevat jednu dvie ljepše pjesme, a na koncu odigrat kakav šaljivi igrokaz, — i nikad ljepšeg uspjeha . . . . . No, šta misliš? Krasna zamisao, šta ne, a nije je težko oživotvoriti".

„Pa dobro", odvratih veseo, „ali samo da je što prije."

„Tà pa i mi smo svi za to. Sutra ćemo se još dogovorit s Vidovićima, a preksutra možemo odmah na put. Najprije ćemo u Stubičke Toplice. Deklamaciju i

predstavu naučit ćemo lako na putu, a probu ćemo držati tamo."

Sutradan bilo sve uglavljeno, igrokaz odabran i pošto je osvanulo krasno jutro, nije ništa priečilo, a da se umjetnička družina ne odputi iz dosadnog grada u okolna trgovišta, da si tamo stiče lovor-vience.

A bijasmo svi zbilja nekako na umjetničku. Braća Vidovići navukli na svoje duge noge nekakve crne „sare", na glavu natukli visoke crne šešire s ogromnim krilima, pod pazuho utakli debele, kvrgaste batine, i svojim velikim koracima uzvitlali po putu ciele oblake prašine; ja i prijatelj realac jedva smo ih stizali, — on s crnim cvikerom na nosu i violinom pod pazuhom, ja s visokim zimskim čizmama i paketićem na štapu, kojeg sam nosio na ramenu.

O podne sjedosmo u hlad pokraj jednog zdenca, umirismo želudac s komadićem kukuružnjaka, napismo se hladjane vodice i započesmo s pripravama za naš sutrašnji koncerat.

Deklamacije su tekle gladko, mladji Vidović pjevao ljubko, a stariji prebirao hitro prstima, mahao gudalom i gudio čuvstveno. Bijasmo uzhićeni. Sad je bio red na predstavi. Al gle užasa! Negdje na putu izgubili smo svoj igrokaz. U prvi mah klonusmo duhom, a siromaku Vidoviću odronilo se pače niz lica i par suza. Šta da uradimo? Moj prijatelj predlagao, da se vratimo natrag, ja sam svjetovao, da nastavimo put, pa koncertujemo i bez predstave, koju bismo nadomjestili s pjevanjem i sviranjem, a braća se muče zagledala u zemlju i tužno zamislila. Na jednom se Filipu razvedri lice. Svi duboko odahnusmo.

„Gospodo!" progovori on veselo, „ala smo smiešni i malodušni, baš kao djeca. Ta valjda će netko u cielim Toplicama imati kakav igrokaz . . ."

„Živio!" uzkliknusmo veselo, i ne slušajući dalje njegova razglabanja pokupismo svoje stvari i pohitismo što brže puni nade put Toplica.

Oko tri sata dodjosmo sasma mokri, umorni i zaprašeni u Toplice.

Tu nas dočeka drugo razočaranje. U čitavim Toplicama nismo mogli dobiti a ma baš ni najgoreg igrokaza, a osim toga ni dvorane, koju su nekakvi magjarski cigani za se iznajmili. Ne bijaše druge, nego put pod noge, pa dalje — u Dolnju Stubicu.

Sunce žeglo, da si mislio: mozak će ti uzavrieti, a mi brzali cestom, kao da nas vile nose. Seljaci prolazili i čudno nas pogledali, a onda stali, pa dugo — dugo nas pratili očima.

Napokon dodjosmo i u Stubicu.

Prvo nam bilo potražiti zgodnu dvoranu u kojoj gostioni, gdje bismo i odsjeli. Hvala budi Bogu i našem umjetničkom držanju, nadjosmo je. Naručismo obilnu večeru i izhodivši za tim kod kot. predstojnika dozvolu za naš koncerat, razidjosmo se po Stubici da potražimo još taj nesretni igrokaz. Pa šta mislite? Kad se sastadosmo svi skupa na večeri, odrazivala se svakom pojedinom s lica zlovolja i tuga. Svi bijasmo tužni i zamišljeni, da nam ni ista večera nije išla u tek.

Nakon podulje šutnje progovori prvi stariji Vidović.

„Što mislite, gospodo? Proti nama se urotilo nebo i pakao. Predstava je jedino privlačivo sredstvo, da se

obćinstvo odazove u što većem broju, bez nje se nemamo ničemu nadati. A tu nam eto sâm vrag ruši i obara naše krasne misli . . . Jedan od nas mora u Zagreb, i to odmah, da nadje kakavgod igrokaz, pa ma ga samom vragu iz pandža oteo, i da se sutra već povrati natrag. Nek trči, nek leti, nek ide, kako hoće i kako zna, samo nek je sutra tu . . . Jest, gospodo, samo je to jedini izlaz iz ove neprilike, koja bi inače: jedno — naškodila našem ugledu, a drugo — nota bene, porodila i sumnju u gostioničara. Da, tako je i nikako drugačije. Sutra ćemo imat cio dan vremena da naučimo, a na večer ćemo si onda, ako Bog dâ, osvjetlati lice.

Premda je taj govor vrlog našeg druga i umjetnika bio donekle bar sličan onom Hannibalovom, u kojem on potiče na hrabrost svoje vojnike, to on ipak nije ni iz daleka izazvao u nama onog oduševljenja, kao što je Hannibalov u vojnicima.

Šta više, mi smo se još ogorčili i izgubili svaku volju za čitav koncerat, jer se ni jednom bome nije dalo po noći klipsati u Zagreb i natrag, dok bi drugi mirno i bezbrižno spavali.

„Čujte, gospodo, dalje!“ nastavi naš Hannibal svoj govor, kojega je na čas prekinuo, da motri, kakav je na nas proizveo utisak. „Znam, da se ni jednom ne rači ovaj predlog, ali se inače ne dâ. Napišimo dakle na četir ceduljice svoja imena, pa čije bude izvučeno, taj se mora žrtvovati. Je l' pravo?“

„Bog i duša, jest!“ odvrati mladji brat, Jakob, i počme već tražiti papira, da pravi ceduljice.

„Pravo je!“ odvratimo nekako preko srdca i nas dvojica, na što Filip počme pisat imena.

„Stan'te!“ ustavim mu ja ruku, „zgodna misao dodje mi ovaj čas na um. A zar mi ne bismo bili kadri i sami skrpat večeras u kratko sujet kakve komedije, tragedije, ili kogagod biesa, što bi onda sutra kod probâ izveli, nadopunili i naučili?“

Ovaj predlog bio je burno i živo pozdravljen, a u znak veselja dozvana dvolitra vina.

Meni pako kao predlagaču bude povjerena zadaća, da do sutra moram napisat sujet kakve vesele igre u jednom činu.

Dugo nisam znao, šta da pišem. Ta nije to šala dati se na takvu vratolomiju! Napokon sam se ipak nečemu dosjetio, i kad sam svojim drugovima pročitao sutradan prvi svoj pokus na literarnom polju, nije bilo veselju kraja ni konca.

„A, to je zbilja fino!“ ponavljao svaki čas stariji Vidović. „To će se dati liepo izvadjati, a čovjek može tu i iz svoga izkustva mnogo toga govoriti. Daj još jednom čitajte, molim Vas!“

„Dobro. Slušajte!

Djački mecena.

Komedija u jednom činu.

Roko Turkalj, bogati kućevlastnik, živi udobno sa ženom svojom Stazom i kćerju Zdenkom, koja je već dugo prekoračila dvadesetu. Roditelji polaze s kćerkom sve plesove i zabave, ne bi li upecali za kćer kakova somića, ali sve njihovo nastojanje ostaje bez uspjeha, jer je kći ružna i stara. Sad roditelji mienjaju taktiku. Pozivaju u kuću mlade, siromašne djake. Časte ih i obasiplju s najljubeznijim riečima nadajući se, da će

jednog ipak natjerati nužda, da se baci kćeri u naručaj. Al' nisu ni djaci ludi. Pred roditeljima laskaju kćeri, kako je liepa i nježna, a pri tom se dan na dan časte i goste i od starog Roke izmamljuju po malo novaca, a kad koji svrši školu ili se domogne kakove zaslužbe, okreće Rokinoj kući ledja i ostavlja Zdenku na cjedilu.

Zdenka dolazi na glas i ne može sad pogotovo da se uda. I da ne bude još veće sramote, roditelji je narinu nekom pijanom dnevničaru, koji postavši preko noći bogat, pije sad još više, a za Zdenku i ne mari." — — —

„Bies ga znao, al' odakle mu samo ova liepa gradja?" govorio Vidović šetajuć po sobi i taruć si zadovoljno ruke.

„Hm, ala ste smiešni! Ne rekoste li sami malo prije, da tu čovjek može mnogo toga iz svog izkustva govoriti. Zar ja dakle nisam mogao iz svoga izkustva nešto i napisati? . . . A ima, hvala Bogu, medju mojim doživljajima i po koji pametan."

„Vjerujem", odvrati mladji Vidović smijuć se, „ovo je takodjer jedan".

„Dosta šale, gospodo", rekoh im, „već preuzmimo sada uloge, pa da učimo. Vrieme prolazi".

„Dà, preuzmimo!" odvrate sva trojica.

„Stanite, zà Boga!" poviče na jednom uplašeno Filip. „Tà tko će nam igrat uloge majke i kćeri?"

„Vidiš biesa", razsrdim se ja, „na to nisam ni mislio".

„Pa ćemo mi", odapne bez promišljanja moj realac.

„Šuti! Kako da mi?" skoro se razljutih na njega. „A tko će onda mužke? Premalo nas je . . . Čekaj, ne bi-l' htjele konobarica i kuharica pomoć, kad bi im obećali dobru nagradu? Bi!

A hoćemo l' mi dobit toliko, da podmirimo sve troškove i nagradimo još dobro ove dvie?" uplete se opet realac.

„Beno! A tko ti veli, da ih moramo nagraditi. Dosta je obećati."

Predlog bi konačno primljen i konobarica s kuharicom stajahu za čas u našoj sobi.

Nagovaraj sim', nagovaraj tam', dok na koncu ipak ne pristadoše, da će učit i pomoć, ali samo uz nagradu od tri forinta svakoj.

Vrag u nuždi i muhe ždere, kako no se veli, i mi se zadovoljismo, a bili bi', da su i po deset forinti tražile.

Sad je samo trebalo brže bolje napisat i raznieti programe, a onda se latit učenja.

Uzmemo à conto zabave dvadeset araka papira, a ja sjednem i počmem sastavljati:

Putujuće djačko družtvo pod vodstvom i ravnanjem g. Filipa pl. Vidovića, glumca nar. zem. kazališta u Zagrebu, te uz blagohotno sudjelovanje dviju stubičkih gospodjica priredjuje danas na večer u prostorijama g. V. K. koncerat s ovim biranim programom:

1. Romanza iz opere „Traviata", pjeva bariton-solo g. Jakob pl. Vidović uz pratnju violine.

2. Petar Preradović „Mujezin". Deklamira g. Konstantin Duswald.

3. Viteszlav Roman Moser. „Nosim zdravu mišicu. Oj Slavonci, oj Hrvati. Dievo, dievo, zašt' mi ljubav kratiš?" Izvadja na violini g. F. pl. Vidović.

4. Ivan Mažuranić: Iz „Smrti Smail-age Čengijića" — Četa, deklamira g. Ferdinand Brokić.

5. Kuplet iz opere „Geischa". Bariton - solo g. J. Vidović uz pratnju violine.

6. J. Procházka: Koračnica „Vienca". Pjeva zbor.

Djački mecena.

Komedija u jednom činu.

Napisao: Konst. Duswald.

Redatelj: g. Filip pl. Vidović.

Roko Turkalj, bogati kućevlastnik	g. F. pl. Vidović
Staza, njegova žena	gdjica Jana Bertić
Zdenka, kći	gdjica Pepica Pavlić
Luka Ostoić, pravnik	g. Konst. Duswald
Vinko Stoić, filozof	g. Jakob pl. Vidović
Stanko Čikoš, sluš. šumarstva .	g. Ferd. Brokić.

Čin se zbiva u Zagrebu. — Vrieme sadašnjost.

Početak u 9 sati. Ulaznina 30 nvč.

„Hvala Bogu!" uzkliknusmo, kad je i zadnji komad bio napisan. „Sad samo brzo raznieti, jedno dva, tri na zgodnim mjestima priliepiti, a onda udri po „djačkom meceni". — — — — — — — — — — — — —

Sunce zašlo i počeo se hvatati prvi mračak, kad smo završili zadnju — „generalnu probu".

Bili smo zadovoljni i s veseljem očekivali dolazak obćinstva. Ali kako li se razočarasmo, kad do devet sati, kad je koncerat imao odpočeti, dodje samo trinaest osoba: dva stara popa, dvie babe i ostalo sve sami penzionirci. Pa baš trinaest, taj nesretni broj!

Očevidno je bilo, da više nikoga ne će ni biti, zato odpočesmo.

Prva točka našeg biranog programa bijaše krasno

uspjeha; bar se nama tako činilo. Braća Vidovići dokazaše, da nisu zaludu bili svećenici božice Talije. (Mladji je bio „korista" neko vrieme). Bilo je dapače i odobravanja i poklika „Živio", radi čega su se braća za kulisama skoro i počupala pripisujuć svaki sebi i svojoj vještini onaj nesretni „živio".

I druge točke programa odigraše se s dosta dobrim uspjehom, samo što se g. Brokić u svojoj „Četi", hoteći govor popratili mimikom, užasno razmahivao glavom i rukama, a ponajviše nogama.

Nakon male pauze započe i moj „Djački mecena", u kojega smo velike nade polagali.

Prva tri prizora odigraše se liepo, s dosta talenta. Filip Vidović kretao se baš umjetnički, vrtio se i govorio brzo i vješto, te jedino njemu i njegovoj darovitosti imamo da zahvalimo, da su gg. penzionirci počeli sada malo drugčije bečiti oči, i očekivati zbilja nešto osobita.

Ali što dalje, to išlo sve gore, a na koncu — — oh Bože, kad se toga sjetim! . . . Mladji Vidović imao u ulozi Vinka Stoića, filozofa, da polaska malo gospodjici Zdenki i da ju pogladi po licu.

Neotesana konobarica, koja je igrala ulogu Zdenke, zaboravi, da je to samo predstava i da tako mora biti, pa odrine od sebe jadnog Jakoba takovom silom, da je zateturao i izgubivši ravnotežje pao poledjice na zemlju.

U obćinstvu nastao silan smieh. Konobarica se zastidi i pobjegne, kuharica izčezne za njom, a mi ostasmo zapanjeni i kô gromom ošinuti.

Šta nam je preostalo drugo, van da se izpričamo i što prije izčeznemo izpred očiju začudjena i iznenadjena obćinstva . . .

Nikad čovjeku ne dodija jedno zlo, već kad ga stigne jedno, priključi mu se i drugo, i treće. Naš račun kod gostioničara prekoračio je nešto preko deset forinti, (konobarica i kuharica nisu se dakako imale ničemu nadati), a cieli naš dobitak nije iznašao više od četiri forinta i devet novčića. Kako se sad izvući? Trebalo je držati tajnu sjednicu i nešto pametna zaključiti.

„Gospodo moja," počeo naš vodja Filip, „mi smo u užasnoj stisci. Ne samo, da ćemo se „blamirat", nego ćemo još i u zatvor dospjet, a što je još gore, o tom će onda i novine pisat, koje će donieti vaša prava imena, a ne pseudonime; a onda ćete imat sto neprilika i okapanja u školi . . . Ja znam samo jedan izlaz: in fuga salus (u biegu je spas). Kad svi pozaspu, spustit ćemo se kroz prozor u bašču, pa preko plota na cestu, a onda nek nas traže. Ja mislim, da ste svi za to?"

„Kako da nismo?" požuri se brže bolje brat Jakob bojeći se, da bismo mi možda bili protiv toga.

U to netko pokuca na vrata.

Svi se trznemo i protrnemo.

„Napried!" vikne Filip.

Vrata se polako otvore, a konobarica pruži kroz njih najprije glavu, a onda stupi bojazljivo u sobu.

„Gospodo, znate, gospodo, no, kako da vam kažem", počme ona mucat, „oprostite . . . no, vi već znate . . ."

„Mà, kog biesa znamo? Ništa ne znamo. Govorite!" prodere se Filip na nju.

„Gospodar se boji . . . al' oprostite, on . . . znate, on vas ne pozna . . ."

„Štaaa?" skoči Vidović tobože uvriedjen. „Zar vaš gospodar misli, da smo mi skitnice, klateži, bitange? No, taj će me zapamtiti, tomu ću ja već odčitat svoje! Pa šta hoće taj vaš vrli gospodar?"

„On traži gusle u zalog", lane ona tiho.

„Gusle! Moje fine, koncertne gusle, koje vriede i sto forinti! A da ih on polupa? Iz kuće, znate li, iz kuće bih ga iztjerao . . . No, ovako šta! Meni, plemenitom Vidoviću! Gdje je gospodar, taj fini, učtivi gospodar vaš? Nek amo dodje! Da se nas dva porazgovorimo! . . . . . Al' ne, ne, ne trebam ga, ne ću da ga vidim, uzrujan sam . . . . . Evo, evo mu gusala, nosite ih, dajte mu ih . . . . Ah kako sam se uzrujao! Idite! Al' ček'te! Čujte! Ako ih polupa, jao, jao si ga i njemu i vama! Na ledjima ću vam koncerte izvadjat, po glavama ću vam gudit. To mu recite. A sad idite, idite!" — — —

Sad nam nije trebalo da bježimo po noći, pa si za to na račun gusala naručimo još za zadnji put dvolitru vina i u šali i razgovoru sprovedemo više od pol noći, a onda tek podjemo spavat.

Već rano u jutro probudi nas Filip.

„Ustajte, gospodo, velika nas zadaća čeka!"

A kad smo se digli, stane on razlagati:

„Sad ćemo u Krapinu . . . Mir, gospodo, ja znam, što govorim. Krapinčani su fini ljudi i više imaju smisla za umjetnost, nego l' ovi ovdje . . . S tim smo dakle na čistu, a sad dolazi ono glavno. Vi znate: u nas je samo četir forinta. Da platimo gostioničaru račun, o tom nema ni govora. On ima gusle, — neka gudi. Ne žalim za njima, jer i onako ništa ne vriede. Mene stoje nove

tri forinta . . . Al' nama treba još novaca. Treba jest, treba pit, a treba s par krajcara i u Krapinu doć. A šta su četiri forinta? Mi se dakle trebamo onovčit. Ali kako? Evo čujte! Dok ste vi sladko hrkali, ja sam mozgao i mozgao, pa evo rezultata. Obići ću svu gospodu, za koju mislim, da imaju još koju paru u džepu, te ću im razložiti, kako nam je zabava bila slabo posjećena, pa da s toga ne možemo dalje odputovati. Prikrpit ću se uz svakoga kô krpelj, te ga ne pustim u miru, dok mi ne dâ, il' dok me ne baci van."

„Znate šta?" prekinem ga ja u govoru. „Čuvajte vi svoj jezik za Krapinu! Ne bi l' bilo pametnije, da mi sve to napišemo na arak papira, pa mjesto da vi tu dosadnu litaniju pred svakim ponavljate, da mu jednostavno dadete, nek si ju sam čita."

„Bravo, amice, tu imate podpuno pravo. Drž'te dakle pero, pa pišete, a ja ću diktirat:

Vrlo cienjena i visokoblagorodna gospodo!

Pošto nam je, kako i sami znate, jučerašnja zabava bila vrlo slabo posjećena, te nismo u stanju dalje odputovati, to se uslobodjujemo pred Vaše gospodstvo iznieti smiernu molbu, kojom milostivo molimo kakav mali darak.

Svim darovateljima odani i zahvalni:

U D. Stubici, mjeseca srpnja 1901.

Konstantin Duswald v. r. gimnazista.	Filip pl. Vidović v. r. glumac nar. zem. kazališta.
Ferdinand Brokić v. r. realac.	Jakob pl. Vidović v. r. pedagog.

„Taaakò. Sad vi tu čekajte, a ja ću gospodi u vizite, i da se ujedno oprostim s njima." — —

Za jedan sat povrati se Filip s pet forinti, a za pol sata izgubismo se mi kradom iz naše sobe sve jedan za drugim, i našavši kola odvezosmo se kô pravi umjetnici u Krapinu. Tu nadjosmo jednog preparanda, i da nas bude više, pokupismo i njega u svoje družtvo, — na našu nesreću. Taj nam je sa svojim bekećećim kô koza glasom pokvario svu zabavu.

Stid me je i spominjati, samo to mogu nadodati, da Krapinčani imaju još manje „smisla za umjetnost", nego Stubičani. Rezultat je bio taj, da je preparand morao ostaviti u gostioni svoj ogrtač, a ja sat, i da se ciela umjetnička družina vratila pješice u Zagreb gladna i žedna i bez pare, kao što se i odputila iz Zagreba.

Pa da to nisu umjetnici!

Putne zgode.

Sve ima svojih zanimivosti pa i put. Netko nešta na njem doživi. Netko na putu stekne srdcu milu ljubu, ili si nadje vierna u životu druga, netko vidi i čuje, što mu danas sutra u životu dobro dodje, jedan može da dobije od surova konduktera batina, drugi zaspi, pa ga odvezu, kamo ne bi želio, jedan izgubi blago, drugi čak i glavu; riečju, na putu čovjek može da se zabavi, a može da se i naljuti. Ja sam, dragi čitatelji, tako sretan, da spadam medju ove potonje. Nisam li se posvadjao s kondukterom, onda sam zaboravio nešto, nije li toga bilo, a ono sam s kojim neotesanim putnikom došao u konflikt; i tako vam moj nijedan put nije prošao bez ma kakove uspomene. Da vam samo nešto pripoviedam.

*

Brzo je pojurio vlak sa mitrovačke stanice i za čas ostavio za sobom grad u lakoj, sivoj magli.

Tmurno je i neveselo osvanulo jutro. Kiša, koja je cielu noć padala, bila je stala, al' nebom se sveudilj gonili težki i mrki oblaci.

A vlak je jurio mimo zelenih, cvjetnatih polja, mimo rodnih šljivika i voćnjaka, kraj pitomih sela i kućica. Nad poljima krilile rode, po brazdama skaktale vrane, a kroz šljivike bjelasale se kućice, izticali se nejasni obrisi crkvenih zvonika.

A vlak je jurio dalje i dalje. Kod množine putnika opažala se kao neka umornost, tromost, neki su i driemali. U jednom kutu udarao veseli Sriemac u tamburu, a njezini skladni i umilni zvuci miešali se s jednoličnom, dosadnom pjesmom težkih željezničkih kotača . . . . .

— — — Razgovaralo se o svem i svačem, kako to već biva med' suputnicima iz raznih krajeva i raznih staleža. Bilo govora i o politici, saboru, stanju zemlje itd. Jedni hvalili i u zviezde kovali opoziciju i pojedine zastupnike, drugi ju grdili i napadali, da ni ona ništa ne radi van samo puni svoje džepove.

„A molit ću Vas liepo, ne zamjerite mi“, upitat će na jednom Sriemac tamburaš obrativši se k jednom gospodinu, „kažite Vi meni, šta je to ta p o c o z i c i j a ?“

„Pocozicija! O p o z i c i j a, valjda mislite?“ upitani će.

„Tà dà, o p o c i z i j a ta, o kojoj govorite“, odvrati Sriemac.

„Hm — kako da Vam kažem, da me razumijete“, smišljao onaj gospodin, — „to su Vam, znate, ljudi, koji rade — pišu i govore u tu svrhu, da narodu, a ponajviše sirotinji bude dobro. To su n a r o d n i l j u d i, n a r o d n i p r i j a t e l j i . . . .“

„Ahà !“ zinuo Sriemac, „tako Vi men' kaž'te ! . . . . . A je' l' te, gospodine, tu sigurno nisu o b ć i n s k a i k o t a r s k a gospoda, jer . . . jer — ne zamjerite, možda ste i Vi jedan od njih, — oni nisu prijatelji narodu“ . . . .

U kolima nastao smieh.

„A odkuda ste Vi, prijatelju?". pitao sad isti gospodin Sriemca.

„Ja sam Vam, — ako možda znate, gdje je Ruma, — tam' iz jednog sela blizu nje . . . Imam kućicu i malo zemlje, al' najviše se bavim pravljenjem tambura . . . . ."

„A kako se zovete?" prekine ga onaj gospodin.

„Ja, je l' te? Lazaribić."

„Kako?"

„Lazaribić", izdere se Sriemac.

„Nisam opet razumio: da li Lazar Ibić ili Laza Ribić?"

„Dà, dà, pogodili ste: Lazaribić."

„Tà . . . ." kô nestrpljivo će gospodin i ugrize se zubima u dolnju ustnicu. „Zovete li se Lazar Ibić . . . . .?"

„Dà, tako".

„ . . . . Ili možda Laza Ribić?"

„Pa dà, rekô sam Vam: Lazaribić."

„Ajte s Bogom!" razsrdi se gospodin i okrene se k prozoru, mirno kojega izčezavala polja, nestajala sela, a sve to, činilo se, da se silnom brzinom okreće, bježi.

Ljudi se smijali i pogledali čas u onog gospodina, čas u Sriemca, koji je čudnim izrazom lica buljio sad na jednu sad na drugu stranu, ne moguć si nikako protumačiti, kako to, da ga gospodin ne može da razumije. — —

Nastala mala stanka, a tad će drugi jedan gospodin upitat Sriemca.

„A je l' te, prijatelju, kud idete Vi?"

„E, da Vam pravo kažem, gospodine, idem u Vinkovce. Idem k svom gospodinu. To Vam je fini gospodin . . . . Pa tako dobar, tako mekan*), ma znate — kô od voska . . . . I on je sigurno u toj opoziziji, kako li ju zovete?"

„A šta je on?" isti će gospodin.

„On Vam je, eto ću Vam baš pravo reć', činovnik, — i to veliki činovnik."

„A, taj onda nije u opoziciji", javi se sad jedan treći gospodin, „on kao činovnik ne smije bit opozicionalac**); on svoj glas mora kod izbora dati magjaronu, a od tih narodu ništa dobra, neg' vječito zlo . . . . ."

„Šta? Šta ti to kažeš!" skoči Sriemac na ovog gospodina i pograbi ga za prsa. „Moj gospodin proti narodu! Znaš li ti, šta ti to kažeš?" . . . . . .

Sriemac se razbiesnio, — mal' da ne dodje do tuče. Jedva smo ga malko primirili.

— — „Kako da se ne srdim!" vikao on sjedajuć u svoj kut. „Mom gospodinu to reć'! Kô da je on kakvagod šuša! . . . Ne znate vi: njegovoj gospoji kažu „milostiva", pa ju sve velika gospoda u ruku ljube, a sinovi mu svi za sudce i fiškale uče . . . A, reć' ću ja njem' to, — nek' tuži . . . Lud bi bio, kad ne bi" . . . . .

Sriemac se primirio i potražio opet svoju tamburu. Vani počela sipiti kišica. Ljudi potiho razgovarali o zlu vremenu, a kraj prozora pjevalo Bosanče u crvenom

*) mekan = dobra srdca.

**) Ova je crtica napisana onda, kad se ova stvar i zbila, a to je bilo prije ovogodišnjih izbora, dok su naše političke prilike drugčije stajale.

fesu svom Šeher — Sarajevu. Sriemac ga kušao na tamburi pratit.

„A molim Vas, čiča Lazo“, javi se opet onaj drugi gospodin, „kud ćete Vi s tim tamburama?“

„Nosim ih,“ polako će Sriemac, kô da se boji izkazat, „ako 'oćete već da znate, k svom gospodinu.“

„Pa šta će njem' tambure?! Nije on tamburaš!“

„E, ne znate Vi, kako je to“, tumačio Lazo. „On Vam, znate, ima nekakovo družtvo, šta ja znam, kakvo je, — gospodsko je, nò, — pa će na večer pravit nekakav bal, šta li“.

„A, dà,“ sjetio se gospodin, „znam sad, — diletanti.“

„Šta? Nikakvi „tindilitandili!“ Pazite Vi, šta govorite, jer . . . . .“ i pokaže prieteć na tamburu.

„Tà, čovječe božji“, umieša se sad i onaj prvi gospodin, „imajte Vi mozga! Tako se kaže. Oni nisu majstori od zanata, pa se zovu „diletanti“.“

„A jok!“ razgoropadio se Sriemac. „Ne ćete Vi men' zamazat očiju! Moj gospodin nije nikakav „liditandi“. To su oni, što idu s bubnjem po svietu, i s opicom. A!“ . . .

„Ali dajte si dogovorit, čiča Lazo“, sad ću i ja, da umirim goropadnog Sriemca. „Gospoda ne misle vriedjat tog Vašeg gospodina, za koga ne znaju pravo, ni tko je, ni šta je. Al' kod gospode se to tako zove. To nije ni uvreda ni sramota. Eto i ja sam bio takav diletant . . . .“

„A, pa budi ti, šta te volja“, počeo se Lazo sve više goropadit mašuć tamburom, „al' mog gospodina pusti u miru. On je dobar gospodin, ja s njim ne dam

pravit sprdnje, ajà.“

„Ali diletanti . . . .“ hoću ja da mu još bolje razjasnim, al' Lazo skoči kô biesan k meni s tamburom.

„Čuješ! A šta si ti?! Ded' još jednu! — Vidiš je, otić' će ti glava! . . . .“

Da ne bude zla, šutio sam. I drugi su šutili. U to je vlak dojurio i na vinkovačku stanicu, i naš goropadni suputnik pokupio svoje tambure i otišao k svom gospodinu . . . .

*

Bila je blaga, ljetna noć. Nebo je bilo osuto zviezdama, sa briegova je popuhavao laki povjetarac. Kroz Gorski kotar jurio je vlak; jurio je izmedju vrletnih stiena i sivog kamenja, kroz tamne prorove*) i kraj dubokih ponikava.

Bilo nas je trojica u coupeu II. razreda. Svaki se stisnuo u svom kutu, sva trojica si bijasmo nepoznati.

Ja sam čitao Šenoinu „Kletvu“, a ovda onda svrnuo pogled s knjige i bacio ga na svoje suputnike. Oba bijahu krupni, oba crnomanjasti, jedan drugom za čudo sličan, mislio bi, da su braća, a ipak su se motrili kao stranci, dapače reko bi, kao neprijatelji.

Prolazilo je vrieme. Na nebu se već davno pogasila i zadnja svjetla, a sunce se pomolilo i pozlatilo svojim trakama one gole vrleti, ono divno šarenilo gorskoga kraja.

Vlak je jurio i približavao se sve više kršnom Primorju, a moji suputnici postajahu sve trzaviji, sve nemirniji. Od časa do časa zavirivahu u neke spise,

*) prorov = tunel.

promatrahu jedan drugog, pa opet zavirivahu u spise.

Meni je bilo, da istinu kažem, neugodno medju njima. Spravio sam knjigu, stisnuo se, što sam više mogao, u svoj kut, i stao promatrat svaku njihovu kretnju, svaki pogled.

A vlak je jurio dalje i primakao se već i k Rieci.

Ja sam po malo spremao svoje stvari, suputnici se nekako uzvrpoljili.

„Idete Vi van?" napokon će jedan od mojih suputnika, stariji po izgledu, obrnuvši se k meni.

„Idem", odvratim ja i nastavim dalje svoje spremanje.

„A Vi?" obrati se on tad k onom drugom suputniku.

„Idem i ja", odvrati i ovaj.

„Uhm!"

„A odkuda ste Vi?" opet će on onom drugom.

„Ja? Odkuda sam? — To se Vas, gospodine, ni najmanje ne tiče", odvrati ovaj sasma mirno i prebaci nogu preko noge.

„Ne? Al' kad bih Vam ja kazao, da se to mene tiče?. . . ." oštrije će onaj zapiljiv pronicav pogled u svog protivnika.

„Onda bih ja Vama, gospodine moj, odvratio, da Vi mene pustite na miru", mirno će i opet ovaj drugi, i okrene svom napadaču ledja.

Časak je vladala tišina.

„Pitam Vas po drugi puta," opet će onaj stariji, „odkuda ste i šta ste?"

„A ja Vam kažem po drugi puta, da me pustite u miru", oštrije će sad i onaj drugi. „Kad dodjemo na Rieku, reći ću Vam onda, tko sam, i šta sam."

„Ne ćete? A onda ću Vam ja reći, tko ste: Vi ste onaj zločinac, koji je ubio i orobio u Zagrebu onu gospodju i zaklao njezinu služavku, i na koga ja već dugo i dugo vrebam. U ime zakona, Vi ste uapšeni!"

„Oho, gospodine moj!" skoči onaj drugi, „poznam ja takve prefrigane ptice. Vi ćete m e n e uapsiti?! — Vi ste onaj provalnik, koga j a već dugo tražim. U ime zakona ja V a s uapšujem."

„Vi mene?" u čudu će onaj prvi, stariji.

„Dà, j a V a s. Evo!" i pokaže znak tajnog redarstvenika.

„Ha, ha, ha! — Ha, ha, ha! počeo se onaj u sav glas smijat. — „Tà, kolega, servus! Ha, ha, ha! O . . . a mi smo jedan drugog držali za lopova! . . . Evo m o g a znaka . . . . Prokleti opisi! Ha, ha ha! Pa su ti „obešenjaci" upravo n a m a slični! O, o, o . . . oprostite, oprostite! . . . ."

— — Za par minuta dojurio je vlak na riečki kolodvor, a za pol sata sjedili smo sva trojica u gostioni „Al Tirolese" i jeduć tečne „tripe" smijali se sladko putnoj nezgodi zagrebačkog i riečkog kolege . . . . . .